

prameny & studie

61

Národní
zemědělské
muzeum

Národní
zemědělské
muzeum

**prameny
& studie**

61

NÁRODNÍ ZEMĚDĚLSKÉ MUZEUM, s. p. o.
2017

ISSN 0862-8483

Časopis vychází za finanční podpory Ministerstva zemědělství na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace (DKRVO, RO0817).

Periodikum vychází dvakrát ročně

Zařazeno do Seznamu recenzovaných neimpaktovaných periodik vydávaných v ČR

Evidenční číslo: MK ČR E 18799

© Národní zemědělské muzeum, s. p. o., 2017
ISSN 0862-8483

OBSAH

ODBORNÉ ČLÁNKY

Pavel Novák

Milionářská dávka a postavení zemědělců v letech po druhé světové válce
na Kutnohorsku 9

Milan Šimandl

Soukromoprávní úprava nakládání s dřevinami v České republice 19

Hana Kulíková

Péče o památné stromy a jejich financování: příklad Domažlicka 29

Zbyněk Kuna

Ozbrojené konflikty a hladomor v Africkém rohu 47

MATERIÁLY A ZPRÁVY

Csaba Fazekas

Interpretace druhé světové války v kalvínské (reformované) církvi
na maďarském venkově 59

Pokyny pro autory 71

Redakční rada 81

Autoři textů 82

ODBORNÉ ČLÁNKY

MILIONÁŘSKÁ DÁVKA A POSTAVENÍ ZEMĚDLCŮ V LETECH PO DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLCE NA KUTNOHORSKU

'MILLIONAIRE'S TAX' AND THE SITUATION OF FARMERS
SHORTLY AFTER THE SECOND WORLD WAR IN THE REGION OF KUTNÁ HORA

Pavel Novák

Abstrakt: Studie se na základě daňových příznání k milionářské dávce a ekonomických údajů obsažených v seznamech tzv. vesnických boháčů zabývá proměnou socioekonomického postavení zemědělců v letech po druhé světové válce na Kutnohorsku. Srovnává rovněž postavení rolníků s postavením ostatních socioprofesionálních skupin. Ze srovnání vyplývá, že zemědělci po finanční stránce v poválečných třech letech zbohatli a rovněž mezi ostatními skupinami obyvatelstva patřili k nejmoživějším. Uvedené prameny však nezohledňují nemožnost obnovit a rozšířit usedlosti zanedbané během válečných let, neboť přetrvával nedostatek mechanizace, hnojiv, kvalitního osiva a plemenného materiálu. Neodráží se v nich ani skutečnost, že zemědělské dělnictvo odešlo do pohraničí.

Abstract: This contribution investigates changes in the social and economic position of farmers in the region around Kutná Hora in the aftermath of the Second World War. It is based on sources such as the tax returns which formed the basis for levying a 'millionaire's tax' and other economic data found in lists of "rich villagers". The position of farmers is compared to that of other social and economic groups. This analysis shows that during the three years after the war, farmers were becoming more affluent, eventually forming one of the richest strata of rural population. The sources used in the article do not, however, take into account the fact that due to continuing problems with access to farm machinery, fertilisers, good quality seed stock and breeding stock, farms that fell into neglect during the war still could not be, during this period, revitalised or extended. The sources also do not reflect the fact that a substantial proportion of agricultural labourers left to the border regions.

Klíčová slova: zemědělci, milionářská dávka, sociální postavení, léta 1945–1948, Kutnohorsko.

Keywords: farmers, millionaire's tax, social position, period 1945–1948, region Kutná Hora.

Článek vznikl za finanční podpory Ministerstva zemědělství v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Národního zemědělského muzea, s. p. o. (DKRVO, RO0817).

Předkládaný článek se zabývá na základě daňových příznání k milionářské dávce a dalších materiálů finanční povahy ekonomickým postavením zemědělců v letech 1945–1948 na Kutnohorsku. Navazuje tak na studii věnovanou postavení zemědělců v Bernardově během druhé světové války,¹ ukazuje posuny v majetkových poměrech zemědělců a srovnává je s pozicemi jiných socioprofesionálních vrstev obyvatel Kutnohor-

---

¹ NOVÁK, Pavel, Bernardovští zemědělci za druhé světové války, in: BALCAROVÁ, Jitka – KUBŮ, Eduard – ŠOUŠA, Jiří (edd.), Venkov, rolník a válka v českých zemích a na Slovensku v moderní době, Praha 2017, s. 83–92.

ska. Dané téma není příliš frekventované. Milionářská dávka zatím nebyla samostatně zkoumána. Obecnější souvislosti obsahují šířeji zaměřené práce Průchy², Kaplana³, Slezáka⁴ a Kubačáka⁵. V regionální literatuře je milionářská dávka pouze zmiňována v rámci boje politických stran.⁶ Poválečným rozvojem zemědělství na Kutnohorsku se zabýval B. Rejholec.⁷

Jedním z milníků na cestě komunistické strany k moci byla i milionářská dávka, lidově zvaná milionářská daň. Měla vyřešit nedostatek státních prostředků na úhradu škod způsobených zemědělcům extrémním suchem v roce 1947. Zákon č. 185/1947 Sb. z 31. října 1947 zaváděl mimořádnou jednorázovou dávku z majetku a jednorázovou dávku z nadměrných přírůstků na majetku. Tuto dávku byly povinny zaplatit rodiny, jejichž majetek přesahoval jeden milion Kč a současně jejich daňová povinnost v roce 1947 přesahovala 50 000 Kč. Tato daň představovala zvýšení objemu daní na rok 1947 o 2 až 20 %. Zatímco dávka z majetku byla hrazena z vázaných vkladů, dávka z přírůstku majetku za léta 1945–1947 musela být placena v hotovosti.⁸ Dne 19. července 1948 přijalo Národní shromáždění zákon č. 180/1948 Sb., kterým se zákon č. 185/1947 dále zpříšňoval. Nyní měli majetní občané zaplatit na jednorázové dani z nadměrných přírůstků na majetku 7–20 % hodnoty jejich majetku. Milionářská dávka byla opatřením spíše politickým než ekonomickým a její celkový přínos pro státní rozpočet nebyl příliš významný. Milionářská dávka se týkala 35 000 osob a její celkový výnos dosáhl výše 1 115 milionů Kč.⁹ První hlasování ve vládě o milionářské dani dne 2. září 1947 skončilo pro komunisty fiaskem. Po kampani v tisku, kde komunisté jmenovitě uvedli ministry nesouhlasící s milionářskou dávkou a označili je za nepřátele lidu, vypukla krize. Tu se podařilo zažehnat dohodou mezi komunisty a sociálními demokraty 11. září, kdy se obě strany domluvily na společném postupu týkajícím se jednak úprav platů veřejných zaměstnanců a jednak milionářské dávky.jednání s národními socialisty skončilo bez úspěchu. I přesto se společně komunistům a sociálním demokratům podařilo milionářskou daň 31. října v Národním shromáždění prosadit.

---

² PRŮCHA, Václav, *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992*, 2. díl, období 1945–1992, Brno 2009.

³ KAPLAN, Karel, *Československo v letech 1945–1948*, 1. část, Praha 1991.

⁴ SLEZÁK, Lubomír, *Vratká stabilita poválečného zemědělství*, in: *Zemědělství na rozcestí 1945–1948*, Uherské Hradiště 1998, s. 94–102.

⁵ BERANOVÁ, Magdalena – KUBAČÁK, Antonín, *Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě*, Praha 2010.

⁶ ALTOVÁ, Blanka – ŠTROBLOVÁ, Helena (edd.), *Dějiny Kutné Hory*, Praha 2000, s. 254.

⁷ REJHOLEC, Bohuslav, *Zemědělství a průmysl na Kutnohorsku v letech 1945–1960*, in: *Kutnohorsko, ŠTĀSTNÝ, Radko (ed.), Kutná Hora 1960*, s. 199–233. Stručnou rekapitulaci vývoje zemědělství v letech 1945–1948 obsahuje i studie: GÉRYK, Miloš, *Doba velkých přeměn. K 35. výročí budování socialistické zemědělské velkovýroby na Kutnohorsku*, Kutná Hora 1984, s. 10.

⁸ PRŮCHA, V., *Hospodářské dějiny*, c. d., s. 243. Zatímco majetek byl zdaněn 2–20 %, přičemž nejvyšší procento se týkalo majetků vyšších než 20 milionů, dávka z přírůstku na majetku byla po určitých odpočtech stoprocentní.

⁹ Rudé právo 5. 9. 1947 odhadovalo, že mezi milionáře patří 16 000 statkářů, 600 velkých exportérů, 8000 velkopodnikatelů ve vnitřním obchodě a 14 000 továrníků a dalších soukromých velkopodnikatelů (PRŮCHA, V., *Hospodářské dějiny*, c. d., s. 185). Potřeba finančních prostředků na úhradu škod způsobených suchem dosahovala v září 1947 výše 4,5 miliardy Kč, o měsíc později byla odhadnuta již na 6,5 miliardy Kč. Přednost politického motivu boje o milionářskou dávku dokládají slova K. Gottwalda ve vládě: „Národohospodářství nechme stranou, tady je politický problém“ (KAPLAN, K., *Československo 1945–1948*, c. d., s. 89).

Obdobně jako v celostátním měřítku vedla i na Kutnohorsku k polarizaci místní politické scény. Archivní materiál spojený s milionářskou dávkou je jedním z mála pramenů, který umožňuje nahlédnout do ekonomiky zemědělských závodů v poválečných letech. Pro toto období chybí centrálně shromážděné údaje z účetnictví, které ve dvou velkých zemědělských anketách zpracoval Zemědělský ústav účetnicko-správovedný, a je nutno využívat každého materiálu, jenž umožní alespoň poodhalit socioekonomické postavení zemědělců.¹⁰ Jedním z takovýchto pramenů jsou daňová přiznání dochovaná pro bývalý soudní okres ve fondu Berní úřad Čáslav.¹¹ Tento pramen umožňuje posoudit reálnou pozici zemědělců ve srovnání s ostatními skupinami obyvatelstva. Druhým pramenem odhalujícím majetkové poměry zemědělců v bývalém soudním okrese Kutná Hora v letech před kolektivizací jsou seznamy tzv. vesnických boháčů ve fondu Okresní národní výbor Kutná Hora.¹² Materiál obsahuje údaje o 129 zemědělských okresech Kutná Hora. Vedle jiných informací byl sledován i přírůstek či úbytek výměry zemědělské půdy ve vlastnictví jednotlivých zemědělců mezi lety 1945 a 1947. Oba dva typy materiálů, ač se týkají různých soudních okresů, se vhodně doplňují a umožňují jak srovnávání v čase od okupačních let do počáteční fáze kolektivizace, tak i mezi jednotlivými socioprofesionálními skupinami.

K daňovým, resp. obecně k účetním údajům je třeba přistupovat obezřetně, neboť každý poplatník se snažil vykázat co nejmenší výnos a naopak co nejvyšší náklady, aby platil co nejnižší daň. Nicméně dokladování příjmů a vydání měl stát podchyceno poměrně přesně. Větší možnosti zkreslení však umožňovalo ocenění majetku. Jednotlivá čísla tak mohou být nadhodnocena či podhodnocena, ale trend, který vyjadřují, je nepochybně zachycen správně. Další možná zkreslení je dáno malým počtem příslušníků jednotlivých socioprofesionálních skupin obyvatel, případně jednotlivých velikostních kategorií zemědělských závodů. Zde se otevírá prostor pro komparativní studium v jiných regionech.

V roce 1945 vykázala 3 % sledovaných zemědělců méně než 10 hektarů půdy.¹³ Další 63 % jich uvedlo výměru mezi 10 a 20 hektary a 25 % vlastnilo mezi 20–30 hektary. Pouze 5 % rolníků hospodařilo na více než 30 hektarech zemědělské půdy. Jeden statkář hospodařil na 108 hektarech. Zbylá 4 % rolníků poskytla neúplné údaje. Během dvou poválečných let došlo k mírnému posunu ve výměře vlastněné půdy u 81 % rolníků. V roce 1947 byla ve sledované skupině rolníků již jen 2 % zemědělců s méně než 10 hektary zemědělské půdy, dalších 24 % jich hospodařilo s výměrou půdy mezi 10 a 20 hektary. Plných 63 % spadalo do kategorie rolníků obhospodařujících 20 až

---

¹⁰ Pro dobu před první světovou válkou se při studiu postavení zemědělců lze opírat o publikaci Výrobní podmínky, organizace a výsledky zemědělských závodů v letech 1909–1913, Praha 1926. Pro období meziválečné konjunktury existuje navazující publikace Výrobní podmínky, organizace a výsledky zemědělských závodů v letech 1926–1930, Praha 1934. Zemědělský ústav účetnicko-správovedný shromáždil potřebná účetní data i pro poválečné období a připravil je k publikaci. Po Únoru byla již vysázená publikace zničena a zlikvidována byla i shromážděná data.

¹¹ Státní okresní archiv (dále jen SOKA) Kutná Hora, fond Berní správa Čáslav, fascikl daňová přiznání k milionářské dávce, nezpracováno.

¹² SOKA, fond Okresní národní výbor (dále jen ONV) Kutná Hora, k. č. 414, inv. č. 1075, sign. 600, seznamy tzv. vesnických boháčů. Pojem „vesnický boháč“ má dva rozměry. První je ekonomický, kdy označoval většího zemědělce, obvykle sedláka s velkým majetkem a vysokými příjmy. Ve sledovaném období byl tento ekonomický rozměr překryt politickým obsahem. Označení bylo zneužito jako nálepka jak pro sedláky, tak i střední zemědělce, kteří nesouhlasili s komunistickou politikou. Pojem byl dehonestující, měl vyvolávat nevoli či přímo hněv ostatních vrstev na vesnici a měl sloužit k izolaci těchto zemědělců.

¹³ Tamtéž.

30 hektarů. Pět procent rolníků vlastnilo polnosti o výměře větší než 30 hektarů. Největší rolník vlastnil 49 hektarů. U 6 % rolníků údaje chybí. Ze srovnání let 1945–1947 jednoznačně vyplývá, že část zemědělců ve velikostní kategorii od 10 hektarů výše svůj pozemkový majetek zvětšila.

Podrobnější pohled na pohyb pozemkového vlastnictví zemědělců v letech 1945 až 1947 umožňuje sledování přírůstku či úbytku pozemků u jednotlivých rolníků. Ze sledovaného souboru 129 zemědělců své pozemkové vlastnictví rozšířilo 58 z nich, tj. 45 %. Naopak 46 zemědělcům, tj. 36 %, se jejich pozemkové vlastnictví zmenšilo. U 18 zemědělců, tj. 14 %, zůstaly pozemky na stejné výměře a zbylých pět, tj. 6 %, nedodalo úplné údaje. Z uvedeného je vidět, že mírně převažují zemědělci, kteří si v poválečných dvou letech polepšili. Plastičtější obraz dostaneme, pokud se podíváme blíže na velikost přírůstku či úbytku pozemků u jednotlivých rolníků. Přírůstek či úbytek pozemků ukazuje následující tabulka 1.

Tabulka 1: Přírůstek či úbytek zemědělské půdy mezi lety 1945–1947 v soudním okrese Čáslav

Výměra přírůstku/úbytku	Přírůstek % zemědělců	Úbytek % zemědělců
do 1 ha	40	15
1–2 ha	24	33
2–3 ha	10	17
3–4 ha	3	9
4–5 ha	9	7
5–6 ha	3	0
6–7 ha	0	0
7–8 ha	2	0
8–9 ha	7	0
9–10 ha	0	0
nad 10 ha	3	20

Zdroj: SOKA Kutná Hora, fond Berní správa Čáslav. Podle daňových příznání k milionářské dávce zpracoval autor.

Z tabulky vyplývá, že největší procento zemědělců si pořídilo do jednoho hektaru nových pozemků a vysoké procento zakoupilo i pozemky do dvou či tří hektarů. Obdobně tomu bylo s úbytky. Opět nejvíce zemědělců přišlo o půdu o výměře do tří hektarů. Zajímavá je skupina zemědělců, která získala více než 10 hektarů zemědělské půdy. Použitý typ pramenů neumožňuje zjistit původ této půdy, resp. způsob jejího nabytí. Majetkové údaje z formulářů milionářské dávky naznačují, že spíše než o koupi šlo o dědictví, věno, případně další převody mezi příbuznými. U úbytku více než 10 hektarů lze s jistotou konstatovat pouze případ zbytkového statkáře v roce 1945 s více než 100 hektary zemědělské půdy, který podléhal revizi první pozemkové reformy. U ostatních se zřejmě vysokou měrou uplatnily rovněž příbuzenské převody majetku. Z hlediska velikostních skupin si polepšili především rolníci s méně než 20 hektary. Rolníci s větší výměrou získali spíše méně zemědělské půdy a patřili mezi ty, jejichž výměra zemědělské půdy se naopak snížila. Údaje o změnách pozemkového vlastnic-

tví zemědělců mezi roky 1945–1947 ukazují, že větší část zemědělců mírně zvětšila svůj pozemkový majetek. Výraznější majetkový vzestup se týkal jen omezeného počtu zemědělců, a to především těch menších. Naopak největší zemědělci o část své půdy přišli. Nárůst půdy u menších velikostních kategorií závodů souvisel se skutečností, že se jednalo o rodinné zemědělské podniky, jejichž chod byli schopni zajistit pouze členové rodiny. Po válce odešla značná část zemědělského dělnictva a v některých vesnicích i menší rolníci do pohraničí zabrat si půdu, budovy, stroje a zvířata po odsunutých Němcích.¹⁴ Větší zemědělci přišli o pracovní síly a bez nich by nebyli schopni půdu obdělávat. Neusilovali většinou proto o získání nové půdy a naopak, pokud našli zájemce, byli ochotni kus polností – zejména pokud měli roztržštěné pozemky a část z nich ležela daleko od hospodářství či nebyla příliš úrodná – prodat.

„Zbohatnutí“ rolníků lze doložit i na velikosti zemědělského majetku vyjádřené v korunách. K dispozici je srovnání výše majetku v roce 1945 a 1947.¹⁵ Průměrná velikost zemědělského majetku berním úřadem oslovených zemědělců byla v roce 1945 1 018 222 Kč a o dva roky později mírně vzrostla na 1 079 199 Kč. Když si rolníky rozdělíme podle výše zemědělského majetku do kategorií po čtvrt milionu Kč od méně než 250 000 po více než 2 miliony, pak je nárůst patrný zejména u těch se zemědělským majetkem do 750 000 Kč, přičemž kategorie do 250 000 Kč zcela zmizela. Vzrostl i počet zemědělců patřících do vyšších majetkových skupin s více než 1 250 000 Kč. K jedinému rolníkovi s více než dvěma miliony zemědělského majetku přibyl v poválečných dvou letech druhý.

Milionářská dávka se v okrese Kutná Hora týkala celkem 101 poplatníků. Berní úřad oslovil ty poplatníky, o nichž měl na základě dřívějších daňových přiznání informace, že vlastní značný majetek, který by mohl být podroben této mimořádné dani. Neznal však jejich konkrétní situaci, což se odrazilo ve skutečnosti, že na základě vyplněných daňových přiznání byla milionářská dávka vyměřena pouze 31 poplatníkům.

Tabulka 2: Počty osob vyzvaných k platbě milionářské daně, počet plátců daně a podíl plátců z oslovených po jednotlivých socioprofesionálních skupinách

	Zemědělci	Řemeslníci	Obchodníci	Svobodná povolání	Úředníci	Továrníci	Rentiéři
Oslovení	34	26	19	9	4	3	6
Podrobení dani	11	6	5	2	2	1	3
% z oslovených	32	23	26	22	50	33	50

Zdroj: SOKA Kutná Hora, fond Berní správa Čáslav. Podle daňových přiznání zpracoval autor.

¹⁴ K osídlování pohraničí srovnej: ČAPKA, František – SLEZÁK, Lubomír – VACULÍK, Jaroslav, Nové osídlení pohraničí v českých zemích po druhé světové válce, Brno 2005. Nedostatek pracovních sil v zemědělství byl řešen přechodným zaměstnáváním Němců včetně válečných zajatců, případně Maďarů a cikánů.

¹⁵ SOKA Kutná Hora, fond Berní správa Čáslav. Daňová přiznání sledovala majetek vyjádřený v korunách, zatímco seznamy tzv. vesnických boháčů pracují s obhospodařovanými hektary zemědělské půdy. Vzhledem ke skutečnosti, že zemědělský majetek tvořila půda, budovy, stroje, zvířata a hospodářské plodiny, má údaj z berních přiznání komplexnější podobu. Neumožňuje však rozčlenění zemědělských závodů do velikostních skupin běžně užívaných statistikou. Proto v této studii používáme oba dva zdroje informací o velikosti zemědělského majetku.

Zemědělci spolu s řemeslníky a obchodníky patřili k profesím, o jejichž reálných majetkových poměrech měly berní úřady nejhorší informace.

V celém okrese Kutná Hora se vybralo na milionářské dávce 2 702 048 Kč. Průměrná dávka na jednoho poplatníka tak činila 87 162 Kč. Toto číslo však v sobě skrývá výrazné rozdíly. Nejmenší vyměřená dávka dosahovala výše 7000 Kč, naopak nejvyšší 482 720 Kč. Plátcem nejnižší byl obchodník textilem, nejvyšší pak továrník. Hned za ním však následovala s daní 458 920 Kč rolnice. Jejím synovi byla vyměřena daň 342 576 Kč. Z hlediska profesních skupin se na platbě daně podíleli zemědělci plnými 34 %. Následovali rentiéři s 21 %, řemeslníci s 14 %, obchodníci se 13 % a jediný továrník zaplatil 12 % z vybrané sumy milionářské dávky z celého okresu. Svobodná povolání zaplatila pouze 4 % z celookresní milionářské dávky a úředníci 1 %.

Tabulka 3: Počty poplatníků milionářské dávky zaplacené profesními skupinami v závislosti na velikosti daně

Velikost daně	0 až 25 000 Kč	25 000 až 50 000 Kč	50 000 až 100 000 Kč	100 000 až 200 000 Kč	200 000 až 300 000 Kč	300 000 až 400 000 Kč	nad 400 000 Kč
Zemědělci – počet/%	2/18		4/36	3/28		1/9	1/9
Obchodníci – počet/%	1/20		1/20	2/40	1/20		
Řemeslníci – počet/%		1/17	2/33	2/33	1/17		
Svobodná povolání – počet/%		1/2533	2/50		1/25		
Úředníci – počet/%		1/100					
Továrníci – počet/%							1/100
Rentiéři – počet/%		1/33			1/33	1/33	

Zdroj: SOKA Kutná Hora, fond Berní správa Čáslav. Podle daňových priznání k milionářské dávce zpracoval autor.

Největší počet daňových případů byl vyměřen ve výši 50 000–100 000 Kč (38 %) a dále 25 v pásmu 100 000–200 000 Kč (29 %). Z hlediska profesí byly nižší daně vyměřeny řemeslníkům, obchodníkům, svobodným povoláním a úředníkům. Naopak nejvyšší zemědělcům, rentiérům a továrníkům.

Milionářská dávka byla vyměřována z majetku, nikoliv z příjmu. To samo o sobě bylo velmi problematické. Zemědělci neměli dostatek pracovních sil ani hnojiv, kvalitního dobytka a osiva. Řemeslníci neměli často suroviny na výrobu řemeslného zboží. To samé platilo též pro některé tovární výroby. Daňové priznání obsahovalo i kolonku umožňující posoudit roční příjem. Nebyla však v řadě případů vyplňována a berní úřady na jejím doplnění netrvaly. Reálné postavení obyvatel záviselo především na jejich důchodech či mezdách. Daňová priznání obsahují stejnojmennou kolonku, která však často zůstávala nevyplněna, a berní úřad netrval na doplnění této, pro něj jen orientační, hodnoty. Svůj roční příjem vykazalo pouze 66 berním úřadem oslovených poplatníků. Celková roční suma jejich důchodu a mezd činila 6 005 404 Kč, a na jednoho poplatníka tak připadalo v průměru 90 991 Kč ročního důchodu či mzdy. Jednotlivé profesní skupiny však pobíraly značně odlišnou výši důchodů či mezd. Nejvyšší průměrný roční důchod vykazovali úředníci s 251 200 Kč. Bylo tomu tak proto, že šlo většinou o tovární management. S velkým odstupem za nimi se nacházeli lékaři

a další příslušníci svobodných povolání se 149 171 Kč ročního důchodu, následovali řemeslníci se 124 353 Kč, dále obchodníci se 106 486 Kč, rolníci přiznali průměrný důchod 61 627 Kč, rentiéři 42 611 Kč a na posledním místě skončili továrníci. Jejich průměrný roční důchod činil pouze 18 548 Kč. Zde je ale nutno vzít v úvahu, že jeden ze dvou továrníků, kteří uvedli výši svého ročního důchodu, skončil se 109 204 Kč ve ztrátě a druhý měl roční důchod 146 300 Kč, takže by skončil na třetím místě ve výši ročních důchodů podle jednotlivých socioprofesionálních skupin.

Dochovaný archivní materiál umožňuje posoudit majetkové postavení jednotlivých socioprofesionálních skupin obyvatelstva a jeho vývoj mezi lety 1945–1947.

Tabulka 4: Vývoj majetku jednotlivých socioprofesionálních skupin – potenciálních plátců milionářské dávky – na Kutnohorsku v letech 1945–1947

Socioprofesionální skupina	Průměrná velikost majetku 1945	Celková velikost majetku 1945	Průměrná velikost majetku 1947	Celková velikost majetku 1947
Zemědělci	1 567 647	37 623 538	1 466 606	38 131 765
Řemeslníci	1 147 795	27 547 071	816 243	20 406 084
Obchodníci	990 913	16 845 519	966 213	17 391 826
Úředníci	17 391 826	1 552 314	563 414	2 817 072
Svobodná povolání	1 126 029	6 756 176	1 041 170	6 247 019
Továrníci	10 937 527	10 937 527	5 315 831	10 631 662
Rentiéři	645 495	1 290 989	1 456 122	7 280 609

Zdroj: SOKA Kutná Hora, fond Berní správa Čáslav. Podle daňových přiznání k milionářské dávce zpracoval autor.

Z tabulky 4 je patrné, že pokud ponecháme stranou továrníky, nejvyšší průměrný majetek měli po celé sledované období rolníci. Řemeslníci se z druhého místa mezi sledovanými skupinami propadli v roce 1947 až na páté místo a jejich druhé místo obsadili poplatníci žijící z různých rent. Svoji pozici – třetí místo – si udržela svobodná povolání, stejně jako čtvrtá nejbohatší skupina – obchodníci. Při zkoumání toho, jakým dílem se jednotlivé socioprofesionální skupiny jako celek podílely na milionářské dávce, dojdeme k obdobným závěrům. Největší podíl měli zemědělci následovaní řemeslníky, obchodníky, továrníky, rentiéry, příslušníky svobodných povolání a nejmenší podíl na milionářské dávce zaplatili úředníci.

O pozici velikostních skupin zemědělců vypovídá snížení zadlužení v mezidobí 1945–1947. Nejvíce se podařilo snížit své dluhy zemědělcům hospodařícím na 20–30 hektarech. Jejich dluhy se snížily v průměru na 74 849 Kč. Následovali rolníci se 30–40 hektary zemědělské půdy, kteří umožili svůj dluh na průměrných 64 727 Kč. Rolníci s 10 až 20 hektary snížili dluh o 26 998 Kč, sedláci s 30–40 hektary již jen o 3428 Kč a velcí sedláci s více než 40 hektary naopak své dluhy zvýšili o 49 321 Kč.

Konstatovat na základě právě uvedených údajů, že zemědělci po válce ze všech socioprofesionálních skupin zbohatli nejvíce, by bylo jednostranné. Je nutno vzít v úvahu, že postup obnovy předválečné průmyslové výroby začínal od spotřebního zboží a výrobních prostředků pro průmyslová odvětví a výroba mechanizačních prostředků

pro zemědělství nebyla prioritou. Zemědělci měli omezenější možnost investovat do strojů a náradí než řemeslníci a továrníci. Množení kvalitního osiva a sadby trvalo několik let a zušlechťování hospodářského zvířectva ještě déle. Možnost získat kvalitní osivo či dobytek, které by nahradily nekvalitní okupační osiva a dobytek o nízké užitkovosti, byla velmi omezená. Pomalu se rovněž rozbíhala výroba tolik potřebných umělých hnojiv a stavebních hmot. Vzhledem k odchodu drobných rolníků a zemědělských dělníků, často vlastníků malé kousky zemědělské půdy, představoval nákup zemědělské půdy jednu z mála možností, jak investovat do hospodářství. Odvrácenou stránkou této možnosti byl nedostatek pracovních sil a strojů, které by mohly práci lidí nahradit. Nahromaděné finanční prostředky tak představovaly odloženou investici do zanedbaného hospodářství. Stát reprezentovaný berními úřady a s ním i značná část společnosti nahlížela na finanční prostředky zemědělců jako na neoprávněný zisk a mnoho zemědělců považovala za tzv. keťase.

V seznamech tzv. vesnických boháčů je uveden i druh zemědělského majetku, který nově nabyli zemědělci v letech po druhé světové válce. U 129 „vesnických boháčů“ není v 60 případech uvedena konkretizace zemědělského majetku, a to i přesto, že jejich majetek vzrostl. Velmi pravděpodobně půjde o volné finanční prostředky. U dalších 31 zemědělců je specifikován přírůstek majetku jako věno, dar, dědictví či postup. Často se jednalo o peněžní částku čili o tzv. jinaký majetek v dobové daňové terminologii. U zbývajících 38 je zemědělský majetek konkretizován věcně. Dvacet pět zemědělců si pořídilo zemědělské náradí nebo stroje. Jen jediný si však koupil klíčový mechanizační prostředek – traktor. Mezi ostatními stroji se často objevují samovazy, případně mlátičky. Pouze 9 rolníků si pořídilo novou stavbu. Většinou jde o přístavbu stodoly, kůlny či některého drobnějšího objektu, případně o montáž napáječek do chlévů.¹⁶ Dva zemědělci investovali do nákupu dobytka.

Úředníci okresního úřadu, kteří na základě daňových příznání připravovali v roce 1952 seznamy tzv. vesnických boháčů, byli opravdu důslední. U jednotlivých rolníků zkoumali i přírůstky jejich majetku během okupace, bez ohledu na to, že přírůstek již byl zdaněn.¹⁷

Tabulka 5: Průměrná velikost přírůstků majetku jednotlivých velikostních skupin zemědělských závodů během okupace v KČ

Do 10 ha zemědělské půdy (ZP)	10–20 ha ZP	20–30 ha ZP	30–40 ha ZP	nad 40 ha ZP	0 až 40+ ha
107 969	315 137	219 950	334 176	358 560	284 193

¹⁶ Stavební aktivity byly podvázány nedostatkem stavebního materiálu. Zemědělci, kteří chtěli stavět, museli zajistit převážnou část materiálu z vlastních zdrojů, tj. především z bouraček, případně z meziválečných zásob. Cement a železo byly na příděl a stát preferoval stavební obnovu průmyslových podniků. Výzkum autora týkající se venkovských staveb na Kutnohorsku prokázal, že v seznamech uvedení rolníci, kteří budovali nové stavby, jsou opravdu jedinými zemědělci-stavebníky v poválečných třech letech v celém okrese.

¹⁷ SOKA Kutná Hora, fond ONV Kutná Hora, k. č. 414, inv. č. 1075, sign. 600. Podle údajů v seznamech venkovských boháčů zpracoval autor.

Z tabulky 5 je patrné, že válečné přírůstky na majetku s výjimkou sedláků s 20 až 30 hektary rostou s výměrou obhospodařované zemědělské půdy. Přírůstky však vyjadřují pouze nominální zbohatnutí zemědělců. Nikde totiž není vyčíslena zanedbaná údržba budov, nehnosení polí, zhoršená kvalita stáda, neudržovaná mechanizace apod. To nebylo v letech okupace vzhledem k nedostatku potřeb pro zemědělce možné provádět a náprava měla být zjednána právě v poválečných letech. Ani tehdy však nebylo zásobování zemědělskými potřebami na dostatečné úrovni a zemědělci museli část svých prostředků tezaurovat, nikoliv je investovat do zemědělského podniku.

Okresní národní výbor (dále jen ONV) si nechal zjistit i výši vázaných vkladů. Ty měly pouze dvě velikostní skupiny zemědělců, a to mezi 10 až 20 hektary a 20 až 30 hektary zemědělské půdy. Průměrná výše vázaných vkladů dosahovala u zemědělců s méně než 20 hektary 148 934 Kč a u rolníků hospodařících na více než 20 hektarech 335 177 Kč.¹⁸

Úředníci ONV sledovali také politickou orientaci zemědělců. Nepřekvapuje, že naprostá většina z nich byla v meziválečném období členy agrární strany a po válce z větší části národně socialistické strany. Na jaře roku 1952, kdy seznamy vznikaly, byla již část sledovaných zemědělců členy JZD, případně zaměstnanci státního statku. Některým z nich byl zabrán majetek na základě zákona č. 55/1947, o pomoci rolníkům při uskutečňování zemědělského výrobního plánu.¹⁹ I přes tyto události, které zásadním způsobem ovlivnily socioekonomické postavení zemědělců, byl jejich majetek nadále zkoumán, zda nepřekročil hranici, která by ho umožnila zdanit.

Milionářská dávka měla zajistit prostředky na příplatky zemědělcům k výkupním cenám zemědělských produktů, které by tak nahradily výpadek příjmů v důsledku katastrofálního sucha v roce 1947. Iniciativy v zavádění této formy kompenzace příjmů zemědělců se stal komunistický ministr zemědělství Julius Ďuriš. Milionářská dávka tak byla jen dalším krokem na cestě komunistů k moci, kteří si touto cestou nepřímo kupovali hlasy zemědělských voličů. Skutečný výsledek milionářské dávky však nebyl z ekonomického hlediska příliš významným, neboť se nevztahoval na zdanění příjmů, ale majetku. Z politického hlediska však tato mimořádná dávka komunistům přinesla očekávaný výsledek.

Prameny a literatura

Státní okresní archiv Kutná Hora:

- fond Berní správa Čáslav
- fond Okresní národní výbor Kutná Hora

---

¹⁸ Až do zřízení Likvidačního fondu měnového 2. 7. 1947 bylo možno vázané vklady čerpat poměrně snadno. Platily se z nich daně, poplatky a dávky zprvu jen do poválečné měnové reformy, později až do konce roku 1946, dále mzdy zaměstnanců a částečně i provoz zemědělských závodů. Značná část vkladů byla uvolňována ze sociálních důvodů, např. v případě pohrbů, svateb, nedostatečných příjmů apod. Srovnej PRŮCHA, V., *Hospodářské dějiny*, c. d., s. 236–237.

¹⁹ Zákon č. 55/1947 ze 17. 4. 1947 byl běžně zneužíván ke zlomení odporu rolníků, kteří odmítali vstup do JZD. Vzhledem k absenci zemědělských dělníků nebyla část rolníků schopna rodinnými příslušníky obdělávat veškerou půdu a splnit dodávky. Těm, co plnili dodávky i nadále, přidal místní národní výbor půdu úpadců, aby jim plnění dodávek znemožnil. Následovaly pokuty a nakonec zabrání půdy.

- ALTOVÁ, Blanka – ŠTROBLOVÁ, Helena (edd.), Dějiny Kutné Hory, Praha: Libri 2000.
- BALCAROVÁ, Jitka – KUBŮ, Eduard – ŠOUŠA, Jiří (edd.), Venkov, rolník a válka v českých zemích a na Slovensku v moderní době, Praha: Národní zemědělské muzeum 2017.
- BERANOVÁ, Magdalena – KUBAČÁK, Antonín, Dějiny zemědělství v Čechách a na Moravě, Praha: Libri 2010.
- ČAPKA, František – SLEZÁK, Lubomír – VACULÍK, Jaroslav, Nové osídlení pohraničí v českých zemích po druhé světové válce, Brno: CERM 2005.
- GÉRYK, Miloš, Doba velkých přeměn. K 35. výročí budování socialistické zemědělské velkovýroby na Kutnohorsku, Kutná Hora: SDR 1984.
- KAPLAN, Karel, Československo v letech 1945–1948, 1. část, Praha: SPN 1991.
- PRŮCHA, Václav, Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992, 2. díl, období 1945–1992, Brno: Doplněk 2009.
- REJHOLEC, Bohuslav, Zemědělská a průmyslová výroba 1945–1960, in: Kutnohorsko, ŠŤASTNÝ, Radko (ed.), Kutná Hora 1960, s. 199–233.
- SLEZÁK, Lubomír, Vratká stabilita poválečného zemědělství, in: Zemědělství na rozcestí 1945–1948. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 22.–23. 9. 1998, Studie Slovákého muzea 3, Uherské Hradiště: Slováké muzeum v Uherském Hradišti 1998, s. 94–102.
- Výrobní podmínky, organizace a výsledky zemědělských závodů v letech 1909–1913, Praha: Zemědělský ústav účetnicko-správovědný 1926.
- Výrobní podmínky, organizace a výsledky zemědělských závodů v letech 1926–1930, Praha: Zemědělský ústav účetnicko-správovědný 1934.

SOUKROMOPRÁVNÍ ÚPRAVA NAKLÁDÁNÍ S DŘEVINAMI V ČESKÉ REPUBLICE

PROTECTION OF WOODY PLANTS IN PRIVATE LAW IN THE CZECH REPUBLIC

Milan Šimandl

Abstrakt: Předmětem článku je soukromoprávní úprava nakládání s dřevinami. Autor se zaměřuje zejména na problematiku vlastnictví rostlin a na tzv. sousedská práva, a to z hlediska věd právních. Článek nabízí odpověď na otázku, zda mohou na pozemku růst rostliny, aniž by byly jeho součástí, případně za jakých podmínek tomu tak bude. Stromy a keře mohou mít negativní vliv i na okolní pozemky, zejména v podobě tzv. imisí, případně podrostů a převisů. Jedním z témat článku je též problematika praktického použití preventivního zásahu proti sázení stromů v těsné blízkosti hranice pozemků.

Abstract: This contribution describes the way in which the Czech private law deals with woody plants. It focuses on the issue of ownership of plants and on laws regulating neighbour disputes, both from the perspective of legal and historical sciences. The article investigates whether it is possible for plants to grow on a plot of land without being its part, and under what conditions this can be the case. Trees and bushes can have a negative impact on neighbouring plots of land, especially in the form of 'immissions', but also as shoots that creep under or through the property divide or overhang it. The article also deals with the issue of preventive measures against the planting of trees close to property lines.

Klíčová slova: občanský zákoník, stromy a keře, vlastnictví, právo.

Keywords: Civil Code, trees and brushes, ownership, law.

Článek vznikl za finanční podpory Ministerstva zemědělství v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Národního zemědělského muzea, s. p. o. (DKRVO, RO0817).

Soukromé právo – na rozdíl od práva veřejného, které chrání především estetickou, ekologickou a jinou hodnotu dřevin – upravuje nakládání s dřevinami hlavně jako s předmětem vlastnictví. Namísto pojmu dřevina, definovaného v zákoně č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny (dále jen ZOPK), užívá obecné označení stromy a keře, které ovšem dále nedefinuje. Oba pojmy je tedy nutno chápat v obecném smyslu, strom jako celou rostlinu se zdřevnatělým kmenem větvcím se v určité výšce nad zemí a vytvářejícím korunu; keř jako zpravidla nižší dřevinu bez hlavního kmene, větvcí se odspodu.

Soukromoprávní úprava obsažená v zákoně č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen OZ) se vztahuje i na stromy v lesích, neboť z hlediska vlastnictví nejsou rozdíly mezi lesními stromy a dřevinami rostoucími mimo les. Stromy jsou obecně více chráněny než keře, což se zdá logické vzhledem k jejich většímu významu pro společnost a vyššímu dosažitelnému věku.

Následující článek je rozdělen do tří tematických okruhů. V prvním se zabývám vlastnictvím stromů a keřů. Tyto jsou považovány za součást pozemku, na němž roste. Snažím se odpovědět na otázku, zda mohou existovat výjimky z tohoto pravidla a jaké jsou jejich podmínky. Druhá část pojednává o hraničních stromech, jejich spoluvlastnictví. Zde si pokládám otázku možnosti dispozitivní úpravy tohoto spoluvlastnictví mezi spoluvlastníky. Ve třetí části rozebírám vlivy stromů na tzv. sousedská práva a okruhy možných problémů se stromy spojenými, které OZ předvídá. Jedná se především o imise, podrosty a převisy. Novinkou v našem právním řádu je možnost tzv. preventivního zásahu proti sázení stromů v blízkosti hranice pozemků. Zamyslím se nad použitím tohoto institutu v praxi.

Při psaní svého článku jsem čerpal především z níže uvedených právních předpisů, judikatury Nejvyššího soudu (dále jen NS) a odborné literatury.

Vlastnictví stromů

Rostlinstvo je považováno za součást pozemku, na němž roste. Tato, tzv. superficiální, zásada je známa již z římského práva a uplatňuje se prakticky napříč historií, zejména proto, že jakýkoli odlišný přístup naráží na přílišnou složitost až faktickou nemožnost. Těžko si lze představit, že by na jednom pozemku existovala nezávislá vlastnická práva ke stromům, keřům i travnímu porostu, přičemž by hrozil vznik těžko překonatelného problému, jak bude posuzováno rostlinstvo, které se na pozemku vysemení bez lidského přičinění. Superficiální zásada byla obsažena v § 295 všeobecného občanského zákoníku (Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch, dále jen ABGB) z roku 1811: „Tráva, stromy, plody a všechny upotřebitelné věci, které země na svém povrchu plodí, zůstávají tak dlouho nemovitým jměním, dokud nebyly od země a půdy odděleny.“ Podle § 25 občanského zákoníku č. 141/1950 Sb. součástí pozemku je všechno, co na něm vzejde. Téměř identické ustanovení obsahuje i OZ v § 507: „Součástí pozemku je rostlinstvo na něm vzešlé.“ Občanský zákoník č. 40/1964 Sb. takové ustanovení neobsahoval, platnost superficiální zásady dovodila soudní praxe. Např. rozsudek NS sp. zn. 4 Cz 68/75: „Porosty vysázené na pozemcích nemají obvykle povahu samostatných věcí,“¹ popř. rozsudek NS sp. zn. 33 Odo 879/2005: „Neoddělené plody (tedy v případě lesního pozemku stojící stromy) nejsou samostatnými věcmi, nýbrž součástí pozemku jako věci hlavní ve smyslu § 120 odst. 1 Obč. Z. a jako takové jsou vlastnictvím vlastníka věci hlavní.“²

Dikci § 507 OZ můžeme považovat za zvláštní úpravu k obecné definici součástí věci vyjádřené v § 505 OZ,³ případně součástí pozemku dle § 506 odst. 1 OZ.⁴

---

¹ Rozsudek NS ze dne 10. října 1975 sp. zn. 4 Cz 68/75, dostupné online: <<https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptcojxg5pxexzvzgpwg2lw&tocid=njptcojxg5pxexzvzgpwg2lw>> [20. 1. 2015].

² Rozsudek NS ze dne 16. srpna 2005 sp. zn. 33 Odo 879/2005, dostupné online: <<http://kraken.slv.cz/33Odo879/2005>> [20. 1. 2015].

³ Ustanovení § 505 OZ: „Součást věci je vše, co k ní podle její povahy náleží a co nemůže být od věci odděleno, aniž se tím věc znehodnotí.“

⁴ Ustanovení § 506 odst. 1 OZ: „Součástí pozemku je prostor nad povrchem i pod povrchem, stavby zřízené na pozemku a jiná zařízení (dále jen ‚stavba‘) s výjimkou staveb dočasných, včetně toho, co je zapuštěno v pozemku nebo upevněno ve zdech.“

Někteří autoři, jako např. Petr Těgl, zastávají názor, že § 507 OZ je vzhledem ke znění §§ 505 a 506 OZ nadbytečný.⁵ Já se s tímto názorem úplně neztotožňuji. Některé rostliny by totiž do definice součásti věci podle § 505 vůbec nezapadly. Vezmeme-li v potaz, že součást věci nemůže být od věci oddělena, aniž by se tím věc hlavní znehodnotila, odpadly by nám případy, kdy se věc hlavní oddělením součásti naopak zhodnotí, např. likvidací náletových dřevin. Takové rostliny by se tedy ocitly v jakémsi vzduchoprázdnu, protože by nesplňovaly definici součásti věci, a výkladová praxe by se opět musela uchýlit k judikatuře. Obecná úprava součásti věci v § 505 by tedy nemohla rostlinstvo na pozemku beze zbytku postihnout.

Jiná situace může nastat ve vztahu §§ 506 a 507. Součást pozemku naznačená v § 506 zcela určitě pojme i rostlinstvo, byť to na první pohled není patrné. Prof. Karel Eliáš se domnívá, že ani toto ustanovení nemusí být dostatečně vysvětlující, neboť formulace, „co je zapuštěno v pozemku nebo upevněno ve zdech“, mu evokuje tyto procesy jako výsledek lidské činnosti. Druhý interpretační problém spatřuje v tom, že ne všechno, co se nachází v prostoru nad či pod povrchem, musí být součástí pozemku.⁶ V tomto případě názor prof. Eliáše nesdílím. Nedomnívám se, že zmíněné výrazy se primárně vztahují na lidskou činnost, čímž by vylučovaly aplikaci na rostlinstvo. Shledávám, že § 506 obsáhne uspokojivě i rostlinstvo, a § 507 je tedy nadbytečný. Jeho existence se dá obhájit potřebou větší srozumitelnosti zákona, zejména pro laickou veřejnost, které se může zdát znění § 506 hůře představitelné.

Vlastnictví stromů je připomenuto i v § 1067, ve větě první OZ, která stanoví, že „strom náleží tomu, z jehož pozemku vyrůstá kmen“. Toto ustanovení se může zdát nesystematicky zařazeno do oddílu nabytí vlastnického práva, pododdílu přirozený přírůstek. Vysvětlení takového zařazení je třeba hledat ve větě druhé tohoto paragrafu, která upravuje vlastnictví stromů na hranici pozemků.⁷ O problematice hraničních stromů se budu podrobněji zmiňovat v textu níže.

Nyní je třeba vypořádat se s otázkou, jestli je možná výjimka z § 507 OZ, tedy zda mohou růst na pozemku stromy, aniž by byly jeho součástí.⁸ Jednou z výjimek, kterou obsahuje český právní řád, je úprava v zákoně č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku. Dle § 2 odst. 2 tohoto zákona je vlastník pozemků vlastníkem porostů na něm vzešlých, což odpovídá obecné úpravě. Toto ustanovení ovšem obsahuje dvě odchylky. Podle první není dotčeno vlastnické právo zemědělských družstev k porostům na pozemcích jejich členů podle předpisů o zemědělském družstevnictví.⁹ Zákon č. 162/1990 Sb., o zemědělském družstevnictví, stanovoval ve svém § 46, že veškeré porosty rostoucí na pozemcích sdružených ke společnému družstevnímu hospodaření, popřípadě na pozemcích daných za ně do

⁵ MELZER, Filip – TĚGL, Petr, a kol., Občanský zákoník: velký komentář. Svazek III., Praha 2014, s. 333–334.

⁶ ELIÁŠ, Karel, Stromy a občanský zákoník, Právník, 2015, 154, č. 11, s. 882.

⁷ ABGB obsahoval podobné ustanovení v § 421 týkající se smíšeného přírůstku: „Vlastnictví stromu neustanovuje se podle kořenů, které se v sousedním pozemku rozkládají, nýbrž dle kmene, který ze země vyrůstá. Stojí-li kmen na hranicích několika pozemků, je strom jim společný.“

⁸ Stromy pěstované v nádobách jsou ponechány stranou výkladu, jedná se o samostatné movité věci.

⁹ Tím byl v době vzniku zákona o půdě zákon č. 162/1990 Sb., o zemědělském družstevnictví, který byl zrušen k 1. 1. 1992 nabytím účinnosti obchodního zákoníku.

náhradního užívání při provedené hospodářsko-technické úpravě pozemků, jsou ve vlastnictví družstva. Druhá odchylka od obecné právní úpravy dle § 2 odst. 2 zákona č. 229/1991 Sb. zcela obrací obecnou úpravu vlastnictví porostů. Podle věty druhé tohoto ustanovení je v případě pozemků daných smluvně do užívání vlastníkem jiných než trvalých porostů uživatel, pokud se s vlastníkem nedohodne jinak. Zákon tedy presumuje vlastnictví porostů, které nejsou trvalé, uživateli pozemku na úkor vlastníka. Vychází z předpokladu, že tyto porosty jsou předmětem uživatelovy hospodářské činnosti, a měly by tudíž být jeho vlastnictvím. Dispozitivnost ustanovení umožňuje dohodnout si mezi účastníky smluvního vztahu odlišný režim. Obě tyto výjimky ovšem nejsou obecně platné a vztahují se pouze na pozemky uvedené v § 1 odst. 1 zákona č. 229/1991 Sb., tedy půdu, která tvoří zemědělský půdní fond nebo do něj náleží, a částečně na lesní půdní fond.

Budeme-li posuzovat možnost odchylek od § 507 pouze v rámci OZ, nedostaneme jednoznačnou odpověď. Pomoci si můžeme judikaturou a teorií z dob platnosti Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch (dále jen ABGB), neboť současná právní úprava reflektuje tehdejší pojetí. Prof. Jan Krčmář zastával názor, že rostliny pěstované na pozemku za účelem jejich následného vyjmutí a zcizení (např. v zahradnictví nebo lesní školce) nejsou součástí předmětného pozemku.¹⁰ Tuto myšlenku vyjádřil i NS v rozhodnutí Rv I 2211/33: „Předpis druhé věty § 420 obč. zák. (Takový přírůstek náleží vlastníkovu pozemku, jestli rostliny již zapustily kořeny.) neplatí pro rostliny a květiny, jež jsou pěstovány v cizí půdě jen proto, aby byly odděleny a zcizeny, např. při obchodním zahradnictví.“¹¹ Že se jednalo o otázku problematickou, dokládá rozhodnutí téhož soudu sp. zn. R II 466/36, které dochází k výkladu zcela opačnému: „Stromky pěstované pachtýřem na zpachtovaném pozemku ve školce jsou až do svého oddělení částí pozemku.“¹² Podobně uvažoval i prof. Jaromír Sedláček, když tvrdil, že „[...] občanský zákoník nerozeznává, zda se tak stalo [vysazení rostlin do cizího pozemku – pozn. aut.] k účelu přechodnému (rostliny ve školce) nebo trvalému“.¹³

Občanský zákoník č. 40/1964 Sb. svou neurčitostí k vyřešení daného problému nepřispěl. Právní věta již zmíněného rozsudku NS sp. zn. 4 Cz 68/75 připouští možnost výjimek, kdy porosty pěstované na pozemku nemusí být jeho součástí. Naopak rozsudek NS sp. zn. 33 Odo 879/2005 vyloučil rostoucí stromy jako samostatné věci. Případy lesních školek však byly judikovány jako výjimky. Rozsudek NS sp. zn. 25 Cdo 73/2004 výslovně uvádí, že „byly-li tyto stromy jako pěstební materiál určeny k dalšímu přesazení, nedošlo k jejich trvalému spojení s půdou a nejednalo se proto o trvalé porosty“.¹⁴

Nelze však jednoznačně říci, zda lze judikáty vztahující se k občanskému zákoníku č. 40/1964 Sb. považovat za závazné i nadále. Přinejmenším je vhodné k myšlenkám

---

¹⁰ KRČMÁŘ, Jan, Právo občanské, II., Práva věcná, Praha 1946, s. 205.

¹¹ Rozsudek NS ze dne 2. listopadu 1935 sp. zn. Rv I 2211/33, in: VÁŽNÝ, František, Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských, Praha 1936, roč. 17, č. 14669, s. 758.

¹² Rozsudek NS ze dne 22. října 1936 sp. zn. R II 466/36, in: VÁŽNÝ, František, Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských, Praha 1937, roč. 18, č. 15532, s. 965.

¹³ SEDLÁČEK, Jaromír, Vlastnické právo. Komentář k §§ 353–446 všeob. obč. zák. se zřetelem ku právu na Slovensku a Podkarpatské Rusi platnému, Praha 1935, s. 284.

¹⁴ Rozsudek NS ze dne 31. srpna 2004 sp. zn. 25 Cdo 73/2004, dostupné online: <<http://kraken.slv.cz/25Cdo73/2004>> [20. 1. 2015].

v nich obsaženým přihlédnout. Přikláním se k názorům, že stromky v zahradnictvích a lesních školkách nemusí být součástí pozemku, na němž rostou. Za určující považují skutečnost, jestli se má jednat o trvalý, nebo přechodný stav. Pokud mají být stromky z pozemku vyjmuty, neměly by být považovány za součást pozemku, byť do něj zapustily kořeny. Ostatně skutečnost, že stromek zapustil do pozemku kořeny, je značně problematická, nelze určit přesný okamžik, kdy k tomu došlo.

Vyřešení otázky vlastnictví stromků v zahradnictvích a lesních školkách považují za zvlášť důležité pro případy, kdy pěstitel a vlastník pozemku jsou odlišné osoby. V modelové situaci si můžeme představit podnikatele (provozovatele zahradnictví), který pěstuje stromky na pronajatém pozemku. Stromky jsou zbožím určeným k prodeji, a tedy i součástí podnikatelova obchodního závodu. Kdybychom striktně vykládali ustanovení § 507 OZ, nebyly by stromky ve vlastnictví podnikatele, nýbrž vlastníka pozemku. Totéž vyplývalo i z pravidla § 1088 odst. 1 OZ.¹⁵ Podnikatel by pak měl právo na náhradu podle § 1088 odst. 2 OZ. Je zřejmé, že takový způsob aplikace práva je přinejmenším nepraktický, neboť by podnikatel neprodával vlastní zboží. Lze souhlasit s prof. Eliášem, že „[...] podmiňuje-li § 1088 odst. 1 o. z. rozšíření vlastnictví vlastníka pozemku přírůstkem osetím nebo osázením a zapuštěním kořenů rostliny do půdy, předpokládá se trvalé spojení rostliny s pozemkem. Při pěstování sadebního materiálu v zahradnických nebo školkařských obchodních závodech, je-li k tomu využíván cizí a k danému účelu speciálně upravený pozemek na základě smlouvy s jeho vlastníkem, se trvalost takového spojení z hospodářského nebo funkčního hlediska subjektivně (mezi smluvníky) ani objektivně nepředpokládá.“¹⁶

Jako nejjednodušší možnost se tedy jeví předcházení konfliktům konkrétním smluvním ujednáním, které se zejména pro případy naznačené v § 1088 odst. 1 OZ přímo nabízí.

Hraniční stromy a rozhrady

Institut hraničních stromů byl v historii velice důležitý a svůj význam může mít i v současné době, proto se jeho úprava vrátila do OZ. Hraniční strom je současným právem chápán jako druh rozhrady,¹⁷ byť se skrývá za obecnou formulací „jiná přirozená rozhrada“. Vyvratitelná domněnka nás upozorňuje, že ne každý strom rostoucí na hranici pozemků musí být nutně stromem s funkcí rozhrady. Hraniční strom vlastní oba vlastníci mezujících pozemků společně.¹⁸ V praxi může toto jednoduché ustanovení vést k interpretačním obtížím. Zákon neurčuje žádné podrobnosti k tomuto spoluvlastnictví. Pokud vezmeme na vědomí obecná ustanovení o spoluvlastnictví, má každý spoluvlastník právo k celé věci (§ 1117 OZ). To by znamenalo, že může spolurozhodovat i o částech stromu, které vůbec nejsou nad/pod jeho pozemkem, nýbrž

¹⁵ Ustanovení § 1088 odst. 1 OZ: „Při osetí pozemku cizím semenem nebo osázením cizími rostlinami náleží vlastníku pozemku, co takto přibude; rostliny mu však náleží až poté, co zapustí kořeny.“

¹⁶ ELIÁŠ, K., *Stromy a občanský zákoník*, c. d., s. 889–890.

¹⁷ Ustanovení § 1024 odst. 1 OZ: „Má se za to, že ploty, zdi, meze, strouhy a jiné podobné přirozené nebo umělé rozhrady mezi sousedními pozemky jsou společné.“

¹⁸ Ustanovení § 1067, věta druhá OZ: „Vyrůstá-li kmen na hranici pozemků různých vlastníků, je strom společný.“

nad/pod pozemkem souseda. Pokud by chtěl jeden ze spoluvlastníků ořezat větve ze společného stromu, musel by si vyžádat souhlas druhého spoluvlastníka, byť by ořezával větve pouze nad svým pozemkem. Další nevyřešenou otázkou je velikost podílu na společném stromu, protože zpravidla bude kmen na jeden pozemek zasahovat více a na druhý méně. Podle § 1122 odst. 2 OZ vyplývá velikost podílu z právní skutečnosti, na níž se zakládá spoluvlastnictví. Bylo by tedy možné tvrdit, že pokud obsah kmene stromu zasahuje na jeden pozemek z 80 % a na druhý z 20 %, budou stejným poměrem vyjádřeny i podíly obou spoluvlastníků? Zcela jistě nikoli, neboť by to bylo obtížně stanovitelné (složitě měření, relativní proměnlivost tvaru a rozměru kmene v čase, individuální specifika stromu apod.). Platí vyvratitelná domněnka, že všechny podíly jsou stejné (§ 1122 odst. 3 OZ). Spoluvlastníkům tedy obecně nic nebrání ujednat si libovolnou velikost podílů podle § 1122 odst. 2. Dokonce si myslím, že by bylo možné dohodou suspendovat ustanovení § 1067 OZ a určit, že vlastníkem stromu na hranici pozemků bude pouze jeden z nich. Ačkoli si v praxi nedovedu představit, že by se takové dohody mezi sousedy o úpravě vlastnictví společného stromu uzavíraly, vyloučit tyto případy nelze. Zejména by se mohly týkat stromů vysazených v těsné blízkosti hranice pozemků, jejichž kmen, jak postupem času mohutní, přesáhl svou hmotou hranici, a založil by tak sám od sebe spoluvlastnický vztah dle § 1067 věty druhé OZ. Soused, kterému takovým přírůstkem vzniklo spoluvlastnické právo k tomuto stromu, by vůbec nemusel mít zájem být spoluvlastníkem a rád by se tohoto práva vzdal.

Zákonnou povinností vlastníka je udržovat rozhradu v dobrém stavu. Pokud rozhrada zanikne, nemá obecně povinnost ji obnovit, ledaže by hrozilo, že se hranice mezi pozemky stane neznatelnou – v takových případech může soused požadovat obnovu rozhrady.

Stromy a sousedská práva

I když ponecháme stranou literárně-učebnicový případ sousedského sporu o plody padající ze stromu na pozemek druhého souseda, může být strom příčinou mnohých neshod. Ty mohou souviset zejména s imisemi a podrosty nebo převisy.

a) Podrosty a převisy. Stromy rostoucí v blízkosti hranic pozemku (které ale nejsou stromy hraničními) mohou svými kořeny nebo větvemi přesahovat na cizí pozemek. V takových případech hovoříme o převisech, resp. podrostech. Jejich problematika je poměrně obsáhle upravena v § 1016 odst. 2 OZ. Soused smí kořeny a větve přesahující na jeho pozemek odstranit, musí však dodržet několik podmínek. Nejprve je nutno posoudit, zda škoda či jiná újma způsobená podrosty nebo převisy převyšuje zájem na nedotčeném zachování stromu. Tento předpoklad zcela evidentně nebude naplněn u stromů rostoucích ve volné krajině, ale ani v některých případech u stromů v zahradách (např. větve vrhají stín na místo, které není obhospodařováno). Druhým předpokladem je vyzvání vlastníka stromu k ořezu. Teprve pokud tento v přiměřené době¹⁹ neučiní, může soused provést ořez sám. Musí jej však provést šetrným způsobem a ve vhodné roční době. Jedná se o zvláštní druh svépomocného jednání.

---

¹⁹ Zpravidla se vyčká na vhodnou roční dobu z hlediska vegetačního cyklu.

b) Imise. Imisemi obecně rozumíme jakékoli účinky v míře nepřiměřené místním poměrům, které z jednoho pozemku unikají na druhý a podstatně omezují obvyklé užívání tohoto pozemku. Z demonstrativního výčtu v § 1013 OZ připadá v úvahu především stín, případně odpad, pokud za něj budeme považovat listí, jehličí nebo plody. Důležitou podmínkou pro určení, zda jsou imise obtěžující či nikoli, je skutečnost, že musí překračovat *míru nepřiměřenou místním poměrům*. Důraz je tedy kladen na místní specifika, jiný režim bude v intravilánu obce a jiný v chatové oblasti u lesa. Pro posouzení míry obtěžování imisemi bude takové určení zcela klíčové. Myšlenku, že každý sporný případ je nutné posoudit individuálně, vyslovil NS v rozsudku 22 Cdo 2746/2012: „Ve vztazích mezi vlastníky zpravidla sousedních pozemků nikoliv výjimečně dochází k tomu, že projevy věcí některého z vlastníků se projevují v poměrech druhého vlastníka způsobem považovaným za obtěžující. Ne každé takové obtěžování však zakládá oprávnění bránit se proti němu žalobou opírající se o ustanovení § 127 odst. 1 obč. zák. Tato možnost je dána dotčené osobě toliko tehdy, pokud se jedná o obtěžování nad míru přiměřenou poměrům. Zda o takový případ jde či nikoliv, je nutné posoudit vždy podle okolností konkrétního případu s přihlédnutím ke všem skutečnostem, které v této souvislosti vyjdou v řízení najevo. Závěr o tom, zda se jedná či nikoliv o obtěžování nad míru přiměřenou poměrům, tak odráží individuální poměry každého případu zejména tam, kde absentují objektivní kritéria napomáhající učinit závěr o míře obtěžování.“²⁰ Použitelnost judikatury týkající se imisí podle občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. i pro OZ vyslovil NS v rozhodnutí sp. zn. 22 Cdo 3940/2014. Týž rozsudek se zabýval i posouzením imisí ve formě stínění stromů. Jádrem sporu byly vzrostlé stromy v chatové oblasti rostoucí hustě u sebe, které vrhaly stín po značnou část dne na vedlejší pozemek. Soud uznal, že „osázení tohoto pozemku žalované na jeho hranici s pozemkem žalobkyně v počtu 17 vzrostlých až 20metrových stromů, kdy vzdálenost mezi nimi v některých částech není ani jeden metr, není přiměřené místním poměrům. Osázení pozemku žalované se spíše blíží charakteru pozemku lesního, nikoli zahradního, jak je pozemek žalované stále evidován. Imise v podobě stínění vnikají z pozemku žalované na pozemek žalobkyně v míře nepřiměřené místním poměrům a zároveň podstatně omezují žalobkyni v obvyklém užívání jejího pozemku.“²¹ S názorem soudu lze souhlasit, ovšem nikoli bez výhrad. Zprv se NS dostatečně nevypořádal s otázkou, co je v daném případě myšleno „obvyklým užíváním pozemku“. NS dovozuje, že „jde o faktické užívání, které není v rozporu s právními předpisy; i zde však má soud prostor pro uvážení“.²² Zadruhé se nelze zcela ztotožnit ani se závěrem NS, že „nelze tak přisvědčit dovolací námitce, že proslunění pozemku není samozřejmým požadavkem, jestliže mu brání vzrostlé stromy vysazené blízko společné hranice“.²³ Ačkoli je stín uveden výslovně jako imise v § 1013 odst. 1 OZ, je nezbytné posuzovat jeho význam ve světle obvyklého užívání pozemku a místních poměrů současně. NS vzal sice oba aspekty v úvahu, ale jeho posouzení této otázky je poměrně kusé.

²⁰ Rozsudek NS ze dne 30. října 2013 sp. zn. 22 Cdo 2746/2012, dostupné online: <<http://kraken.slv.cz/22Cdo2746/2012>> [22. 1. 2015].

²¹ Rozsudek NS ze dne 29. dubna 2015 sp. zn. 22 Cdo 3940/2014, dostupné online: <<http://kraken.slv.cz/22Cdo3940/2014>> [22. 1. 2015].

²² Tamtéž.

²³ Tamtéž.

Do budoucna je tedy jisté, že přibudou další spory ohledně imisí ze stromů, neboť OZ dal soudům v této oblasti značnou volnost v uvažování, což je bezesporu správné pro vysokou míru individualizace rozhodnutí.

c) Preventivní zásahy. Jak již vysvítá ze svrchu uvedeného, strom může být zdrojem dlouhotrvajících sousedských sporů. Aby se částečně předešlo komplikacím zejména s podrosty a převisy, bylo do OZ zaneseno ustanovení § 1017 stanovující tzv. právo preventivního zásahu proti sázení stromů blízko hranice pozemků.²⁴ Podmínkou je rozumný důvod souseda k tomuto požadavku. Takovým důvodem bude zajisté skutečnost, že soused má v těsné blízkosti stavbu a kořeny stromu by mohly narušit její základy. Jiné důvody jsou diskutabilní. Bude se za rozumný důvod podle tohoto ustanovení považovat obava souseda před imisemi ve formě jehličí či listí? Stávající judikatura (rozsudky NS 22 Cdo 2108/2000, 22 Cdo 2746/2012) je považuje v určitých případech za imise nepřiměřené místním poměrům. Bude tedy opad listí, byť jen potenciální, považován za relevantní důvod k nevysazení stromu, případně v jakých případech?

Stejná podmínka platí i pro stromy již vysazené a vzrostlé. Vzhledem ke skutečnosti, že právní řád tvoří jeden organický celek, je třeba mít na paměti i ostatní předpisy, zejména ZOPK.

Je otázkou, zda může být ustanovení § 1017 odst. 1 OZ aplikováno i na stromy vysazené před 1. dubnem 2014, tedy před datem účinnosti OZ. Znění § 3028 odst. 2 OZ by to připouštělo, ale obecná zásada právní jistoty by takový výklad zpochybňovala. Je krajně kontroverzní pokácet strom, který desítky let nikomu nevadil, jen proto, že se změnilo ustanovení zákona a soused na jeho základě začal vymýšlet „rozumný důvod“, proč mu strom vadí.

Důležitým aspektem při určování, zda je možné požadovat odstranění stromu, by mělo být jakési „právo dřívějšího“, tedy měl by být zohledněn stav, který panoval dříve. Příklad: U domu na kraji obce roste stoletý dub v těsné blízkosti hranice sousedního volného pozemku. Tento pozemek koupí nový vlastník a postaví na něm dům a nekrytý bazén. Následně bude požadovat odstranění dubu, neboť mu listí a žaludy znečišťují vodu v bazénu. V daném případě by mu nemělo být vyhověno, protože předem o existenci stromu a rizik s tím spojených věděl, resp. měl vědět, a mohl se té situaci přizpůsobit (postavit bazén na jiném místě pozemku nebo bazén krytý). Podobná argumentace se vyskytla v již zmíněném rozsudku sp. zn. 22 Cdo 3940/2014, kdy vlastnice stromů tvrdila, že „v době, kdy žalobkyně pozemek kupovala, byly již stromy na pozemku žalované vysázeny. I když v roce 1952 nedosahovaly současné výše, bylo možné učinit závěr, že porostou a budou stínit. Žalobkyně měla rozumně předpokládat, že i na jejím pozemku, stejně jako na jiných pozemcích v oblasti Plumlovské přehrady, bude po určitou dobu stín.“²⁵ Tento argument však soud v daném případě nesdílel.

²⁴ Ustanovení § 1017 odst. 1 OZ: „Má-li pro to vlastník pozemku rozumný důvod, může požadovat, aby se soused zdržel sázení stromů v těsné blízkosti společné hranice pozemků, a vysadil-li je nebo nechal-li je vzrůst, aby je odstranil. Nestanoví-li jiný právní předpis nebo neplyne-li z místních zvyklostí něco jiného, platí pro stromy dorůstající obvykle výšky přesahující 3 m jako přípustná vzdálenost od společné hranice pozemků 3 m a pro ostatní stromy 1,5 m.“

²⁵ Rozsudek NS ze dne 29. dubna 2015 sp. zn. 22 Cdo 3940/2014, dostupné online: <<http://kraken.slv.cz/22Cdo3940/2014>> [22. 1. 2015].

Právo preventivního zásahu samozřejmě neplatí bezvýjimečně; pokud jiný právní předpis nebo místní zvyklosti stanoví něco jiného, mají přednost. To se týká zejména stromořadí u silnic, která rostou tradičně v těsné blízkosti hranice silničních pozemků s pozemky ostatními.

Ustanovení § 1017 odst. 1 OZ se nepoužije v případech, kdy je na sousedním pozemku les nebo sad. Eliáš tvrdí, že i arboretum, park nebo botanická zahrada.²⁶ Dále se nepoužijí pro stromy tvořící rozhradu a stromy zvláště chráněné (památné stromy a zvláště chráněné druhy rostlin podle ZOPK).

Závěr

Soukromé právo vnímá dřeviny především jako předmět vlastnictví a jako možný zdroj imisí i jiných ohrožujících či omezujících faktorů.

Porosty jsou součástí pozemku. Již od časů platnosti ABGB se civilisté nemohou shodnout, zda je možné, aby na pozemku rostly rostliny a zároveň nebyly jeho součástí. Ztotožňuji se s názorem, že mohou existovat výjimky z této zásady, např. stromky pěstované v lesních školkách a zahradnictvích. U takových rostlin se nepředpokládá trvalé spojení s pozemkem. Jsou pěstovány za účelem budoucího vynětí a zcizení. Za určující skutečnost, zda se rostliny stanou součástí pozemku, a tedy majetku vlastníka pozemku, považuji záměr trvalosti či dočasnosti spojení rostliny s pozemkem.

Hraniční stromy jsou ve spoluvlastnictví vlastníků mezujících pozemků. OZ ovšem neurčuje, jakým způsobem je stanoven jejich spoluvlastnický podíl. Dle mého názoru je možné domluvit výlučné vlastnictví hraničního stromu jediným vlastníkem.

Druhým okruhem problémů, které mohou v souvislosti s dřevinami v soukromém právu nastat, jsou otázky sousedských práv. Mezi ně patří podrosty a převisy ze stromů, které jsou ve výlučném vlastnictví, ale rostou tak blízko hranice pozemků, že kořeny či větvemi zasahují na sousední pozemek. Současný OZ upravuje problematiku podrostů a převisů poměrně obsáhle a dává možnost sousedovi je odstranit, ovšem zákon pamatuje na zájem nerušeného růstu stromu a stanoví několik podmínek, které musí být současně splněny. Tím zajišťuje ochranu dřeviny před bezdůvodným poškozováním.

Dalším nepříznivým vlivem stromů mohou být imise v podobě opadu listů, jehličí, plodů, ale i vrhání stínu. Důležitým kritériem pro posouzení, jak jsou imise obtěžující, je jejich míra, která musí být nepřiměřená místním poměrům. Znamená to tedy vysokou míru individualizace rozhodování v případných sporech.

Novinkou, kterou OZ přináší, je právo vlastníka pozemku požadovat, aby jeho soused nesázel stromy v těsné blízkosti hranice pozemků, případně takové vzrostlé stromy porazil. Musí však existovat legitimní důvod toto požadovat, např. blízkost stavby nebo potenciální ohrožení imisemi. V každém individuálním případě je nutné poměřit mezi sebou zájem na zachování stromu a požadavek na jeho odstranění. Další omezení tohoto práva může plynout z jiných právních předpisů, především ze ZOPK.

---

²⁶ ELIÁŠ, K., *Stromy a občanský zákoník*, c. d., s. 893.

Seznam zkratk

ABGB – Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch
NS – Nejvyšší soud
OZ – občanský zákoník
ZOPK – zákon o ochraně přírody a krajiny

Prameny a literatura

ELIÁŠ, Karel, Stromy a občanský zákoník, Právník, 154, 2015, 11, s. 879–894.
KRCMÁŘ, Jan, Právo občanské, II, Práva věcná, Praha: Knihovna Sborníku věd právních a státních 1946.
MELZER, Filip – TĚGL, Petr, a kol., Občanský zákoník: velký komentář, III, Praha: Leges 2014.
SEDLÁČEK, Jaromír, Vlastnické právo. Komentář k §§ 353–446 všeob. obč. zák. se zřetelem ku právu na Slovensku a Podkarpatské Rusi platnému, Praha: V. Linhart 1935.
VÁŽNÝ, František, Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských, roč. 17, Praha: V. Tomsa 1936.
VÁŽNÝ, František, Rozhodnutí nejvyššího soudu československé republiky ve věcech občanských, roč. 18, Praha: V. Tomsa 1937.

Internetové zdroje

Rozsudek NS ze dne 10. října 1975 sp. zn. 4 Cz 68/75, dostupné online:
<<https://www.beck-online.cz/bo/document-view.seam?documentId=njptcojxg5pxexzvzpgw2lw&toCID=njptcojxg5pxexzvzpgw2lw>> [20. 1. 2015].
Rozsudek NS ze dne 31. srpna 2004 sp. zn. 25 Cdo 73/2004, dostupné online:
<<http://kraken.slv.cz/25Cdo73/2004>> [20. 1. 2015].
Rozsudek NS ze dne 16. srpna 2005 sp. zn. 33 Odo 879/2005, dostupné online:
<<http://kraken.slv.cz/33Odo879/2005>> [20. 1. 2015].
Rozsudek NS ze dne 30. října 2013 sp. zn. 22 Cdo 2746/2012, dostupné online:
<<http://kraken.slv.cz/22Cdo2746/2012>> [22. 1. 2015].
Rozsudek NS ze dne 29. dubna 2015 sp. zn. 22 Cdo 3940/2014, dostupné online:
<<http://kraken.slv.cz/22Cdo3940/2014>> [22. 1. 2015].

PÉČE O PAMÁTNÉ STROMY A JEJICH FINANCOVÁNÍ: PŘÍKLAD DOMAŽLICKA

CARE OF HERITAGE TREES AND ITS FINANCING: THE CASE OF DOMAŽLICE REGION

Hana Kulíková

Abstrakt: Článek se zaměřuje na problematiku ochrany památných stromů z hlediska právního, technického a ekonomického. Struktura článku je rozdělena na dvě části. Cílem teoretické části je souhrnně představit legislativní rámec této problematiky, odbornou údržbu památných stromů, náklady na údržbu a zdroje financování památných stromů. Praktická část cílí na zmapování výskytu památných stromů a jejich zdravotního stavu v okrese Domažlice na základě vlastního terénního výzkumu a šetření, zda o stromy pečují odpovědné osoby či instituce. Součástí výzkumu je zjištění objemu a původu finančních nákladů na údržbu památných stromů a jejich okolí. Záměrem výzkumu mimo jiné je navrhnout zlepšení péče a čerpání finančních prostředků na sledovaném území a stanovit doporučení pro další obdobné výzkumy.

Summary: This article deals with the issue of protection of heritage trees and its legal, technical, and economic aspects. The contribution is divided in two parts. The theoretical part focuses on the legislative framework of this subject, on specialised care of heritage trees, care costs, and on the sources of financing the maintenance of heritage trees. The practical part of the article maps the presence of heritage trees and their health in the Domažlice region. This section is based on the author's own field research and her investigation regarding whether the heritage trees in this area are cared for by responsible persons or institutions. This research includes findings regarding the volume and origin of financial resources used to care for heritage trees and their surroundings. The goal of the contribution is, among other things, to propose improvements in caring for heritage trees and in the use of financial resources in this particular region and to outline recommendations for other similar research projects.

Klíčová slova: památný strom, dotace, rozvoj venkova, Domažlicko, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR.

Keywords: heritage tree, subsidies, rural development, Domažlice region, Nature Conservation Agency of the Czech Republic.

Předložený článek vznikl za finanční podpory Ministerstva zemědělství v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Národního zemědělského muzea, s. p. o. (DKRVO, RO0817).

Úvod

Teoretická část článku se opírá o studium odborné literatury, zákonných norem (Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny), metodických materiálů, webových stránek Agentury ochrany přírody a krajiny ČR (dále jen AOPK ČR) a dalších informačních zdrojů zaměřených na arboristiku a strukturální fondy Evropské unie. Součástí je i konzultace s odborníky na tuto problematiku.

Jedním z nejstarších zachovaných předpisů o hospodaření v lese a trestech za jeho poškozování je Právo českého knížete Konráda Oty z roku 1189. Tresty za neoprávněné porážení stromů najdeme i v Městském právu jihlavském a v knize Starého pána z Rožmberka, asi z roku 1360. V roce 1754 Marie Terezie vydává Řád lesní, ve své době pokroková a důkladný předpis na ochranu a hospodaření v lesích. První přehled památných stromů v Čechách publikoval v roce 1899 Jan Evangelista Chadt Ševětínský. Rovněž vydal soupis Staré a památné stromy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku s popisem 165 vzácných stromů se 30 obrazy. Tento soupis byl doplněn za pomoci řady přispěvatelů a je prvním popisem památných stromů u nás. Cenné informace jsou z něho čerpány dodnes. Za první republiky se k ochraně památných stromů využívalo tzv. přídělového zákona (§ 20). Za druhé světové války v roce 1940 byla v českých zemích zahájena revize starých seznamů památných stromů a začal se zpracovávat nový Soupis našich starých a památných stromů. V roce 1956 byl přijat zákon č. 40/1956 Sb., o ochraně přírody. Památné stromy byly vyhlášovány jako chráněné přírodní tvory nebo chráněné přírodní památky. Soupisy prováděla Krajská střediska státní památkové péče ochrany přírody. Vzhledem k tomu, že každé středisko používalo vlastní formulář, byly soupisy velice nesourodé a nejednotné.¹

Metodika praktické části výzkumu byla založena zejména na terénním výzkumu. Vzorek památných stromů je vymezen podle Ústředního seznamu ochrany přírody², na základě vlastního úsudku a různorodosti dřevin. Při výzkumu byl využit elektronický katastr nemovitostí a komunikace s úřady. Stáří některých památných stromů bylo vypočteno pomocí programu na výpočet věku stromů. Zdravotní stav památných stromů je hodnocen podle pětistupňové škály uvedené v publikaci vydané nakladatelstvím Acta Pruhoniciana.³ Výsledkem terénního výzkumu je fotodokumentace a turistická mapa s vyznačením památného stromu.

Charakteristika památných stromů

Památnými stromy jsou dnes mimořádně významné stromy, jejich skupiny a stromořadí vyhlášované podle § 46 odst. 1 zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Pojem památný strom představuje tzv. legislativní zkratku. Jsou to chráněné dřeviny vynikající svým vzrůstem, věkem, významné krajinné dominanty, zvláště cenné introdukované dřeviny, dřeviny historicky cenné, které jsou pamětníky nebo památníky historie, připomínají historické události, nebo jsou s nimi spojeny různé pověsti a báje.

Památné stromy nejsou „muzeálními exponáty v přírodě“, nýbrž jsou to živé části přírody, živé organismy, které poskytují v ekosystému biotop či útočiště pro rozsáhlou škálu vzájemně se ovlivňujících organismů od hub přes bezobratlé živočichy, netopýry až po hnízda ptáků v dutinách nebo ve větvích. Zejména nejstarší stromy jsou i genetickým bohatstvím, protože jsou často pozůstatkem původních populací dřevin v přírodě a máme zájem o záchranu jejich genofondu pro budoucnost.

¹ ŘEŠ, Bohumil – SŮROVÁ, Barbora, Památné stromy: metodika AOPK ČR, Praha 2008, s. 7–9.

² Ústřední seznam je veden AOPK ČR a je zde možné nalézt informace týkající se památných stromů (stáří, biometrické údaje, čísla parcel vlastníků pozemků).

³ TÁBOR, Ivo, Záchrana genofondu památných stromů v západočeském regionu, Praha 2003, s. 8.

V České republice jsou mezi památnými stromy nejvíce zastoupeny lípy (*Tilia*) – malolistá a velkolistá, kterých je zhruba polovina, dále následují duby (*Quercus*) – letní, se čtvrtinovým zastoupením, dalšími jsou buk lesní, javor klen a jasan ztepilý. Taxony lip a dubů nejvíce ovlivnila jejich dlouhověkost, mohutnost, dále užitečnost, malebnost a často také dostupnost.

Mezi zvláště cenné a cizokrajné, k nám donesené (introdukované) dřeviny patří celá řada jehličnatých a listnatých taxonů, např. jinan dvojlaločný (*Ginkgo biloba*) a také platany (nejvíce *Platanus hispanica*).⁴

Podle § 46 odst. 3 zákona č. 114/1992 Sb. je definováno ochranné pásmo. Ochranné pásmo vymezuje orgán ochrany přírody, který strom vyhlásil. Pokud tak neučiní, má každý památný strom ochranné pásmo ze zákona ve tvaru kruhu, v jehož středu se nachází památný strom, s poloměrem, který se rovná desetinasobku průměru kmene ve výšce 130 cm nad zemí, v němž není dovolena žádná pro strom škodlivá činnost, např. výstavba, terénní úpravy, odvodňování, chemizace.

Navrhování ochrany památných stromů

Podle zákona č. 114/1992 Sb. může navrhnout ochranu vybraných stromů v kategorii památných stromů kterýkoliv subjekt – občan, občanské sdružení, dobrovolná organizace, jako je Český svaz ochrany přírody, školy, odborné instituce apod.⁵

Dosavadní síť vznikala nahodile v průběhu poměrně dlouhého období. Navazovala na historické seznamy Jana Evangelisty Chadta Ševětínského z let 1908 a 1913, soupisovou akci Svazu okrašlovacích spolků ze 40. let 20. století, na spolupráci dobrovolných pracovníků statní ochrany přírody, v návaznosti na zákon o státní ochraně přírody č. 40/1956 Sb.

Při navrhování památných stromů je třeba postupovat uvážlivě a souhrnně zhodnotit celou řadu kritérií a hodnot, jako hodnotu biologickou (a v tom nejen hodnotu dendrologickou, ale i hodnotu ekologickou), dále pak hodnotu krajinnotvornou a estetickou, hodnotu historickou (historické události, pověsti apod.). Zároveň je třeba brát zřetel na zdravotní stav stromů a jejich provozní bezpečnost. V úvahu je nutné vzít i regionální hledisko a různorodost přírodních podmínek regionů.

V návrhu je zapotřebí uvést, o jakou dřevinu se jedná, kde se nachází, a zdůvodnění. Návrh se zasílá orgánu, který je oprávněn památné stromy vyhlášovat – pověřený obecní úřad, obec s rozšířenou působností. Návrh příslušný orgán ochrany přírody posoudí, odborně vypracuje oznámení o záměru vyhlásit památný strom nebo skupinu památných stromů a zahájí správní řízení ve věci jejich vyhlášení.⁶

Vyhlašování památných stromů

Pravomoc vyhlášovat památné stromy mají pověřené obecní úřady (dále jen POU) a jim na roveň postavené městské úřady a magistráty, okresní úřady (pokud si tuto pravomoc vyhradily), správy národních parků a chráněných krajinných oblastí (na

⁴ HRUŠKOVÁ, Marie, Památné stromy, II., Praha 2001, s. 173.

⁵ Tamtéž, s. 174.

⁶ ŘEŠ, B. – SŮROVÁ, B., Památné stromy, c. d., s. 12–13.

území své působnosti), na území vojenských újezdů pak újezdní úřady. Na ostatních pozemcích určených pro obranu státu je kompetentní Ministerstvo životního prostředí. V odborných a metodických otázkách je možno se obracet na Agenturu ochrany přírody a krajiny a její regionální pracoviště, na správy národních parků a chráněných krajinných oblastí, na Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví v Průhoncích u Prahy, nebo na zahradnické a lesnické školy.⁷

Památné stromy na území národních přírodních rezervací, národních přírodních památek, přírodních rezervací a přírodních památek mimo NP, CHKO a jejich pásma vyhláší obce s rozšířenou působností (dále jen ORP). Podle zákona č. 114/1992 Sb. jsou památné stromy vyhlášovány rozhodnutím kompetentního orgánu ochrany přírody, jak je uvedeno výše. Tomuto rozhodnutí musí předcházet zahájení správního řízení a oznámení záměru vyhlásit památné stromy. Účastníky řízení jsou vlastníci, případně nájemci pozemků, na nichž památné stromy rostou, vlastníci pozemků, na které zasahuje určené ochranné pásmo památných stromů, obec a občanská sdružení, pokud se k řízení přihlásila písemně do 8 dnů ode dne, kdy jim bylo oznámeno zahájení řízení (§ 70 odst. 3 zákona). Návrh musí být projednán i s dotčenými orgány.

Rozhodnutí obsahuje výrokovou část, ve které jsou uvedeny specifikace předmětu vyhlášení a jeho umístění, kdo je vlastníkem nebo nájemcem, vymezení ochranného pásma.

Všechny vyhlášené památné stromy, jejich skupiny a stromořadí jsou evidovány v Ústředním seznamu ochrany přírody (dále jen ÚSOP), který vede Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky (dále jen AOPK ČR). V ústředním seznamu se shromažďují všechny základní údaje o památných stromech, zejména název chráněného objektu (např. Osvračínský jinan) a jeho evidenční číslo, údaje topografické (okres, obec, katastrální území, parcelní číslo pozemku podle evidence nemovitostí, adresa vlastníka, číslo základní mapy 1 : 50 000, popis lokality), základní charakteristiky stromů: jednotlivý strom (solitér, skupina, liniová výsadba, porost), počet jedinců, dřevina (název druhu dřeviny), obvod kmene ve výšce 130 cm nad zemí, výška stromu, výška koruny, šířka koruny, stáří, zdravotní stav, datum popisu, zdůvodnění ochrany, vymezení ochranného pásma (popř. zda postačí základní ochranné pásmo), provedená ošetření nebo konzervace, navrhovaná opatření, údaje o fyziologickém stavu (zda strom kvete, plodí, má-li klíčivá semena), údaje o historickém významu, pověstech apod., o dalším měření, roku měření, dále jsou uvedeny údaje o vyhlášení (forma vyhlášení ochrany a kdo ji vyhlásil), případně další údaje. Stromy jsou popisovány jednotlivě, u skupin do 5 jedinců jsou popisovány samostatně jednotlivé stromy; jejich příslušnost ke skupině je vyjádřena v čísle ústředního seznamu, kde za základním číslem a tečkou je uvedeno pořadí ve skupině (1/5, 2/5, 3/5, 4/5, 5/5). U skupin s počtem stromů větším než 5 jedinců je skupina popisována jednou položkou s tím, že údaje jsou uváděny rozmezím (minimum – maximum).⁸

⁷ HRUŠKOVÁ, M., Památné stromy, c. d., s. 174.

⁸ NĚMEC, Jan, a kol., Památné stromy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Praha 2003, s. 11–12.

Rušení ochrany památných stromů

K rušení ochrany památných stromů má právo příslušný orgán ochrany přírody, který je oprávněn památné stromy vyhlásit. Rušení ochrany se děje formou správního rozhodnutí se všemi náležitostmi. V § 46 odst. 4 zákona č. 114/1992 Sb. je stanoveno, že zrušit ochranu památného stromu může orgán ochrany přírody jen z důvodu, pro který lze udělit výjimku podle § 56 odst. 3 (tj. v zájmu veřejného zdraví nebo veřejné bezpečnosti, v zájmu obrany státu, v zájmu bezpečnosti leteckého provozu nebo provozu na dopravně významné vodní cestě, nebo v zájmu stavby dálnice a rychlostní silnice, v zájmu předcházení závažným škodám), pokud neexistuje jiné uspokojivé řešení. Důkazní břemeno leží na žadateli. Okolnosti je nutno posuzovat případ od případu. Dalším důvodem ke zrušení ochrany může být zánik předmětu ochrany (odumření, rozsáhlé poškození nebo nepovolené odstranění památného stromu).

V řadě případů je žádoucí ponechat torzo stromu až do úplného rozpadu tam, kde se nacházejí populace jiných biot – hmyzu, živočichů, hub apod., pokud ponecháním části stromu není ohrožena provozní bezpečnost.⁹

Péče o památné stromy

Soustavnější péče o památné stromy se začala realizovat v 70. a 80. letech 20. století. V minulosti se o stromy pečovalo jen výjimečně a zdravotní stav stromů se neustále zhoršoval. Chyběl také dostatek financí a ti, kdo by o stromy pečovali. Po roce 1989 se situace výrazně zlepšila, díky novému zákonu o ochraně přírody a krajiny.¹⁰

Při rozhodování o tom, jakou péči věnovat památnému stromu, je třeba vzít v úvahu řadu faktorů – o jaký strom se jedná, jaké je jeho hlavní poslání, důvod ochrany, kde roste, jaké by nastaly důsledky při destrukci stromu nebo jeho části. Abychom v dobré snaze o prodloužení života památného stromu nepřehnali naši péči do druhého extrému a přitom nezničili biologickou podstatu stromu a nevytvořili z něj muzeální předmět.¹¹

Péče o památné stromy náleží majitelům pozemků, na nichž památné stromy rostou, protože ti jsou i majiteli těchto stromů. K zásahům do památných stromů je nutné povolení příslušného orgánu ochrany přírody. Všechny zásahy musí být provedeny na dobré úrovni, nejlépe certifikovanou arboristickou firmou. Důležité je vypracování dokumentace zásahu, včetně fotografické, před zásahem i po něm.

Dokumentace zásahu, ve formě zprávy o ošetření, by měla být součástí objednávky. Kopie zprávy o ošetření bude uložena v centrální dokumentaci ÚSOP.¹²

Odborná údržba památných stromů

V oblasti péče o památné stromy je nutné zaměřit pozornost na zvýšení odborné úrovně péče, sledovat a využívat nové odzkoušené technologie a postupy péče o stromy z oboru arboristiky a prohloubit spolupráci s arboristickými firmami.

⁹ ŘEŠ, B. – SÚROVÁ, B., Památné stromy, c. d., s. 18.

¹⁰ NĚMEC, J., a kol., Památné stromy, c. d., s. 11.

¹¹ HRUŠKOVÁ, M., Památné stromy, c. d., s. 175.

¹² ŘEŠ, B., Památné stromy, c. d., s. 23.

Dnes už se dutiny kmenů nevyzdívají ani nebetonují, používají se metody vycházející z poznatků fyziologie stromů, k bezpečnostnímu vázání se rovněž používají moderní materiály, nikoli ocelová lana, ocelové tyče či řetězy, které jsou ještě někde k vidění.¹³

Při péči o památné stromy je nutné brát v úvahu také nemoci stromů. Mezi choroby stromů patří rezavec (druh dřevokazné houby), trouch (trouchnivění), černání na kmeni může znamenat bakteriální výtok nebo bakteriální sliz.

Ošetřování stromů je činnost zaměřená především na všechny druhy řezů, zastřešování dutin stromů, konzervaci dutin, úpravu okolí stromů, statické zajištění stromů, fotodokumentaci korun či poškození stromů. Součástí služby by mělo být také vypracování odborných statických a zdravotních posudků.¹⁴

Řez stromů je základní arboristické opatření zaměřené na zlepšení poměrů v koruně, případně na zlepšení stability jedince. Řezy stromů se provádějí od dubna do června nebo od října do listopadu, záleží na jednotlivém druhu stromu. Nejčastěji používanými druhy řezů stromů jsou následující:

- 1) **zdravotní řez** – jde v současné době o nejvíce používaný řez stromů sloužící k udržení přiměřeného zdravotního stavu stromu a zajištění jeho provozní bezpečnosti. Zdravotním řezem stromů se odstraňují především větve suché, mechanicky poškozené, zlomené, napadené houbovými chorobami či škůdci, navzájem se křížící, nevhodně postavené, pahýly. Tento řez stromů se opakuje většinou po 3–7 letech v závislosti na zdravotním stavu. Provádí se především v době vegetace, kdy na něj dřeviny mohou nejlépe reagovat. Je nejčastějším řezem stromů používaným v České republice;
- 2) **bezpečnostní řez** – jedná se o minimalizaci zdravotního řezu s přihlédnutím k zajištění provozní bezpečnosti. Řezem se odstraňují zejména větve suché, mechanicky poškozené či zlomené. Tento řez stromu lze doporučit především v méně frekventovaných částech parků a obcí. Jde o nejlevnější řez stromů;
- 3) **redukční řez** – je zaměřený na celkovou či jednostrannou redukci koruny stromu. Zvláště jde o stromy poblíž domů, elektrického vedení či stromy nakloněné nebo s výrazně asymetrickou korunou. Jedná se o druh řezu, jenž strom obvykle hodně poškozuje. Měl by se proto provádět postupně a v co nejmenší míře. Správně provedený redukční řez stromu může v některých případech sloužit ke stabilizaci stromu. Redukční řez stromů je vhodné vzhledem k množství a velikosti řezaných větví provádět nejlépe těsně před začátkem vegetace. Je nutné přihlídnout ke druhu ošetřovaného stromu, neboť některé druhy se silným jarním mizotokem tento řez v předjaří hůře snášejí – ořešák, javor atd.;
- 4) **srovnávací (komparativní) řez** – jedná se o druh řezu, jenž upravuje poměr nadzemní a podzemní části stromu při jeho výsadbě na trvalé stanoviště. Tento řez stromu se také používá při ošetření stromu v důsledku jeho poškození. Ať už se jedná o poškození kořenového systému stromu či jeho koruny, jež často vzniká při provádění stavebních prací v okolí stromu;

¹³ HRUŠKOVÁ, M., Památné stromy, c. d., s. 175.

¹⁴ FUKA, Petr, Ústní sdělení – odborná péče o stromy, Tábor, 28. listopad 2015.

5) **výchovný řez** – tento řez se provádí u mladých stromů v prvních letech po výsadbě. Zpravidla to bývá do 10–15 let od vysazení na trvalé stanoviště. Slouží především pro účel zapěstování charakteristického tvaru koruny stromu, případně přizpůsobení koruny stromu daným stanovištním podmínkám (dům, vedení VN). Odstraňují se při něm suché či poškozené větve, větve kodominantní a tlakové vidlice, jež by se pozdějším řezem stromu již odstranit nedaly, nebo by tento řez způsobil v pokročilém věku kvůli své velikosti na stromě nevratné škody v podobě místa vstupu patogenu. Řezem stromu se může také upravit podchodová či podjezdová výška. Tento řez stromů může při budoucí péči o strom ušetřit nemalé finanční prostředky, které nebude nutné později vynaložit na nákladný řez stromů nezbytný pro stabilizaci jejich korun.¹⁵ Zlomí-li se větev a zůstane-li tam pahýl, pak nestabilní pahýl se opraví řezem. Stabilní pahýl se ponechává z důvodu usídlení dřevokazných hub a brouků, kteří nepůsobí škodu stromu zevnitř, ale jen na dané větvi. Přes řez pronikne rychle hniloba do kmene. Ponecháme-li pahýl, zpomalí se hniloba kmene, ale platí to individuálně;

6) mezi další druh řezu patří **korunkový řez**, který je uměle vytvořený a je imitací přirozeného pahýlu.

Zbylé ořezané větve se likvidují **štěpkováním** neboli drcením větví. Větve jsou drceny ve speciálním stroji, který z nich přímo vyrábí štěpku. Štěpka se dá případně využít k mulčování.¹⁶

Statické zajištění stromu se provádí především pomocí vazeb instalovaných do koruny. Lze je ovšem provést i některým typem redukčních řezů, či kombinací obou alternativ, jež se z pohledu statického zajištění stromu jeví často jako nejlepší. Nejčastěji se používají nedestruktivní typy nepředepjatých vazeb stromů, které například v případě vichřice zabrání odlomení dané větve nebo části stromu. Náklady na nepředepjaté vazby stromu činí kolem 2500 Kč. Instalace vazby se pohybuje od 500 Kč do 1000 Kč. Typ předepjaté vazby stromů se používá v případě, pokud je strom již částečně poškozený nebo jsou v něm nebezpečné dutiny či trhliny, jež nelze příliš dobře stabilizovat pomocí výše uvedených druhů vazeb. V takovém případě se uplatní vazby předepjaté, které brání dalšímu pohybu stabilizované části stromu, a tím zamezují jejímu statickému selhání. Jsou vyrobeny ze syntetických materiálů nebo se na jejich instalaci používají ocelová lana s podkladnicemi z dřevěných špalíků, bránících strom proti poškození. Využívá se i možnosti speciálních vazeb stromů. Zcela výjimečným druhem statické vazby je potom vazba vrtaná (primárně destruktivní), která se uplatňuje ve zcela ojedinělých případech, kdy nelze z nějakého důvodu použít jiného druhu vazby, neboť způsobuje stromu poranění, které může být vstupní branou infekce, a v mnoha ohledech tak může být reakce stromu na tuto vazbu opačná, než byl původní záměr, a po delší době může dojít k rozlomení zajištěné části právě v místě instalace tohoto druhu vazby.¹⁷ Vazby stromů se v praxi rovněž člení dle současných výrobců, přičemž rozhodujícím kritériem je cena. Dle

¹⁵ FUKA, P., Řezy stromů, dostupné online: <<http://www.arbres.cz/?web=rez-stromu>> [10. 11. 2015].

¹⁶ FUKA, P., Ústní sdělení, c. d.

¹⁷ FUKA, P., Statické zajištění stromu, dostupné online: <<http://arbres.cz/?web=staticke-zajisteni-stromu>> [14. 11. 2015].

výrobců rozlišujeme vazbu Arco, Cobra a Gleinstein. Vazby Arco a Gleinstein patří mezi levnější vazby. Vazba Cobra patří mezi drahé vazby a používá se méně. Vazby se používají dvakrát častěji u lip než u dubů.¹⁸

Součástí odborné údržby je **konzervace dutin**. Konzervace dutin je finančně i časově velmi náročný proces, snaží se zabránit šíření patogenních organismů, především hub, dále do zdravé části stromu. Konzervaci dutin obvykle předchází jejich důkladné vyčištění, tj. odstranění zbytků napadeného dřeva. Napadené dřevo se obvykle odstraňuje pomocí speciálních dlátek až na hranici tvrdého suchého dřeva a zdravé části kmene. Tato hranice se nesmí při konzervaci dutin v žádném případě poškodit, neboť by došlo k průniku hniloby dál do kmene, a konzervace by tak byla kontraproduktivní. Poté následuje samotná chemická konzervace dutiny.

Konzervovat dutiny nelze vždy, neboť v nich často hnízdí ptáci či zde žijí různé druhy chráněného hmyzu. Díky tomu je takový strom z pohledu přírody cennější.¹⁹ Konzervace dutin spočívá v zastřešení dutiny stromu pomocí stříšky, která je vyrobena z epoxidové pryskyřice, nebo lze použít dřevěnou šindel (pro větší otvory). Stříška slouží pro zpomalení hniloby. Je důležité, aby stříška měla větrací otvor kvůli vysoušení dutiny a zpomalování hniloby.

U památných stromů je možné také využít **speciální péče**. Jedná se o speciální injekci nebo provzdušnění kořenového systému. Injektace, doplňování výživy, lze provést ručně nebo strojově, ve formě: zálivkové vody, hnojiva – tablety hnojiva Sylvamix či ocelovou tyčí udělat do půdy důlky a tam vpravit hnojivo. Hnojivo Sylvamix lze vpravit do půdy ve vzdálenosti okapové linie, ve vzdálenějším kruhu od stromu a kmene. Aplikace hnojiva působí po dobu jednoho roku. Na jeden památný strom můžeme použít 50 až 100 tablet hnojiva. Náklady se pohybují od 1000 Kč do 3000 Kč za strom.²⁰

Ošetřování památných stromů zaštiťuje především AOPK ČR. Jedná se o samotné uznávání památných stromů jejich evidencí, ale i evidencí zásahů na nich realizovaných. Zásah na památném stromu nejde provést svévolně. Ve všech případech je potřeba svolení AOPK ČR, kterému předchází zdoluhavá komunikace a plnění podmínek. Podaří-li se subjektu (FO, obec, Lesy ČR) úspěšně získat souhlas, má dvě možnosti. První variantou je financování z vlastních zdrojů, druhou variantou je využití finančních prostředků od AOPK ČR na ošetření památných stromů, které každoročně uvolňuje.

Rozpočet ošetření památného stromu lze stanovit dle ceníku AOPK ČR, jenž je možné obdržet od AOPK ČR. Další možností je stanovit rozpočet na základě žádosti.²¹ U rozpočtu na žádost se zdravotní řez pohybuje od 9000 do 15 000 Kč. Vazba (předepjatá, nepředepjatá) vyjde na 2000 Kč. Stříška šindelová stojí 2500 Kč/m².²²

Ceny zásahů i podrobný popis jednotlivých úkonů musí být vždy schváleny ze strany AOPK ČR a až na základě schválení subjekt dostane svolení provést ošetření památného stromu. AOPK ČR má svůj interní ceník, v jehož relacích se subjekt musí

¹⁸ FUKA, P., Ústní sdělení, c. d.

¹⁹ FUKA, P., Konzervace dutin, dostupné online: <<http://arbres.cz/?web=konzervace-dutin>> [16. 11. 2015].

²⁰ FUKA, P., Ústní sdělení, c. d.

²¹ SEKÝRA, Jiří, Písemné sdělení – Náklady na údržbu památných stromů, arboristická společnost Treemen. Praha, 16. listopad 2015, dostupné online: <<http://www.treemen.cz/kontakt>>.

²² FUKA, P., Ústní sdělení, c. d.

pohybovat, ale zároveň přímo stanovuje, kolik hodin může daný subjekt konkrétní zásah realizovat, respektive kolik hodin je ochotna subjektu proplatit. Tato položka je vždy upravována pro každý strom individuálně na základě subjektivního rozhodnutí hodnotitele ze strany AOPK ČR.²³

Existují tři programy, z nichž lze financovat památné stromy. Program péče o krajinu je v praxi určen pro jednotlivé památné stromy.

Program péče o krajinu – PPK. Program péče o krajinu je dotační program vyhlášený Ministerstvem životního prostředí České republiky, dále už jen „MŽP ČR“, a poskytuje neinvestiční prostředky až do výše 100 % vynaložených nákladů na vlastní realizaci opatření, přičemž se předpokládá postupné naplňování a realizace opatření, která povedou k udržení a systematickému zvyšování biologické rozmanitosti. Je rozdělen na tři podprogramy; pokud se jedná o památné stromy, je vhodné využít Podprogram pro zlepšování dochovaného přírodního a krajinného prostředí (PPK volná krajina).²⁴

Operační program ŽP a Program rozvoje venkova je vhodné využít pro skupinu památných stromů, viz dále.²⁵

Dotační tituly jako OP ŽP mají určitá pravidla a omezení, např. o dotaci nemůže žádat obec s méně než 500 obyvateli. Žadatel musí být majitelem pozemku a rozpočet musí mít určitou minimální částku, na niž jeden strom nedosáhne. Žadatel musí mít vypracovanou projektovou dokumentaci a další předpoklady. Vše je nutné mít připraveno v elektronické podobě. U jednotlivých stromů se tento dotační program proto příliš nevyplatí. Lze jej však využít např. u památných alejí, kde je majitelem pozemku jeden subjekt. Zde je možnost uskutečnit projekt snazší, protože částka je větší. U jednotlivých stromů by stromy musely být součástí porostu, např. zámecký park, zahrada nebo větší plochy zeleně.²⁶ Toto určení platí i pro Program rozvoje venkova.

Z Programu rozvoje venkova je možné financovat památné stromy v rámci Prioritní osy 4: Obnova, zachování a zlepšení ekosystémů souvisejících se zemědělstvím a lesnictvím.²⁷

Provedený výzkum v okrese Domažlice

Předmětem výzkumu je zmapování výskytu památných stromů v okrese Domažlice, vlastníků pozemků a památných stromů, jejich druhové zastoupení, zdravotní stav a šetření, zda je o stromy pečováno podle zákona. Dále je posuzován způsob ochrany stromů, stav jejich okolí a péče vykonávaná odpovědnými osobami či institucemi.

²³ SEKYRA, J., Písemné sdělení, c. d.

²⁴ Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Program péče o krajinu, dostupné online: <<http://www.dotace.nature.cz/ppk-programy.html>> [18. 1. 2016].

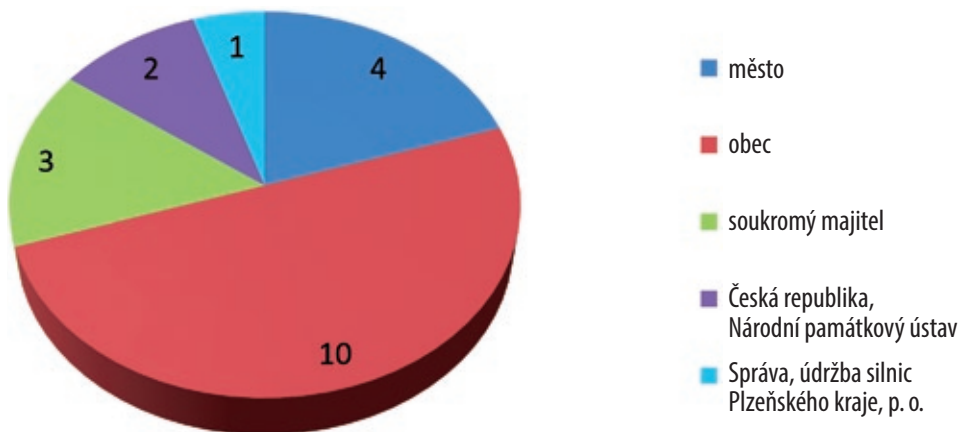
²⁵ FUKA, P., Ústní sdělení, c. d. Jedná-li se o Operační program ŽP – Prioritní osa 4: Ochrana a péče o přírodu a krajinu, dále SC 4.3: Posílit přirozené funkce krajiny. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Operační program Životní prostředí, dostupné online: <<http://www.dotace.nature.cz/op-zp-programy.html>> [25. 1. 2016].

²⁶ KUNCE, Petr, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Písemné sdělení – dotace na památné stromy, Praha, 21. ledna 2016.

²⁷ Ministerstvo pro místní rozvoj, Program rozvoje venkova, dostupné online: <http://www.strukturalni-fondy.cz/getmedia/77f8eb20-d161-4894-b41f-f9862eff3ec2/Program_rozvoje_venkova_final.pdf?ext=.pdf> [15. 11. 2015].

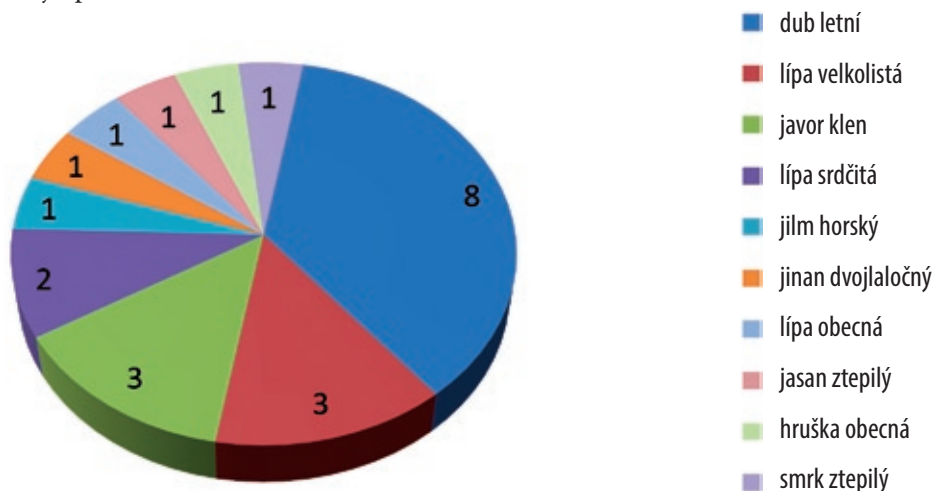
Zjišťovalo se také, zda jsou stromy označeny tabulí „památný strom“. Tato zjištění jsou promítnuta do ekonomické roviny – jaké výše dosahují náklady na údržbu a které finanční zdroje se k tomu využívají. Závěr výzkumu navrhuje možnosti zlepšení péče a čerpání finančních prostředků na daném území.

V okrese Domažlice se nachází celkem 49 památných stromů. Pro účely výzkumu bylo vybráno 20 z nich. Z toho je 15 jednotlivých stromů a pět skupin stromů. Během studie nedošlo k zániku žádného památného stromu.

Graf 1: Vlastníci pozemků a památných stromů. Zdroj: zpracováno autorkou [15. 1. 2016].

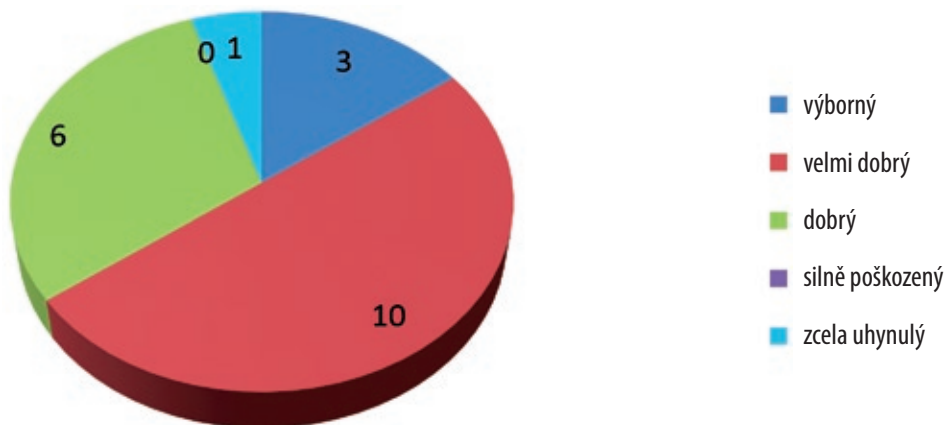
Graf 1 znázorňuje vlastníky pozemků, na kterých se nachází památné stromy. Je evidentní, že památné stromy rostou nejvíce na pozemcích náležejících obcím, dále městu, soukromým majitelům, České republice a Správě, údržbě silnic Plzeňského kraje, p. o.

Graf 2: Druhové zastoupení vzorku památných stromů v okrese Domažlice. Zdroj: zpracováno autorkou [15. 1. 2016].

Graf 2 znázorňuje druhové zastoupení vzorku památných stromů ve vybraném okrese. Skládá se z osmi dubů, třech lip velkolistých, dvou lip srdčitých a dále po jednom zastoupení – jilm horský, jinan dvojlaločný, lípa obecná, jasan ztepilý a hrušeň obecná.

Graf 3: Zdravotní stav vybraných památných stromů. Zdroj: zpracováno autorkou [15. 1. 2016].

Zdravotní stav památných stromů byl hodnocen podle pětistupňové škály: **1. výborný** – zdravý vitální strom bez viditelného poškození; **2. velmi dobrý** – zdravý, jen s drobným poškozením; **3. dobrý** – strom s viditelným poškozením kmene nebo koruny, s dutinou apod.; **4. silně poškozený** – v kmeni nebo koruně, vitalita slabá; **5. zcela uhynulý** – neživé torzo.²⁸

U poloviny vybraných památných stromů je zdravotní stav velmi dobrý, u šesti stromů je dobrý. U třech stromů je výborný. Jeden památný strom je zcela uhynulý, ale je ponechán jako torzo stromu, stále je veden jako památný strom.

V okrese Domažlice neexistují specializované instituce, které o stromy pečují. O památné stromy ve vybraném okrese se starají ve většině případů pověřené obecní úřady, dále soukromí vlastníci pozemků. Další dva objekty jsou ve vlastnictví České republiky a jeden objekt ve vlastnictví Správy, údržby silnic Plzeňského kraje, p. o.

Pod jednotlivé pověřené obecní úřady okresu spadají tyto památné stromy: Pod POU v Domažlicích spadají čtyři objekty (Dub u gymnázia, Hruška v poli, Lužnická lípa, Smrk u zámečku). Pod POU v Kdyni spadá deset objektů (všechny památné stromy v Koutě na Šumavě). Pod POU Poběžovice spadají tři stromy (Lípa u hřbitova, Jilm ve Friedrichshofu, Dub v Čechíně). Pod POU v Horšovském Týně spadají dva objekty (Javor pod zámekem, Javor u Vdovského domu). Pod POU Staňkov spadá jeden objekt (Osvračínský jinan). Vlastníci pozemků pečují o památné stromy tak, jak ukládá zákon. Lze nalézt menší nedostatky v péči o památné stromy ze strany vlastníků pozemků, které jsou popsány níže.

²⁸ TÁBOR, I., Záchrana genofondu památných stromů v západočeském regionu, c. d., s. 8.

Hruška v poli – hrušeň obecná (*Pyrus communis* L.). Hruška v poli je památný strom u vsi Sedlice jihovýchodně od Domažlic. Přibližně třistaletá hrušeň obecná roste v poli jihozápadně od vsi a severně od silnice Zahořany-Bořice, v nadmořské výšce 400 m. Obvod jejího kmene měří 240 cm a koruna stromu dosahuje do výšky 13 m. Hrušeň obecná (*Pyrus communis*) je chráněna od roku 1987 pro svůj vzrůst, věk a jako krajinná dominanta. V roce 2007 zde byl proveden zdravotní řez. Zdravotní stav hrušně je velmi dobrý. Hruška leží v katastrálním území obce Bořice u Domažlic. Vlastníkem pozemku je soukromá osoba. Strom je označen tabulí „památný strom“. Zdroj: fotoarchiv autorky [21. 2. 2015].

Javor u Vdovského domu – javor klen (*Acer pseudoplatanus*). Javor u Vdovského domu je památný strom v Horšovském Týně. Javor klen roste před letohrádkem (tzv. Vdovský dům), postaveným okolo roku 1730 ve čtyřicetihektarovém přírodně krajinářském parku u zámku. Obvod jeho kmene měří 527 cm a koruna stromu dosahuje do výšky 27 m. Jeho stáří je odhadnuto na 350 let. Chráněn je od roku 2004 pro svůj vzrůst, věk, esteticky zajímavý vzhled a jako součást památky. V roce 2004 byl strom celkově ošetřen. Byla zde instalována vrtná pevná vazba a pružné preventivní vazby a dále byl proveden zdravotní a bezpečnostní řez. Javor má výrazně asymetrickou korunu. Na stromě je dutina po vylomené větvi, která je zajištěna epoxidovou stříškou. Dále je na kmeni vidět, že strom u dutiny hořel. Oheň byl prospěšný, protože dutina se díky němu zakonzervovala. Zdravotní stav je dobrý. Javor leží v katastrálním území města Horšovský Týn. Vlastníkem pozemku je Česká republika, Národní památkový ústav. Javor je označen tabulí „památný strom“. Zdroj: fotoarchiv autorky [21. 3. 2015].

Osvračínský jinan – jinan dvoulaločný (*Ginkgo biloba*). Osvračínský jinan je památný strom v obci Osvračín. Stoletý samčí jinan dvoulaločný (*Ginkgo biloba*) roste ve dvoře zemědělského družstva u novogoticky upraveného zámečku v centru obce. Údajně byl vysazen jako třináctiletý stromek okolo roku 1920. Obvod jeho kmene měří 238 cm a jeho štíhlá hustá koruna dosahuje do výšky 16,5 m. Chráněn je od roku 1987 pro svou dendrologickou hodnotu. V roce 2006 zde byl proveden zdravotní řez. Zásah byl financován z vlastních zdrojů obce. Náklad činil 10 000 Kč. Zdravotní stav je dobrý. Jinan leží v katastrálním území obce Osvračín. Vlastníkem pozemku je obec. Jinan je označen tabulí „památný strom“. Zdroj: fotoarchiv autorky [21. 2. 2015; 16. 8. 2015].

Deset objektů bylo hodnoceno v obci Kout na Šumavě. V letech 2010–2011 byly všechny památné stromy ošetřeny a zásah byl financován v rámci programu OP ŽP. Náklady činily 2 125 588 Kč. Ostatní památné stromy byly ošetřeny v rámci Programu péče o krajinu (dále jen PPK) nebo z vlastních zdrojů. Některé památné stromy nebyly ošetřeny z důvodu jejich dobrého stavu. Jedná se o Dub v Čecíně a Smrk u zámečku.

Dále u sedmi památných stromů je nutné upravit okolí. U těchto památných stromů je potřeba vyřezat nálety – Bílkovský dub, Dub nad rybníkem Bílka, Duby v Pekle, Dub v třešňové rovcí. U těchto památných stromů navrhuji odstranit nálety, zde se jedná o nálety nad 1 metr výšky. Celková suma za odhadnutý zásah by činila cca 48 600 Kč. Doba práce na jeden památný strom je odhadnuta na 6 hodin za den. Zásah by zahrnoval tyto práce: vyřezání náletů (19 800 Kč), úklid (3600 Kč), štěpkování (24 000 Kč); dopravné a natření pařezků Roundupem je zahrnuto v ceně. Tento zásah by bylo vhodné financovat v rámci PPK a zahrnout uvedené památné stromy do jednoho projektu, jelikož se nachází ve stejném katastrálním území. Do tohoto projektu by šlo také zahrnout náklady na nákup pěti tabulí s označením „památný strom“.

Lípa u Krysálů – lípa velkolistá (*Tilia platyphyllos*). Lípa u Krysálů je památný strom u obce Kout na Šumavě, nedaleko Kdyně. Přibližně třístaletá lípa roste na okraji svahu vlevo nad výpustí Novodvorského rybníka v nadmořské výšce 420 m. Obvod jejího kmene měří 600 cm a koruna dosahuje do výšky 33 m. Lípa je chráněna od roku 1986. Zdravotní stav je velmi dobrý. Strom je označen tabulí „památný strom“. Zdroj: fotoarchiv autorky [21. 2. 2015].

Dub v třešňové rovcí (památný strom v Koutě na Šumavě) – dub letní (*Quercus robur*). Přibližně 500 let starý solitérní dub letní roste v roklí severovýchodně od osady Starý Dvůr v nadmořské výšce 460 m. Obvod jeho kmene měří 611 cm a jeho koruna dosahuje do výšky 25 m. Jeho stáří je odhadováno na 300 let. Dub je chráněn od roku 1986 pro svůj významný habitus. Dub je silně proschlý včetně kosterních větví a má trhlinu na kmeni. Koruna je velmi široká a mohutná. Ve 4 m začínají vyrůstat tenké větve. Silné větve v 8 m. Ošetření a úprava okolí jsou nezbytné. Zdravotní stav je dobrý. Dub je označen tabulí „památný strom“. Zdroj: fotoarchiv autorky [21. 2. 2015].

kteří chybí u památných stromů v Koutě na Šumavě (uvedeno dále). U následujících památných stromů postačí upravit okolí jen trochu. U Hrušky v poli a u Bílkovského javoru je nutné vyřezat menší nálety. Odstranění náletů je potřeba, jelikož jakýkoliv nálet odčerpává danému stromu živiny z půdy a strom nemůže dobře růst. U Dubu nad Spáleným rybníkem by bylo třeba odstranit navezené kopce zeminy v blízkosti stromu. U Javoru u zámku nechat odstranit z památného stromu břečtan popínavý (*Hedera helix*), jelikož strom dusí. Tento zásah je možné zadat arboristické firmě. Odstranění břečtanu vyjde na cca 15 000 Kč. U některých památných stromů (Bílkovský dub, Duby nad rybníkem Bílka, Duby v Pekle) je vidět nedostatek ve formě pahýlů, ale tento nedostatek je z hlediska zdravotního stavu stromu spíše přínosný. Malé pahýly je vhodné začistit a tlusté pahýly zachovat. Pahýly se ponechávají z důvodu usídlení například dřevokazných hub, chráněných brouků a činí památný strom z hlediska vzhledu zajímavějším.

Vzhledem k existenci tabulí s označením „památný strom“ se zjistilo, že pět památných stromů není označeno tabulemi. Jedná se o památné stromy v Koutě na Šumavě. Tabule s označením „památný strom“ je možné nechat vyrobit u smaltovacích firem.

Památné stromy v Koutě na Šumavě. Zdroj: Mapy.cz, upravila autorka.

Jedna tabule vyjde na 250 Kč (300 mm × 100 mm).²⁹ Nákup tabulí by bylo vhodné zahrnout do předcházejícího návrhu projektu financovaného z PPK, případně je pořídit z vlastních zdrojů. Naopak u některých stromů byly u tabule památný strom doplněny i další informace o stromu (Hruška v poli, Osvočina jinan). Také na tabuli „památný strom“ je pod státním znakem uveden název památného stromu. Zde se to týká Smrku u zámečku. Navrhuji přidat ke všem památným stromům tabulky s dalšími údaji o památných stromech – stáří, druh, historická událost, případně doplňující informace. Takto budou památné stromy pro veřejnost a turisty přínosnější a lákavější.

Dále navrhuji v Koutě na Šumavě zřídit naučnou stezku za památnými stromy, jelikož stromy v Koutě na Šumavě na sebe velmi dobře navazují. Celkově by stezka měřila 10 km – i se zpáteční cestou. Tento projekt by mohl být financován v rámci Programu rozvoje venkova.

Financování jednotlivých památných stromů je v České republice nejhodnější realizovat v rámci Programu péče o krajinu. Chceme-li financovat památné stromy z prostředků Evropské unie – Operačního programu Životní prostředí nebo Programu rozvoje venkova, měli bychom do projektu na péči o památné stromy zahrnout i jiné stromy, které nejsou památnými, jsou například v rámci ošetření celé zámecké zahrady nebo oblasti, kde se nachází více památných stromů najednou – jako to platí v obci Kout na Šumavě.

Závěr

Památné stromy, které byly posuzovány v rámci výzkumu, jsou významné svým vzrůstem, stářím a jako krajinná dominanta. Tvoří potenciál rozvoje venkova daného okresu, jelikož jsou atraktivními chráněnými přírodními památkami, jsou pozůstatky předchozích generací a mohou tyto skutečnosti přenášet do budoucnosti, ale je nutné o památné stromy řádně pečovat. V případě rozvoje venkova je třeba více zviditelnit památné stromy veřejnosti, např. formou informačních tabulí v obci nebo vyznačením na turistických mapách. Smrk u zámečku je jediným památným smrkem v okresu. Také jinan dvojlaločný má významné místo v kategorii památných stromů, protože se jedná o cizokrajnou dřevinu.

Vyhledávání a výzkum památných stromů předpokládá důkladnou přípravu. Provedený výzkum vyvrátil mou domněnku, že strom bude ihned k vidění, pokud se budeme nacházet na daném místě. Bohužel tomu tak není. V případě provádění výzkumu památných stromů bych doporučovala nejdříve připravit plán památných stromů, které budou předmětem výzkumu. Velkým pomocníkem je online přístupný Ústřední seznam ochrany přírody (ÚSOP).³⁰ Zde se navolí „památné stromy“ a oblast České republiky (kraj, okres, obec), kde chceme památné stromy zkoumat. Pro terénní výzkum a hledání památných stromů je nutné mít připravenou přesnou mapu. Stromy si lze vyznačit na internetových turistických mapách (nejlépe na internetovém vyhledávači

²⁹ ZÁTKO, Milan, Písemné sdělení – cena tabule s označením památný strom, Praha, 2. února 2016, dostupné online: <<http://www.smaltoovane.cz/>> [2. 2. 2016].

³⁰ Elektronický Ústřední seznam ochrany přírody, dostupné online: <<http://drusop.nature.cz/portal/>> [31. 7. 2017].

Seznam.cz). Použit lze rovněž mapu s vyznačením památného stromu, kterou nově nabízí ÚSOP. Druhou možností, jak si při hledání pomoci, je využít aplikaci Globální polohový systém (dále jen GPS) na mobilním telefonu, kam zadáme GPS souřadnice, které lze najít rovněž v ÚSOP (jsou uvedeny u každého památného stromu pod políčkem seznam souřadnic). Může se stát, že strom není označen tabulí „památný strom“. Proto doporučuji připravit si seznam památných stromů se stručnými informacemi o nich, jak je poskytuje ÚSOP. Tyto údaje nám totiž pomohou při hledání památného stromu, pokud tabule s jeho označením chybí, což se občas stává. Nejvhodnější je použít všechny uvedené možnosti společně a provést vzájemné porovnání; navíc GPS technika může selhat.

Památné stromy jsou biologickými objekty, ale také svědky minulosti, jejíž odkaz přenášejí do současnosti a ponесou jej dál do budoucnosti – budou mít o čem vypo- vídat nadcházejícím generacím. Proto má význam věnovat památným stromům péči, ošetřovat je a chránit.

Seznam zkratk

AOPK ČR	– Agentura ochrany přírody a krajiny České republiky
GPS	– globální polohový systém
CHKO	– chráněná krajinná oblast
NP	– národní park
ORP	– obec s rozšířenou působností
POU	– pověřený obecní úřad
ÚSOP	– Ústřední seznam ochrany přírody

Prameny a literatura

- COOMBES, Allen, Stromy, Praha: Slovart 2012.
- FUKA, Petr, (28. listopad 2015), Péče o památné stromy – odborná údržba, (H. KULÍKOVÁ, tazatel), Tábor, Jihočeský kraj, Česká republika.
- HRUŠKOVÁ, Marie, Památné stromy, I, Praha: s. n. 2003.
- HRUŠKOVÁ, Marie, Památné stromy, II, Praha: s. n. 2001.
- KUNCE, Petr, (21. leden 2016), Dotace na památné stromy, (H. KULÍKOVÁ, tazatel), Praha, Česká republika.
- MAJEROVÁ, Věra, a kol., Sociologie venkova a zemědělství, Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozní ekonomická fakulta 2000.
- NĚMEC, Jaroslav, a kol., Památné stromy v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, Praha: Olympia 2003.
- ŘEŠ, Bohumil – SŮROVÁ, Barbora, Památné stromy – metodika AOPK ČR, Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR 2008.
- SEKYRA, Jiří, (16. listopad 2015), Náklady na údržbu památných stromů, (H. KULÍKOVÁ, tazatel), Praha, Česká republika.
- TÁBOR, Ivo – ŘEŠ, Bohumil – SOUČKOVÁ, Marie, Záchrana genofondu památných stromů v západočeském regionu, Acta Pruhoniciana, č. 70, Průhonice: Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a obranné zahradnictví 2001.
- ZÁTKO, Milan, (2. únor 2016), Cena tabule památný strom, (H. KULÍKOVÁ, tazatel), Praha, Česká republika.

Internetové zdroje

- Agentura ochrany přírody a krajiny, (nedatováno). Finanční nástroje péče o přírodu a krajinu, Program rozvoje venkova, dostupné online: <<http://www.dotace.nature.cz/prv-programy.html>> [11. 11. 2015].
- Agentura ochrany přírody a krajiny, (nedatováno). Finanční nástroje péče o přírodu a krajinu, Program péče o krajinu, dostupné online: <<http://www.dotace.nature.cz/ppk-programy.html>> [18. 1. 2016].
- Agentura ochrany přírody a krajiny, (nedatováno). Finanční nástroje péče o přírodu a krajinu, Operační program Životní prostředí (osa 4), dostupné online: <<http://www.dotace.nature.cz/op-zp-osa-4-programy.html>> [25. 1. 2016].
- Česko. Zákon č. 114/1992 ze dne 19. února 1992, o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších právních předpisů, (nedatováno), dostupné online: <http://www.mzp.cz/www/platnalegislativa.nsf/58170589E7DC0591C125654B004E91C1/%24file/Z%20114_1992.pdf> [20. 6. 2015].
- FUKA, Petr, Řez stromů, Arbres – profesionální arboristické a výškové práce, dostupné online: <<http://arbres.cz/?web=rez-stromu>> [10. 11. 2015].
- FUKA, Petr, Statické zajištění stromů, Arbres – profesionální arboristické a výškové práce, dostupné online: <<http://arbres.cz/?web=staticke-zajisteni-stromu>> [14. 11. 2015].
- Ministerstvo pro místní rozvoj, (nedatováno). Strukturální fondy EU, Program rozvoje venkova, dostupné online: <http://www.strukturalni-fondy.cz/getmedia/77f8eb20-d161-4894-b41f-f9862eff3ec2/Program_rozvoje_venkova_final.pdf?ext=.pdf> [15. 1. 2015].

OZBROJENÉ KONFLIKTY A HLADOMOR V AFRICKÉM ROHU

ARMED CONFLICTS AND FAMINE IN THE HORN OF AFRICA

Zbyněk Kuna

Abstrakt: Příspěvek se zaměřuje na potravinový problém zemí Afrického rohu. Jeho cílem je nastinit příčiny, které ovlivňují neutěšenou výživovou situaci, a zároveň připomenout i další vyhlídky regionu. V různé míře byly použity metody analýzy, syntézy a komparace. Číselné údaje byly převzaty ze statistických ročenek OSN a přidružených organizací. Potravinový problém má komplexní charakter a jeho řešení nebude snadné. Za hlavní příčinu, vedoucí i ke vzniku hladomorů, lze označit různé druhy ozbrojených konfliktů, jimiž region již několik desetiletí prochází. Článek by měl zvýšit informovanost o oblasti Afrického rohu, včetně širokého spektra problémů, jimiž nejen tento region, ale celý kontinent procházejí.

Abstract: This contribution focuses on the problem of feeding the population in the countries of the Horn of Africa. Its aim is to outline the causes which influence the repeated food shortages, and to investigate other prospects of this region. The author uses, to various degrees, the methods of analysis, synthesis, and comparison. Numerical data are based on information provided in the statistical yearbooks of the UN and its daughter organisations. Food shortages in this region have numerous causes and a change would be difficult to effect. The author arrives at a conclusion that the main cause of famines in this part of the world are various kinds of armed conflicts, which had been affecting this regions for decades. The aim of this contribution is to increase public awareness regarding the area of the Horn of Africa, including a broad array of problems which challenge not only this region but the entire African continent.

Klíčová slova: Africký roh, hladomor, ozbrojené konflikty, Džibutsko, Eritrea, Etiopie, Somálsko, podvýživa, zemědělství.

Keywords: Horn of Africa, famine, armed conflicts, Djibouti, Eritrea, Ethiopia, Somalia, malnutrition, agriculture.

Předložený článek vznikl za finanční podpory Ministerstva zemědělství v rámci institucionálního financování na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace Národního zemědělského muzea, s. p. o. (DKRVO, RO0817).

Úvod

Pokud bychom se rozhodli na chvíli zavřít oči a zároveň si před vnitřním zrakem promítli mapu Afriky, zahlédli bychom hned několik plamenů. Označovaly by místa válečných střetů. A jestliže bychom pak mapu posouvali hlouběji do minulosti, rudé jiskry by blikaly a zase zhasínaly na celé velké ploše kontinentu. A nakonec by tu zůstal smutný obraz černých jizev na zdeformované „tváři Afriky“.

Válečné utrpení má ovšem daleko širší následky než jen ty, které jsou odrazem samotných bojů. Jde o teror vůči místnímu, většinou venkovskému, obyvatelstvu, jenž může být provázen i genocidou. Ničí se také potravinová základna. Nejedná se jen

o drancování. Je narušen celý výrobní proces. Rolníci nemohou zasít plodiny, nebo nemají možnost sklídit úrodu. Rodiny odcházejí ze svých sídel a útočiště pak nalézají v přeplněných a špatně zásobených uprchlických táborech, často na území jiného státu. Náboženské, etnické či kmenové spory však ani tady zcela nemizí.

Organizace OSN pro zemědělství a výživu (FAO) před časem zveřejnila údaje o zemích subsaharské Afriky, jež prodělaly potravinovou krizi v období let 1996–2010, a to z hlediska vlastních příčin. Ty byly rozděleny na faktory přírodní povahy (sucho, záplavy, rozšíření sarančat apod.) a na faktory společenské povahy (různé druhy ozbrojených konfliktů). Například v Demokratické republice Kongo, kde tři čtvrtiny obyvatel trpí chronickou podvýživou, po celé patnáctileté období probíhala občanská válka. Ve většině případů se však jednalo o kombinaci přírodních a společenských faktorů, které působily souběžně. Takto bychom mohli nazírat i na Somálsko, kde po svržení místního diktátora v roce 1991 vypukla občanská válka, trvající dodnes, a zároveň na zemi doléhají i přírodní pohromy, zejména již několikrát se opakující katastrofální sucho. Kombinace přírodních a společenských faktorů v souvislosti s potravinovým problémem převažovala také v dalších dvou zemích Afrického rohu, v Eritreji a v Etiopii. I tady byl po celé sledované období kritický nedostatek potravin.

Jak dokládá tabulka 1, na krizové situace, jež se v oblasti subsaharské Afriky vyskytly, měly společenské faktory větší vliv než faktory přírodní.

Tabulka 1: Státy subsaharské Afriky postižené potravinovou krizí v období let 1996–2010

Stát/typ krize	Faktory přírodní povahy (roky)	Faktory společenské povahy (roky)	Kombinace přírodních a společenských faktorů (roky)	Celkem (roky)
Angola	1	11	–	12
Burundi	–	14	1	15
Čad	2	4	3	9
DR Kongo	–	15	–	15
Eritrea	2	3	10	15
Etiopie	2	2	11	15
Guinea	–	10	–	10
Keňa	9	–	3	12
Kongo	–	13	–	13
Libérie	–	14	1	15
Pobřeží slonoviny	–	9	–	9
Sierra Leone	–	15	–	15
Somálsko	–	–	15	15
Středoafriická republika	–	8	–	8
Súdán	–	5	10	15
Uganda	–	4	10	14
Zimbabwe	2	3	5	10

Zdroj: The State of Food Insecurity in the World 2010, FAO/UN, s. 13.

Charakteristika regionu

Somálský poloostrov, nazývaný také Africký roh, je tvořen čtyřmi státy: Džibutskem, Eritreou, Etiopií a Somálskem. V rámci afrických geografických regionů spadá do východní Afriky. V roce 2015 dosáhl počet obyvatel 116,3 mil., což bylo 9,8 % celoafrické populace. Jestliže bychom vzali v úvahu jen subsaharskou část, podíl Afrického rohu by se zvýšil na 12,1 %. Nejlidnatější zemí je Etiopie, kde měl v roce 2017 počet obyvatel přesáhnout 100 mil. Zatím tuto hranici v rámci celé Afriky překračovala jen Nigérie. Z hlediska rozlohy je Etiopie až 9. největší zemí Afriky. To ovlivňuje na africké poměry dosti vysokou hustotu osídlení (88 obyvatel na km² v roce 2015), která zdatelně převyšuje průměr kontinentu (39 obyvatel na km²). S Etiopií jsou v hustotě osídlení srovnatelné i některé státy východní a jižní Evropy, jako například Rumunsko, Srbsko či Řecko.¹

Nejistota panuje ohledně počtu obyvatel Eritreje, kde se v jednotlivých statistických databázích OSN objevují rozdílné údaje.

Tabulka 2: Africký roh: Počet obyvatel a rozloha území (2015)

	Počet obyvatel (v tis.) ^{/x/}	Podíl na populaci (%)	Rozloha území (tis. km ²) ^{/y/}	Podíl na rozloze (%)
Džibutsko	888	0,8	23,2	1,2
Eritrea	5 228	4,5	117,6	6,2
Etiopie	99 391	85,4	1 104,3	58,7
Somálsko	10 787	9,3	637,7	33,9
AFRICKÝ ROH	116 294	100,0	1 882,8	100,0

Poznámky: /x/ střední stav obyvatelstva, /y/ rozloha území státu včetně vnitrozemských vod.

Zdroj: World Population Prospects: The 2015 Revision, UN/DESA; Faostat database [online]; vlastní zpracování.

Ekonomicky nejsilnější zemí Afrického rohu je Etiopie. Její podíl na HDP Afriky v roce 2014 dosáhl 2,24 %, což však značně zaostává za podílem na africké populaci (8,52 % v roce 2014). Etiopská ekonomika rychle roste a v posledních letech země dosahuje zpravidla dvouciferného růstu HDP. To se týkalo i roku 2014, kdy růst reálného HDP činil 10,3 %.

Z hlediska ekonomické úrovně je v popředí Džibutsko, ale ani ono nedosahuje v HDP na obyvatele celoafrického průměru. Hodnota za Somálsko, 133 USD na obyvatele, je jedna z nejnižších na světě.

¹ Hustoty osídlení – vlastní výpočty podle World Population Prospects: The 2015 Revision a Faostat database [online].

Tabulka 3: Africký roh: HDP a HDP/obyvatele (2014)

	HDP (mil. USD)	Podíl na HDP Afriky (%)	HDP/obyvatele (USD)
Džibutsko	1 582	0,07	1 785
Eritrea	3 907	0,16	598
Etiopie	54 255	2,24	562
Somálsko	1 399 (+)	–	133 (+)
AFRIKA	2 426 501	100,00	2 135

Poznámky: HDP v běžných cenách; (+) údaje za Somálsko jsou za rok 2013.

Zdroj: UNCTAD Handbook of Statistics Yearbook 2015; vlastní zpracování.

Od neolitu bylo zemědělství hlavní ekonomickou aktivitou lidské společnosti. Jeho význam se začíná snižovat v 19. století s nástupem industrializace v Evropě a následně i v dnešních vyspělých mimoevropských zemích. Vývoj v subsaharské Africe byl v tomto směru opožděný. Jestliže v rozvinutých tržních ekonomikách představuje podíl agrárního sektoru na HDP a celkové zaměstnanosti pouze jednotlivá procenta, ve většině afrických zemí má podstatně větší váhu. Průmyslový sektor je dosud slabý a převážně mu vévodí těžba surovin, což však není případ zemí Afrického rohu, které neoplývají nerostnými zdroji, byť existují úvahy o tom, že by se i v této oblasti mohla vyskytovat ložiska ropy a zemního plynu. Ekonomika Džibutska je závislá na službách zdejšího přístavu, který je největší v regionu.

Tabulka 4: Africký roh: Podíl odvětví na tvorbě HDP v roce 2014 (%)

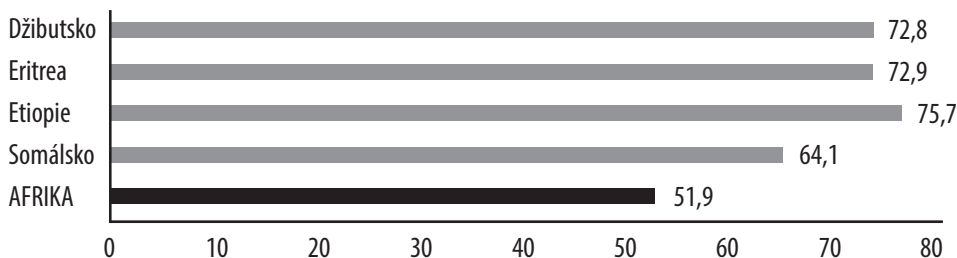
	Zemědělství	Průmysl	Služby
	2014	2014	2014
Džibutsko	3,24	22,73	74,03
Eritrea	17,16	23,63	59,21
Etiopie	41,92	15,29	42,79
Somálsko	60,18	7,36	32,46
AFRIKA	15,72	32,99	51,28

Zdroj: UNCTADSTAT database [online]; vlastní zpracování.

Graf 1 poukazuje na vysoký podíl ekonomicky aktivní populace vázané prací v zemědělské prvovýrobě. To svědčí o velmi nízké produktivitě práce v agrárním sektoru. Pro srovnání, světový průměr v roce 2013 činil 37,8 %, zatímco v EU-28² se jednalo o 4,0 %.³

² Včetně Chorvatska, které do Evropské unie vstoupilo v roce 2013.

³ Číselné údaje podle databáze Faostat [online].

Graf 1: Africký roh (2013): Podíl ekonomicky aktivních osob v zemědělství k celkové ekonomicky aktivní populaci (%).
Zdroj: Faostat database [online]; vlastní výpočty a zpracování.

Potravinový problém

Úroveň výživy v zemích Afrického rohu je všeobecně nízká. Z hlediska celkového počtu chronicky podvyživených osob⁴ je Etiopie na 5. místě na světě. V průměru let 2013–2015 trpělo nedostatečnou stravou 31,9 mil. obyvatel. Organizace FAO již pro Etiopii přinesla i odhad počtu chronicky podvyživených pro průměr let 2014–2016, kdy by mělo dojít jen k mírnému zlepšení na 31,6 mil. osob. Vysoké počty chronicky podvyživených se týkají i populačně slabších států, jakými jsou Somálsko a Eritrea, novější údaje však nejsou publikovány. Vývoj za poslední čtvrtstoletí nabízí tabulka 5.

Tabulka 5: Africký roh: Počet chronicky podvyživených (mil. osob)

	1990–1992	1995–1997	2000–2002	2005–2007	2008–2010	2011–2013	2013–2015
Džibutsko	0,5	0,3	0,4	0,3	–	0,2	0,2
Eritrea	2,4 /a/	2,1	2,9	3,5	3,5	3,4	–
Etiopie	37,2 /a/	36,2	37,4	34,7	33,2	32,1	31,9
Somálsko	4,9	6,6 /b/	6,2 /c/	–	–	6,0 /d/	–

Poznámky: /a/ Etiopie a Eritrea – území budoucích samostatných států; /b/ průměr let 1996–1998; /c/ průměr let 1999–2001; /d/ průměr let 2010–2012.

Zdroj: Faostat database [online]; vlastní zpracování.

⁴ „Chronická podvýživa“ je stavem, kdy dlouhodobé nedostatečné přijímání potravin vede ke snížení imunity, nemocnosti, omezení pracovní aktivity a redukci délky života. Minimální energetické požadavky stravy (MDER – minimum dietary energy requirement) byly vypracovány pro každou zemi zvlášť, a to s ohledem na aktuální strukturu populace (věk, pohlaví), což znamená, že se v jednotlivých letech mění. Energetická doporučení jsou rozdílná podle věku a pohlaví. Odlišnosti vyplývají i z fyzické aktivity. Minimální energetické požadavky jsou přitom kalkulovány pro lehkou fyzickou aktivitu a nejnižší akceptovatelnou hmotnost vzhledem k dosažené výšce. Zatím poslední korekce doporučených parametrů denní stravy, co se týče energetické hodnoty v kcal, vzešla z jednání společné expertní komise FAO, WHO a UNU v roce 2001. Organizace FAO zveřejňuje počty chronicky podvyživených z hlediska kcal na osobu a den. V úvahu se tak nebere nedostatek některých významných složek stravy (bílkoviny, jód, vitamíny apod.). Z toho vyplývá, že počet lidí s nedostatečnou stravou bude pravděpodobně ještě vyšší.

Z hlediska podílu chronicky podvyživených k celkové populaci zůstává mimořádně závažná situace v Somálsku a v Eritreji, kde poslední zveřejněný údaj byl v obou případech 61 %. V Etiopii a zejména v Džibutsku byl v tomto směru zaznamenán pokrok, jak dokládá tabulka 6. Podle předběžného odhadu FAO pro průměr let 2014–2016 byl v Džibutsku tento podíl 16 % a v Etiopii 32 %.

Tabulka 6: Africký roh: Podíl chronicky podvyživených obyvatel k celkové populaci (%)

	1990–1992	1995–1997	2000–2002	2005–2007	2008–2010	2011–2013	2013–2015
Džibutsko	75	–	49	33	–	21	17
Eritrea	75 /a/	64	77	75	69	61	–
Etiopie	75 /a/	62	55	44	41	37	33
Somálsko	67	75 /b/	71 /c/	–	–	61 /d/	–

Poznámky: /a/ Etiopie a Eritrea – území budoucích samostatných států; /b/ průměr let 1996–1998; /c/ průměr let 1999–2001; /d/ průměr let 2010–2012.

Zdroj: Faostat database [online]; vlastní zpracování.

Africký roh v posledních desetiletích postihlo několik hladomorů⁵, které přinesly mnoho obětí. Nejtragičtější byla situace po katastrofálním suchu v Etiopii v letech 1984–1985, kdy hladomor, přes rozsáhlé humanitární dodávky potravin ze zahraničí, podlehl jeden milion lidí. V tomto případě se jednalo ještě o původní stát před odtržením Eritreje. Hladomor v Somálsku v letech 1991–1992 si vyžádal na 250 000 lidských životů. Další hladomor se v regionu vyskytl v letech 1998–2000 v době etiopsko-eritrejské války, jejíž důsledky byly ještě zhoršeny nedostatkem vláhy. Na následky nedostatku jídla mělo zemřít na 100 000 lidí z řad civilního obyvatelstva. Jiná kritická situace nastala v období mezi říjnem 2010 a dubnem 2012 a týkala se především jižního a středního Somálska. Podle OSN počet obětí hladomoru dosáhl 260 000. Polovina z tohoto počtu byly děti do pěti let věku. Kritický nedostatek potravin způsobilo sucho, byl však zároveň umocněn konfliktem mezi znepřátelenými skupinami, bojujícími o moc, které značně omezily i možnosti humanitárních dodávek potravin.

Faktory ovlivňující potravinový deficit

Potravinový problém v oblasti Afrického rohu má komplexní charakter. Proto ani řešení nebude snadné a lze o něm uvažovat jen v delším časovém horizontu. Faktorů, které jej spoluutvářejí, je celá řada a často jsou vzájemně propojené.

Suché periody, jež se v posledních desetiletích pravidelně objevují, mají svou příčinu v rozsáhlém odlesňování. Dřevo používá ke kuchyňské úpravě jídla téměř veškeré obyvatelstvo Somálska, přes 80 % obyvatel Etiopie a 45 % obyvatel Eritreje.⁶ Při rychlém populačním růstu je nasnadě, že stromy a keře ubývají závratným tem-

⁵ Hladomor (akutní hlad) představuje nižší příjem potravin, než je biologické minimum. Vede k bezprostřednímu umírání.

⁶ Číselné údaje podle The State of the World's Forests 2014, FAO, UN, 2014.

pem. Svou měrou se na rozšiřování sucha podílí i nadměrné spásání pozemků poblíž vodních zdrojů. Somálský poloostrov, jehož severní část spadá do oblasti Sahelu, je citlivý i na globální změny klimatu, jejichž příčiny a možné důsledky se lidé teprve snaží diagnostikovat.

Region prochází populační explozí. Jestliže nejlidnatější Etiopie měla v roce 1950 pouze 18,1 mil. obyvatel, v roce 2010 to bylo již 87,1 mil. obyvatel a prognóza OSN k roku 2050 (varianta se střední úrovní fertility) předpokládá 188,5 mil. obyvatel. Celý Africký roh byl v roce 1950 obýván necelými 21,6 mil. obyvatel, v roce 2010 to bylo 103,3 mil. obyvatel a prognóza OSN k roku 2050 (varianta se střední úrovní fertility) již činí 227,1 mil. obyvatel.⁷ Podle současných předpovědí by k přibližné stabilizaci počtu obyvatel, a tedy k dokončení demografické revoluce, mělo dojít až v 70. letech tohoto století. Populační vzestup negativně ovlivní disponibilní množství zemědělské půdy připadající na jednoho obyvatele.

Klíčovou roli v souvislosti s potravinovými problémy má ovšem vnitropolitická situace, zejména v Somálsku a v Eritreji. V Somálsku, které se utvořilo v roce 1960 spojením dvou koloniálních území, jež se nacházela pod britskou a italskou vládou, nebylo povědomí o národní sounáležitosti a jednotlivé části byly rozděleny podle klanů, které měly v očích místních obyvatel vyšší postavení než vláda. V roce 1969, po vojenském puči, se dostal k moci diktátor Barre, který nechal vyhlásit Somálskou demokratickou republiku a orientoval zemi na spolupráci s někdejšími Sovětským svazem. Usiloval o vytvoření Velkého Somálska, kam by patřil i severovýchod Keni, Džibutsko (do roku 1977 Francouzské Somálsko) a oblast náhorní plošiny Ogaden v Etiopii. Období po svržení posledního etiopského císaře (Haile Selassie I), k němuž došlo v roce 1974, se jeví jako výhodné pro tyto ambice. V letech 1977–1978 tak Somálsko vyvolalo Ogadenskou válku. I nový režim v Addis Abebě byl marxistický a Sovětský svaz se rozhodl pro podporu významnější Etiopie, což vedlo k porážce Somálska. Důsledkem konfliktu bylo i 700 000 uprchlíků, kteří byli umísťováni na území těch kmenů, které měly nízkou loajalitu vůči centrální vládě. Zábor zemědělské půdy a nedostatek potravin vyústily v nepokoje, jež nakonec přerostly v občanskou válku a svržení diktátora (1991). Přes mírovou misi OSN (1992–1993) se doposud nepodařilo obnovit funkce státu a země nadále zůstává rozdělena mezi místní klany. Značná část území byla uvržena do stavu anarchie a do hry vstoupili také islámští fundamentalisté. Došlo k vyhlášení samostatnosti tzv. Somalilandu (zatím bez mezinárodního uznání), který koresponduje s územím někdejšího Britského Somálska. Podobně lze hovořit i o tzv. Puntlandu. Ovšem ani tyto dva samozvané celky se nevyhnuly vzájemným územním sporům.

Eritrea byla v roce 1952 začleněna do Etiopsko-eritrejské federace. Ta však byla o deset let později zrušena a Eritrea přišla o svou autonomii. Sílicí nepokoje vyústily v roce 1993 v odtržení Eritreje a vyhlášení samostatného státu. Bohužel lze zdejší režim označit za vojenskou diktaturu, represivní vůči obyvatelstvu. Od vzniku státu dosud neproběhly žádné volby, opoziční strany jsou zakázány a lidé jsou zneužíváni na otročké práce. Na zoufalé podmínky života v této zemi poukázala i Rada OSN pro

---

⁷ Číselné údaje podle World Population Prospects: The 2015 Revision, UN, 2015.

lidská práva. Potravinové problémy byly zvýrazněny regionálními válkami s Jemenem o Hanišské ostrovy v letech 1995–1996, Etiopií (1998–2000) a Džibutskem (2008). Žádné územní zisky z toho však pro Eritreu nevyplývaly a země se potýká s výraznou podvýživou a migrací lidí do zahraničí.

Ani Džibutsko se nevyvarovalo ozbrojených střetů a v letech 1991–1994 si prošlo občanskou válkou. I zdejší režim je autoritářský a od doby získání samostatnosti zůstává u moci stále jediná politická strana.

Etiopie, navazující na někdejší Aksumské království a císařství Habeš, si po téměř dvě tisíciletí udržela nezávislost, pomineme-li krátké období italské okupace v letech 1936–1941. Rozpad Sovětského svazu pomohl v roce 1991 ke změně režimu a v roce 1993 byla vyhlášena Etiopská federativní demokratická republika. Naneštěstí i stávající etiopský režim je autoritářský a neštítí se represí vůči domácím obyvatelům. Aktuálně (9. 10. 2016) byl v zemi vyhlášen s půlroční platností výjimečný stav, kdy vláda reagovala na několikaměsíční protesty v Oromii a v Amharsku. Jinak lze však poukázat na vysoký hospodářský růst, díky němuž se země někdy také označuje jako „africká lvice“ (po vzoru „asijských tygrů“, máme-li na mysli asijské nově industrializované země). Probíhá rychlá modernizace, kdy důležitou roli hraje dopravní infrastruktura a vzdělávání mládeže. Přestože stupeň gramotnosti v dospělé populaci⁸ je pouze 46,7 %, ve školním roce 2014/2015 základní školu navštěvovalo již 85,9 % dětí příslušného věku, což vytváří příznivější podmínky pro zvýšení výkonnosti hospodářství a růst životní úrovně v budoucnosti.⁹ Etiopská vláda také připravila plán industrializace, kdy v první fázi (2016–2020) chce diverzifikovat výrobní základnu a v následující fázi (2021–2025) hodlá posílit „high-technology“ produkci. V tomto směru by měly napomoci i nově budované průmyslové zóny, kam přicházejí investoři především z východoasijských zemí (ČLR, Jižní Korea, Tchaj-wan).

Závěr

Země Afrického rohu se dlouhodobě potýká s podvýživou obyvatel a region si v nedávné minulosti prošel také několika hladomory. Odstranit hlad a podvýživu je náročný úkol a bude se na něm muset podílet i mezinárodní společenství. Příčin neutěšeného stavu je celá řada, včetně klimatických vlivů, chudoby, populační exploze a místních rozbrojů, jejichž variabilita je značná (klanové, kmenové, etnické, náboženské a jiné konflikty). Ve všech zemích vládou autoritářské režimy, jež jsou ochotny bezohledně prosazovat své zájmy. Bohužel od 90. let 20. století všechny státy Somálského poloostrova prodělaly přeshraniční válečné konflikty, které omezily možnosti zemědělské výroby a způsobily nedostatek potravin, zároveň vyvolaly i uprchlickou vlnu.

Nutná je demokratizace společnosti a rozvoj školství. Pouze vzdělaná střední třída je schopná udržet odpovědnou vládu.

Perspektivní zemí je Etiopie, zejména pro svou ekonomickou sílu. Přes všechny výhrady, které bychom mohli uvést na adresu současné vlády, je země vcelku stabilní

⁸ Věk 15 let a více.

⁹ Číselné údaje podle UNESCO database [online].

a rychle se modernizuje. Na rozdíl od rozsáhlého hladomoru v 80. letech 20. století, kdy opoziční síly vedly proti vládě ozbrojený konflikt a hladomor se stal nástrojem politických represí, je dnes situace daleko příznivější, přestože roky 2015 a 2016 byly srážkově podprůměrné. Vláda založila speciální programy proti hladomoru, které fungují.

Nejvyšší ekonomickou úroveň má Džibutsko, jehož přístav je největší v regionu a při relativně dobrém napojení na Etiopii (nově modernizovaná železnice Addis Abeba – Djibouti City, výstavba dálnice a ropovodu) má předpoklady dalšího rozvoje. Úroveň výživy je o něco příznivější než v jiných zemích Afrického rohu. Hospodářství země, nyní jednostranně orientované na služby přístavu, by však mělo být diverzifikováno.

Eritrea se nachází v daleko horší situaci. Z hlediska dalších perspektiv hraje zcela zásadní roli ukončení letitého konfliktu s Etiopií. Obě země jsou i z historického hlediska vzájemně provázané a současné spory mají dalekosáhlé důsledky. Vzájemná spolupráce by znovu umožnila otevřít námořní přístavy Assab a Massawa, které dnes zejí prázdnotou.

Budoucnost Somálska je velmi nejistá a je otázkou, zda se nakonec nerozpadne na více částí. Dnes je výhled přece jen příznivější než v roce 2011, kdy OSN postupně šest regionů označila za oblast hladomoru. Po zlepšení bezpečnostní situace se metropole Mogadišu znovu stává obchodním a finančním centrem země a obnovena byla i činnost přístavu. Problémy s nedostatkem potravin, suchem, migrací a ozbrojenými islamisty však zůstávají naléhavé a více než 1,1 mil. Somálců odešlo do jiných zemí, především do Keni, Jemenu a Etiopie, kde pobývají převážně v přeplněných uprchlických táborech.¹⁰

Ozbrojené konflikty mají zásadní vliv na potravinovou situaci jednotlivých zemí a podílejí se na vzniku hladomorů. Je třeba zdůraznit, že v demokratických zemích lidé neumírají kvůli hladu, neboť vždy existují možnosti včasného zásobení jídlem těch míst, kde se ho nedostává, a to i s případnou zahraniční pomocí.

Seznam zkratk

FAO	– Food and Agriculture Organization of the United Nations
HDP	– hrubý domácí produkt
MDER	– minimum dietary energy requirement
UN/OSN	– United Nations / Organizace spojených národů
UNCTAD	– United Nations Conference on Trade and Development
UNESCO	– United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
UNHCR	– United Nations High Commissioner for Refugees
UNU	– University of the United Nations
USD	– United States Dollar
WHO	– World Health Organization

---

¹⁰ Podle UNHCR database bylo k 31. 12. 2015 za hranicemi 1 106 751 registrovaných uprchlíků ze Somálska.

Prameny a literatura

- FAO. The State of Food Insecurity in the World 2010 – Addressing food insecurity in protracted crises, Roma: FAO/UN, 2010, 56 s.
- FAO. The State of Food Insecurity in the World 2015 – Meeting the 2015 international hunger targets: taking stock of uneven progress. Roma: FAO/UN, 2015, 62 s.
- FAO. The State of the World's Forests 2014 – Enhancing the socioeconomic benefits from forests, Rome: FAO/UN, 2014, 122 s.
- KUNA, Zbyněk, Demografický a potravinový problém světa. Praha: Wolters Kluwer ČR 2010, 340 s.
- KUNA, Zbyněk, Země Afrického rohu. Problémy a perspektivy, Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk 2016, 190 s.
- UN. World Population Prospects: The 2015 Revision. New York: Department of Economic and Social Affairs (DESA), Population Division, United Nations, 2015, 66 s.
- UNCTAD. UNCTAD Handbook of Statistics 2015, Geneva and New York: UNCTAD 2015, 398 s.

Internetové zdroje

- FAO. FAOSTAT database. Food and Agriculture Organization of the United Nations, dostupné online: <<http://faostat.fao.org/>> [30. 9. 2016].
- UNCTAD. UNCTADSTAT database, dostupné online: <<http://unctadstat.unctad.org/EN/Index.html>> [28. 9. 2016].
- UNESCO. UNESCO Institute for Statistics (database). United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, dostupné online: <<http://data.uis.unesco.org/>> [25. 9. 2016].
- UNHCR. UNHCR database. United Nations High Commissioner for Refugees, The UN Refugee Agency, dostupné online: <<http://www.unhcr.org/>> [15. 9. 2016].

MATERIÁLY A ZPRÁVY

INTERPRETACE DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY V KALVÍNSKÉ (REFORMOVANÉ) CÍRKVI NA MAĎARSKÉM VENKOVĚ

THE INTERPRETATIONS OF WORLD WAR II IN THE CALVINIST (REFORMED) CHURCH IN THE HUNGARIAN COUNTRYSIDE

Csaba Fazekas

Abstrakt: Je dobře známo, že u obyvatel vesnic a malých měst maďarského venkova hrály při formování pohledu na svět klíčovou roli křesťanské církve. Článek prezentuje několik relevantních příkladů toho, jak místní kalvínské pastoři na venkově interpretovali význam války a poskytovali útěchu pobožným rolníkům v malých a uzavřených komunitách. Výzkum vychází z primárních církevních pramenů, zvláště církevních novin a textů kázání. Na základě článku můžeme dospět k obecnému konstatování, že kalvínská církev obvykle sledovala nacionalistickou národní propagandu meziválečného maďarského státu a sloužila jí.

Abstract: It is a simple and known truth that the Christian Churches played the most important role in the formation of the world view of the society lived in the villages and small towns in the Hungarian countryside. This paper shows some relevant examples, how the local Calvinist pastors interpreted the meanings of war in the countryside, how could they give consolation for the religious rural inhabitants in the small and closed communities. The results based on the primary ecclesiastical sources, esp. church reviews and materials of preach. The Calvinist church in general followed and served the nationalistic state propaganda of the interwar Hungarian state.

Klíčová slova: kalvínská církev, maďarský stát v meziválečném období, pastoři a faráři, interpretace války, církevní učení, církevní tisk, válečná propaganda.

Keywords: Calvinist Church, Hungarian state in the interwar period, pastors and ministers, interpretations of war, ecclesiastical teachings, church press, war propaganda.

Příspěvek vznikl za podpory Reformation Remembrance Committee of Hungary.

Cílem mého příspěvku je hledat odpověď na otázku, jak druhou světovou válku interpretovali pastoři a vedoucí představitelé maďarské kalvínské církve, a to zvláště ve vztahu k vesnickému obyvatelstvu.¹ Při zkoumání dopadu války na myšlení společnosti obecně se můžeme setkat s různými přístupy a interpretacemi v závislosti na tom, čím pohled sledujeme. Značné množství historického výzkumu se v poslední době zaměřilo na problémy každodenního života za války a na válku viděnou očima běžných

¹ Literatura k tomuto tématu v jiných jazycích než maďarštině je omezená (což platí i o maďarských církevních dějinách). Nový, detailní výzkum lze najít v publikaci BANK, Jan – GEVERS, Lieve, *Churches and Religion in the Second World War*, London – Oxford – New York 2016, s. 130, 190–191, 460–464. Většina existujících publikací se zaměřuje na události a problémy týkající se vztahů mezi reformními církvemi a perzekucí židovského obyvatelstva, např. BRAHAM, Randolph L., *The Politics of Genocide. The Holocaust in Hungary*, New York 1981, sv. 2, s. 1041–1045.

lidí. Tento výzkum se zakládá především na osobních denících a pamětech.² Abychom však našli odpověď na naši otázku, musíme si napřed vytyčit určité hlavní mezníky v maďarských dějinách a načrtnout základní rysy maďarské kalvínské církve.

Pro pochopení maďarské interpretace událostí druhé světové války je nutné mít jistou představu o předchozích dvaceti letech maďarských dějin. Události 20. a 30. let dvacátého století totiž s vývojem v období, jež hodláme zkoumat, těsně souvisejí.

Maďarsko bylo jednou ze zemí, která po první světové válce skončila na straně poražených. Na konci října 1918 zde proběhla revoluce a vznikla nezávislá republika.³ Novému demokratickému zřízení se však nepodařilo upevnit své postavení, což v březnu 1919 vedlo ke komunistickému převratu podle sovětského vzoru. V srpnu 1919 vojenská intervence podporovaná silami Dohody komunistickou vládu ukončila a v roce 1920 se moci chopil admirál Miklós Horthy. Formálně byla obnovena monarchie, v jejímž čele stanul Horthy coby regent. O meziválečném Maďarsku se tedy mluví jako o „Horthyho režimu“. Šlo o nedemokratický, autoritářský systém, v němž sice existovalo několik politických stran, konaly se parlamentní volby a určité svobody byly zajištěny, ale režim jako takový byl nedotknutelný, protože politickou scénu ovládaly síly podporující admirála Horthyho. Situaci i cíle nového státu velmi výrazně určovala pro Maďarsko nevýhodná Trianonská mírová smlouva, podepsaná v červnu 1920.⁴ Tato smlouva představovala jakési vyrovnání první světové války: na jejím základě „historické“ či „staré“ Maďarsko přišlo o přibližně dvě třetiny svého území a obyvatelstva. Kromě oblastí, kde většinu obyvatelstva tvořily etnické menšiny, se v důsledku Trianonské smlouvy ocitlo na území nových států (Rumunska, Československa a budoucí Jugoslávie) i několik milionů etnických Maďarů. Hlavním cílem Horthyho režimu bylo už od samého počátku obnovení „historických“ hranic.

Horthyho režim lze považovat za konzervativní, pravicový politický systém, který se opíral o svou vlastní, křesťansko-nacionalistickou ideologii. Z tragédie, která Maďarsko potkala v Trianonu, vinil liberalismus devatenáctého století. Režim byl úzce spjat s tradičními křesťanskými církvemi (katolickou, kalvínskou a luteránskou) a již od samého počátku se vyznačoval antisemitismem.⁵

Ve 30. letech se Horthyho režim začal čím dál tím více sblížovat s nacistickým Německem. Horthy totiž doufal, že by s Hitlerovou pomocí mohl dosáhnout revize hranic. Po mnichovské dohodě na podzim 1938 Německo a Itálie zorganizovaly takzvanou první vídeňskou arbitráž, na jejímž základě byly k Maďarsku připojeny části jižního Slovenska obydlené etnickými Maďary. Po pádu druhé Československé republiky v březnu 1939 pak Maďarsko okupovalo Podkarpatskou Rus. Na začátku

---

² Viz např. LUKACS, John, *The Last European War. September 1939 – December 1941*, New Haven – London 2001.

³ Dne 30. října 1918 došlo v Budapešti k tzv. „astrové revoluci“. Po vyhlášení Německé republiky a Rakouské republiky byla v Budapešti vyhlášena 16. listopadu 1918 Maďarská republika. Jejím prvním prezidentem se stal Mihály Károlyi. První Maďarské republika zanikla vyhlášením Maďarské republiky rad 21. března 1919.

⁴ Trianonská mírová smlouva je jednou z pařížských mírových smluv a byla podepsána 4. června 1920 v paláci Velký Trianon v zámku Versailles poblíž Paříže. Uhersko ztratilo celých 71,5 % svého území. To bylo rozděleno mezi státy sousedící s tehdejšími Maďarským královstvím.

⁵ Srov. HANEBRINK, Paul A., *In Defense of Christian Hungary. Religion, Nationalism, and Antisemitism, 1890–1944*, London – Ithaca 2006.

druhé světové války v září 1939 Maďarsko sice bylo oficiálně neutrální, ale postupně se klonilo k mocnostem Osy. Druhá vídeňská arbitráž v srpnu 1940 pak odňala Rumunsku severní Transylvánii a připojila ji k Maďarsku. Země byla v revizionistické extázi a o Horthyho se mluvilo jako o muži, který pro Maďarsko znovu získal jeho území. V dubnu 1941 Hitler požádal Horthyho, aby se jeho země připojila k válečným operacím proti Jugoslávii. Maďarsko se tak aktivně zapojilo do válečného dění a výměnou za to získalo další území. Několik dní po německém vpádu do Sovětského svazu v červnu 1941 pak Maďarsko oficiálně vstoupilo do války a definitivně se postavilo na stranu nacistického Německa.

Pro pochopení pozdějších událostí je důležité si uvědomit, že i po roce 1941 se válka odehrávala daleko od maďarských hranic a země jí nebyla přímo zasažena. K většině Maďarů doléhala jen formou zvyšujícího se nedostatku základních potřeb, při odvozech do armády a ve zprávách o vojácích, kteří padli na dalekých frontových liniích. V lednu 1943 zemřely a byly zajaty desítky tisíc maďarských vojáků na Donu a během následného postupu sovětských vojsk pak došlo k dalším ztrátám. V březnu 1944 do Maďarska vstoupila německá vojska a okupovala je. Horthyho režim byl však zachován a Horthy nadále zůstal alespoň nominálně hlavou státu. Následovalo tragické zničení maďarské židovské komunity, která byla již dříve výrazně omezena ve svých právech. Maďarské úřady během několika týdnů po německé okupaci deportovaly kolem 400 000 Židů z venkova do koncentračních táborů. Spojenecké síly v té době už pravidelně bombardovaly maďarská města a železniční spojení, čímž se válka začala pro čím dál tím více lidí stávat každodenní realitou. Tváří v tvář postupu sovětských armád se Maďarsko snažilo z války vystoupit – neúspěšně. Dne 15. října 1944 Němci Horthyho sesadili a do čela země postavili maďarské pravicové extremisty, kteří Sovětům vyhlásili absolutní válku. V důsledku těchto událostí se z Maďarska stalo jedno velké bojiště a válka vstoupila zcela bezprostředně do maďarských domovů. Maďarsko se ocitlo v troskách, sovětská vojska drancovala a deportovala značnou část populace. Vojenské akce skončily až v dubnu 1945.

Tabulka 1: Procentuální zastoupení církví v Maďarsku

Církev / procentuální zastoupení v daném roce	1920	1930	1941*	1941**
římskokatolická	63,9	64,8	65,7	55,0
řeckokatolická	2,2	2,3	2,5	11,6
kalvínská	20,9	20,9	20,8	18,9
řecká pravoslavná	0,6	0,5	0,4	3,8
luteránská	6,2	6,1	6,0	5,0
unitářská	0,1	0,1	0,1	0,4
židovská	5,9	5,1	4,3	4,9
jiné	0,2	0,2	0,2	0,4
celkem	100,0	100,0	100,0	100,0

* „Trianonské“ území (hranice let 1920–1938)

** Větší území (včetně oblastí znovu zabraných v letech 1938–1941)

Hlavním aktérem tohoto příspěvku je však maďarská kalvínská církev. V době, o níž mluvíme, k ní patřila přibližně jedna pětina obyvatel a šlo o druhou největší církev v Maďarsku.⁶

Kalvínská církev v roce 1920 představovala jednu z významných opor Horthyho režimu a opírala se o silnou národní tradici. V tomto kontextu bychom měli podotknout, že Horthy sám byl kalvinista. Křesťanské církve hrály výraznou roli v každodenním životě obyvatel a jejich vliv se projevoval na všech úrovních života státu. Na náboženském základě stála i řada spolků, které organizovaly společenský život. Některé spolky měly pobočky takřka v každé vesnici, kde se zaměřovaly na muže, ženy, mládež a podobně. Jejich vliv byl tedy nezanedbatelný, zvláště pokud vezmeme v potaz, že v meziválečném období žily na venkově bezmála dvě třetiny obyvatelstva.⁷

Tabulka 2: Procentuální rozložení maďarského obyvatelstva podle místa bydliště

	Budapešť	Provinciální města	Vesnice	Celkem
1930	16,6	19,6	63,8	100,0
1941	18,4	20,2	61,4	100,0

Značné množství venkovanů takřka nečetlo noviny a nemělo možnost poslouchat rádio. Tito lidé neměli přímý přístup k informacím ze světa mimo své bezprostřední okolí a kostel pro ně nebyl jen náboženskou institucí, ale i hlavním zdrojem informací. V té době byl také značný rozdíl mezi pastory ve městě a na vesnici: městští duchovní byli lépe informováni, mohli navštěvovat divadla a kina, měli snazší přístup ke knihám atd.

Většina vesnických církví a kongregací měla možnost vydávat interní tištěné publikace nebo noviny, které přinášely zprávy nejen z církevního života, ale obsahovaly i náboženské texty a články věnované náboženskému životu.⁸ Autory těchto církevních tiskovin byli povětšinou duchovní, pastoři nebo laikové, kteří hráli v životě kostela významnou roli. Můžeme tedy například předpokládat, že během druhé světové války byly náměty kázání shodné s náměty, jež se vyskytovaly v těchto publikacích. Kalvínská církev navíc pro pastory často pořádala metodologická setkání, kde se

⁶ BALOGH, Margit, A Horthy-korszak egyházai [Církev za Horthyho éry], in: Magyarország a XX. században, II. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság [Maďarsko ve 20. století. II. Životní prostředí, populace a společnost, církve a denominace, hospodářství], KOLLEGA-TARSOLY, István (ed.), Szekszárd 1997, s. 338.

⁷ DÁNYI, Dezső, Magyarország népessége [Populace Maďarska], in: Magyarország a XX. században, II. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság [Maďarsko ve 20. století. II. Životní prostředí, populace a společnost, církve a denominace, hospodářství], KOLLEGA-TARSOLY, István (ed.), Szekszárd 1997, s. 151.

⁸ K novému výzkumu církevní literatury blíže: JAKAB, Attila, The perception of Jews in the Hungarian Catholic and Reformed churches' press and their attitude towards the Jewish community between 1919 and 1944, in: Churches – Holocaust, TÖRZSÖK, Erika (ed.), Budapest 2016; ERDŐS, Zoltán, The Jewry as reflected by the ecclesiastical press of Southern Transdanubia (1919–1944), in: Churches – Holocaust, TÖRZSÖK, Erika (ed.), Budapest 2016.

probíralo, jak by měli o válce kázat. Na základě vlastního výzkumu těchto textů bych nyní rád ukázal, jak se válka jevila prizmatem interpretace venkovských duchovních maďarské kalvínské církve.⁹

Začněme třemi obecnými tvrzeními: 1. Interpretace války, kterou podávali vesniční pastoři, se nijak podstatně nelišila od názorů vedoucích představitelů a biskupů kalvínské církve. Byla jen upravena do srozumitelnější podoby. 2. Kalvínské pastoři válku v podstatě odsuzovali, protože masové zabíjení, utrpení a ničivé následky války považovali za něco, co je v rozporu s učením Bible. 3. Zároveň zůstávali až do samého konce extrémně loajální vůči Horthyho režimu a ve svých kázáních neochvějně podporovali prohlášení a politiku maďarského státu. Když se tedy Maďarsko stalo napřed politickým a později i vojenským spojencem nacistického Německa, církev se snažila uvést poselství Bible do souladu s válečnou propagandou. Pastoři interpretovali křesťanství z národní perspektivy a tento pohled přenášeli i na své kongregace. Odlišné názory nacházíme jen v úzkém kruhu teologů, ale v podstatě nikde na venkově.

V letech 1938 a 1941 byl jedním z nejčastějších námětů textů církevních publikací teritoriální revizionismus. Pastoři reagovali na zvětšení území maďarského státu s nadšením. Trianonskou dohodu podávali jako „babylonské zajetí“ maďarského národa a proces, který započal první vídeňskou arbitráží, pak interpretovali jako osvobození, nebo dokonce Boží spravedlnost, či přímo Boží soud. Relativně často nacházíme i pojetí, v němž bylo Maďarsko identifikováno s Ježíšem Kristem: Autoři církevních textů buď tvrdili, že Maďarsko bylo podobně jako Ježíš po smrti na kříži pohřbeno, ale jako on vstalo z mrtvých. Revize hranic tedy byla Boží odměnou maďarským křesťanům a odplatou „bezbožným státům, které se provinily“. Například Gyula Bogdán, pastor v Kispest-Wekerletelep, tak ve svém příspěvku do církevních novin píše:

„Vstup do našeho hrobu byl zavalen velkými balvany, a tak přísné strážce na nás měly dohlížet, že bychom se odtamtud nikdy nedostali. Ale kde je Československo a Rumunsko teď, a co zůstalo z Jugoslávie? Samy leží v hrobě, který nám vykopaly. Není to snad Boží zázrak? Boží ruka kameny uvolnila a pak přišla slova: Maďaři, vyjděte ze svého hrobu.“¹⁰

Po revizi hranic byl regent Miklós Horthy mezi kalvinisty na venkově zmiňován ještě častěji, takže kolem něj vznikl kult osobnosti. Vesničané byli přesvědčeni, že Horthyho seslal Bůh, aby Maďarsko po Trianonské mírové smlouvě udržel ve stavu

---

⁹ Náš výzkum zahrnoval několik vesnických církevních tiskovin, např. Egyházi Híradó [Církevní noviny] vydávané ve městě Budafok, Református Egyházi Híradó [Kalvínské církevní noviny] z Miskolce, Sárospataki Református Lapok [Reformní listy ze Sárospataku], Világosság [Světlo] a Zempléni Református Lapok [Zemplénské reformní listy] vydávané ve městě Sátoraljaújhely, Szatmári Református Híradó [Reformní noviny ze Szatmáru], které vycházely ve městě Szatmárnémeti, Dunántúli Protestáns Lap [Protestantské listy ze Zadunají] vydávané ve městě Pápa a další. Materiál z církevních zasedání byl publikován v listu Lelkészegyesület [Spolek pastorů] a v záznamech valných hromad diecézí. Obecně lze navíc konstatovat, že válka byla interpretována velmi podobně ve všech ostatních tradičních maďarských křesťanských církvích, blíže: FAZEKAS, Csaba, The Roman Catholic Church and the Extreme Right-wing Ideologies in Hungary, 1918–1945, in: Catholicism and Fascism in Europe, 1918–1945, NELIS, Jan – MORELLI, Anne – PRAET, Danny (edd.), Hildesheim 2015.

¹⁰ BOGDÁN, Gyula, A szemünk előtti csodák [Zázraky před našima očima], Egyházi Híradó, květen 1941. Gyula Bogdán se v poslední větě odvolává na vzkříšení Lazara (Jan 11,43).

bdělosti, a že je „vůdcem maďarského národa, kterého seslala sama Boží prozřetelnost“;¹¹ jehož moudrá rozhodnutí vede jeho křesťanská víra, ba i sám Duch svatý.

Do roku 1941 bylo Maďarsko v kázáních představováno jako ostrov klidu a míru uprostřed světa zachváceného válečným požárem. Pastoři i to považovali za Boží dar a povětšinou vyjadřovali nadšení nad německými válečnými úspěchy. Oběti německé agrese – Československo, pak Francii, Belgii a Británii – líčili jako národy, které se provinily a byly spravedlivě Bohem ztrestány. Obyvatele těchto zemí představovali jako pyšné, hamižné a zrazující křesťanskou víru. Oproti tomu Maďaři byli (už od Trianonu) prezentováni jako dobří křesťané, za což Bůh jejich zemi odměnil mírem a obnovením dřívějších hranic. István Demjén, pastor ve městě Budafok, v tomto duchu psal:

„Tři největší civilizované národy západní Evropy se navzájem s neuvěřitelným odhodláním zabíjejí. Kolik srdcervoucích tragédií s sebou toto masové vraždění nese. Jsou ničeny nesmírné hodnoty i tisíce let staré kultury, můžeme skoro slyšet vzlykání sirotků a mladých vdov a z měst zasažených válečnou zkáząou zbyl jen kouř a sutiny. My, Maďaři, to známe lépe než jakýkoliv jiný národ, protože bez ohledu na to, jak tyto západní národy trpí teď, s hloubkou maďarského utrpení posledních šestadvaceti let se to nedá srovnávat.“¹²

V prvních válečných událostech, které ještě Maďarsko nezasahovaly, pastoři spatřovali připomínku toho, že by kalvinisté měli s ještě větší oddaností vést křesťanský život. V zimě roku 1941 vyjadřovali nesmírnou soustrast s Finy, kteří tehdy bojovali proti sovětské agresi v takzvané „zimní válce“. Maďarský postoj k Finům byl veden nejen radikálním antikomunismem Horthyho režimu, ale i povědomím o tom, že Finové mluví příbuzným jazykem a jsou to také protestanti. Duchovní tehdy neměli žádné pochyby, že budoucnost Evropy bude formována německým vítězstvím. Jeho příčinu spatřovali v tom, že se Hitlerovi podařilo dosáhnout „duchovní jednoty“ německého národa, tedy stavu příkře kontrastujícího s poměry v liberální a individualistické západní Evropě. Lajos Gál, pastor ve městě Tiszakürt, vyjádřil toto přesvědčení jasně:

„Nový stav světa vznikne na základě nové mírové smlouvy, kterou bude diktovat národně socialistické Německo. Ostatní evropské státy budou nuceny přijmout podobný životní postoj nebo vybudovat systém stojící na stejných principech. Člověk by musel být slepý, aby neviděl, že to tak bude.“¹³

V roce 1941 začali maďarští vojáci bojovat ve válce na německé straně. Maďarští kalvinisté plně přijali s tím spojenou státně nacionalistickou propagandu, zvláště pak představu, že Maďarsko vede spravedlivou sebeobranou válku, do níž nevstoupilo z vlastní vůle, ale protože k tomu bylo přinuceno. Prohlašovali, že to nebyli Němci, ale Sovětský svaz, prezentovaný jako antikrist, kdo se dopustil agrese proti křesťanské Ev-

---

¹¹ B. J. [BOROS, Jenő], A szabadulás napja [Den vysvobození], Szatmári Református Híradó, 4. září 1943. Jenő Boros sloužil jako pastor ve městě Szatmárnémeti.

¹² DEMJÉN, István, Isten kezében [V náručí Boží], Egyházi Híradó, červen 1940.

¹³ GÁL, Lajos, Az új világhelyzet mennyiben érinti egyházunk nemzet-i misszióját? [Jak se nová situace ve světě týká národního poslání naší církve?], Lelkészegyesület, 5. dubna 1941, s. 53–55.

ropě. Ta pak pod německým vedením jen provedla preventivní úder. Například kurát Károly Csajághy v srpnu 1942 tento typ argumentace předvedl na zasedání reformní diecéze města Veszprém, když řekl:

„Geniální vůdce německého národa prohlédl záměry bolševiků a předešel jejich devastujícímu útoku rychlými a rozhodnými údery. Teď přišel čas, kdy i my, Maďaři, obnažíme své meče v boji proti Bátú chánovi našeho věku a jeho zfanatizovaným hordám.“¹⁴

Představa, že Maďarsko je a bylo, od středověku až po současnost, „baštou Evropy“ a „ochráncem křesťanské Evropy“, byla jedním ze zcela klíčových námětů maďarského nacionalismu. Samozřejmě to bylo nelogické, mimo jiné i proto, že si jen těžko lze představit „obrannou“ válku vedenou tisíce kilometrů daleko, na ruských stepích. Pastoři kalvínské církve proto o druhé světové válce často mluvili jako o apokalyptickém zápase dvou duchovních velmocí, o boji na život a na smrt mezi křesťany a nepřáteli víry. Proslov kuráta Miklóse Jókay-Ihásze ze srpna 1942 na zasedání reformní diecéze města Pápa je toho jasným příkladem:

„Maďarsko, které bylo odjakživa baštou křesťanské evropské kultury, teď znovu vede válku na svou obranu. Postavilo se na stranu národů, které brání nejsvětější zájmy civilizované části lidstva, muselo se chopit zbraní proti severnímu přízraku ateismu, který hrozil zničit vše, co je nám svaté: vlast, rodinu, křesťanskou víru i evropskou kulturu. V tomto boji se maďarské národní zájmy spojily se zájmy Evropy, protože jedním z prvních cílů útoku bolševismu bylo zničit Maďarsko. Byl to zákon sebezachování, který nám vložil zbraně do rukou. Jsme si vědomi, že bez vítězství mocností Osy nelze zaručit naši existenci a nerušený život tváří v tvář rudému monstři a že náš osud je nerozlučně spjat s osudem našich soudruhů ve zbrani.“¹⁵

V boji na život a na smrt nikdo nemohl zůstat neutrální, a Maďarsko proto cítilo, že má nejen možnost, ale přímo povinnost zapojit se coby napadená strana do války proti Sovětskému svazu. Válka byla často prezentována jako „křížácká výprava“, kterou vede sám Bůh. Vítězství se tedy zdálo zaručené a záviselo jen na tom, jak dobří křesťané jsou ti, kdo šli do války, i ti, kteří zůstali doma.

Převažovala tudíž interpretace, podle níž je válka sice hrozná a ničivá, ale nevyhnutelná, a v zájmu vítězství je nutné přinést oběti. Srozumitelně to vyjádřil například Tibor Kozma, pastor města Árpástó:

„Museli jsme se chopit zbraní z úcty k Božímu jménu, na ochranu Jeho země a v zájmu bezpečí maďarského národa. Bůh nám znovu a znovu tuto zemi daroval, a je tedy povinností našeho národa zajistit zde Boží vládu. [...] Je to oběť vlasti a skrze ni i Bohu. Je to jako oběť Abraháмова, která zkouší víru pozůstalých.“¹⁶

¹⁴ Z proslovu kuráta Károlyho Csajághy na zasedání reformní diecéze města Veszprém. A Veszprémi Református Egyházmegye 1942, évi augusztus hó 27-én Veszprém városában tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve [Záznam z valné hromady reformní diecéze ve Veszprému 27. srpna 1942], KOVÁCS, Lajos (ed.), Pápa 1943, s. 7.

¹⁵ Z proslovu kuráta Miklóse Jókay-Ihásze na zasedání reformní diecéze města Pápa. Srov. A Pápai Református Egyházmegye Pápán, 1942, évi augusztus hó 7-én tartott évi rendes közgyűlésének jegyzőkönyve [Záznam z valné hromady reformní diecéze ve městě Pápa 27. srpna 1942], LAMPÉRT, Lajos (ed.), Pápa 1942, s. 5–6.

¹⁶ KOZMA, Tibor, A háború, mint igehirdetésünk meghatározó alkalomrendszere [Válka jako příležitost. Systém církevního kázání], Lelkészegyesület, 9. dubna 1943, s. 50–51.

Podobný sentiment zaznívá i ve slovech Z proslovu Pála Kövéra, pastora v Ziliz, který v kázání z roku 1941 uvedl:

„Je našim neochvějným přesvědčením, že požehnaný výsledek této strašné války bude těžkou porážkou pro Satana a že povede ke zničení komunismu. [...] Maďarská vojska vstoupila na bitevní pole, aby chránila Kristovu věc a křesťanskou maďarskou kulturu.“¹⁷

Válečné metafory se v kázáních vyskytovaly často. Každodenní život křesťanů byl přirovnáván k životu vojáků bojujících na frontě a zdůrazňovalo se, že v Božích očích je důležité, aby se všichni věřící v zázemí snažili ze všech sil, aby se snažili stejně jako vojáci bojující se zbraní v ruce v ruských stepích. Život v zázemí byl často nazýván „vnitřní frontou“ a přirovnáván k biblické jeskyni krále Davida (1. Samuelova 22), zatímco armády bojující proti sobě byly porůznu identifikovány s jednotlivými stranami v militantních příbězích Starého zákona. Tento styl argumentace se objevuje v příspěvku anonymního autora v církevním tisku z roku 1941:

„Je tu však ještě další bojiště: frontová linie v duši. Každá duše je na toto bojiště povolána, aby bojovala svůj boj. A tak jak se do války postupně zapojuje jeden národ za druhým, anebo si alespoň každý musí jasně zvolit stranu, tak i každá stvořená duše vstupuje v naši dobou do duchovního boje.“¹⁸

I citáty z Bible, které v kázáních často zaznívaly, sloužily válečné propagandě. Kalvíniští pastoři ve svých promluvách a listech odkazů používali biblické verše, ale za druhé světové války byly tyto verše užívány k podpoře válečné propagandy maďarského státu a jejích cílů. O Vánocích 1942 se například pastor ve venkovském městečku Sátoraljaújhely v kázání zeptal: „Je možné, že se v textu Bible objevuje rozpor mezi Bohem míru a Bohem-válečníkem?“¹⁹ Budoucí Spasitel je koneckonců v prorockých Starého zákona nazýván „Vládce pokoje“.²⁰ A přitom tento Spasitel, Ježíš Kristus, řekl: „Nemyslete si, že jsem přišel na zem uvést pokoj; nepřišel jsem uvést pokoj, ale meč“ (Matouš 10,34). Místní kalvíniští pastoři tento konflikt interpretovali tak, že je nutné napřed bojovat proti zlu a po vítězné válce se dostaví mír. Ježíš tedy opravdu bude „Vládce pokoje“, ale než se tak stane, musíme bojovat za víru a proti jejím nepřátelům. Tento typ argumentace byl velmi populární a dobře známý biblický verš: „Vrať svůj meč na jeho místo; všichni, kdo se chápou meče, mečem zajdou“ (Matouš 26,52), byl interpretován tak, že maďarský národ se jen brání a nepřátelé záutočili jako první – oni tedy vytáhli meč, a proto mečem zahynou.

---

¹⁷ KÖVÉR, Pál, Keresztshadjárat [Křížácká výprava], Sárospataki Református Lapok, 20. září 1941.

¹⁸ ANONYM, Helyzetjelentés a lelki frontról [Zpráva z duchovní fronty], Református Egyházi Értésítő, 16. září 1941.

¹⁹ Z promluvy Sándora Bély Nagy, pastora v Sátoraljaújhely. N. S. B. [NAGY, Sándor Béla], in: A Békesség Fejedelme [Princ míru], Világosság. Lelkipásztori üzenet a Sátoraljaújhelyi Református Egyházközség tagjaihoz [Světlo. Pastýřské poselství členům kalvínské kongregace města Sátoraljaújhely], Vánoce 1942.

²⁰ Izajáš 9,5: „Neboť se nám narodí dítě, bude nám dán syn, na jehož rameni spočine vláda a bude mu dáno jméno: ‚Divuplný rádce, Božský bohatýr, Otec věčnosti, Vládce pokoje.‘“

Veškeré pasáže z Bible jsou citovány z ekumenického překladu dostupného online: <<http://www.bible-net.cz/>> [20. 5. 2016].

Teologové často poukazovali na to, že válka je důsledkem odvratu od Boha a trestem za hříchy, ale vždy dodávali, že hříchy, které válku způsobily, byly spáchány jinými národy, nikoliv Maďary. Zapojení Maďarska do války se tak zdůvodňovalo tímto averzivním, sebe ospravedlňujícím vysvětlením. Zdůrazňovalo se, že je sice špatné zabít lidské bytosti, ale pokud jde o sebeobranu, je to přípustné. Užití zbraní je krajní možnost, a i když na ni dojde, civilní obyvatelstvo by mělo být ušetřeno.

Dalším výrazným rysem těchto kalvínských církevních textů z doby války je jejich mobilizační apel. Pastoři vyhlásili válku netečnosti a depresi a často mluvili o tom, že lidé, kteří zůstali doma, by se měli snažit podávat co nejlepší výkony, stejně jako vojáci v přední linii. Na shromážděních duchovenstva se znovu a znovu probíralo, nakolik by se mělo v kostele hovořit o hrůzách války. Bylo jasné, že toto téma leželo všem na srdci a že by nemělo být smeteno pod stůl. Pokud by ale pastoři příliš výmluvně líčili velké počty obětí a města, z nichž zůstaly jen sutiny, farníky by to mohlo vyděsit a sklíčit. Církev si však kladla za cíl podporovat a posilovat společenský řád a organizovaným způsobem obyvatelstvo mobilizovat, a to především v době, kdy bylo zapotřebí utěšit a podpořit příbuzné vojáků, kteří padli na frontě. Pro církev bylo velmi důležité, aby farníci nezačali pochybovat o Boží existenci a o vítězství, aby ukázněný, mravný křesťanský život neupadal, ale naopak sílil. Diecézní biskup Andor Enyedy právě tyto obavy vyjádřil ve svém pastýřském listu z počátku roku 1945:

„Ano, ve válce je levný nejen lidský život, ale i poctivost, mravní integrita a počestnost se často stávají levnými komoditami.“²¹

Duchovenstvo zároveň také zdůrazňovalo, že pro vítězství křesťanství je nutné přinést jisté oběti. Například Zoltán Csomár, pastor v Kisrótu, to ve svém kázání z poloviny roku 1943 formuloval takto:

„Užíváme Bibli, abychom prokázali, že pokud je to nutné k obraně našich rodin a národa, neměli bychom váhat přinést i tu největší oběť, měli bychom obětovat život vlastní i životy našich rodinných příslušníků.“²²

Po roce 1942 se od základů změnil každodenní život i na maďarském venkově. Pro ty, kteří zůstali v zázemí, bylo nejdůležitější udržovat kontakt s vojáky bojujícími na frontě a utěšovat ty, jejichž příbuzní padli. Sílil nedostatek jídla a topiva a nouze byla i o informace. Pastoři se ze všech sil snažili udržovat mezi obyvatelstvem kázeň, zabránovat šíření falešných zpráv a povzbuzovat farníky. Žádali věřící, aby přispívali rodinám padlých vojáků, navzájem si byli oporou a poskytovali si útěchu.

To se nezměnilo ani po jaru roku 1944, kdy se maďarské území stalo jedním velkým bojištěm. Většina pastorů až do poslední chvíle mluvila o cílech války a naději na vítězství. Například děkan Gábor Fejes z města Órség ještě v polovině roku 1944 prohlášoval:

---

²¹ ENYEDY, Andor, Pásztorlevél a tiszáninneni református egyházkerület gyülekezeteihez és tagjaihoz [Pastýřský list členům reformní diecéze zatemešvárské], Református Egyházi Értesítő, 15. ledna 1943.

²² CSOMÁR, Zoltán, A hadbavonultak és hozzátartozóik pásztori gondozása [Duchovní rada vojákům a jejich příbuzným], Lelkészegyesület, 26. června 1943.

„Ti nejlepší z našeho národa zabraňují ničení a odrážejí zuřivé útoky bolševismu, který chce vymýtit veškeré lidské hodnoty, kulturu, ba i víru v Boha a život pod Karpatami. Díky statečnému chování našich vojáků na vnějších frontových liniích, jejich připravenosti k boji a neochvějnému vědomí povinnosti se sice musíme potýkat s bombardováním, ale můžeme pokračovat v naší každodenní práci na vnitřní frontové linii, která směřuje ke konečnému vítězství.“²³

Je také nutné poznamenat, že ačkoliv se řada duchovních snažila zachraňovat židovské obyvatelstvo, antisemitismus se v církevních publikacích z let 1938 až 1944 vyskytoval často, což mohlo přispět k tomu, že se maďarská společnost k deportacím stavěla v podstatě lhostejně. Například jeden ministr řekl ještě v červnu 1944, že Židé si za své utrpení mohou vlastně sami, protože se jako komunita provinili, jsou krutí a zlí, jsou „prokletím a ničivým prvkem lidstva“,²⁴ a měli by být obráceni na víru (rozumějme: křesťanskou víru).

Na podzim roku 1944 se duchovní museli zabývat problémy lidí, kteří utíkali před Sověty. Během sovětské okupace se ve většině městeček a vesnic církevní život zcela zastavil. Mnoho pastorů a učitelů prchlo a budovy kostelů utrpěly velké škody. Těch pár pramenů, které se z tohoto období dochovaly, se zabývá jediným tématem: milostí Boží.

Závěrem lze konstatovat, že maďarská kalvínská církev interpretovala válku způsobem, který byl jasně veden politickými zájmy. Církevní prohlášení se vyznačovala převahou nacionalistické perspektivy a biblické poselství bylo využíváno jako metafora sloužící k interpretaci různých stadií maďarského zapojení do války. V roce 1945 pak církev musela provést radikální teologický obrat, který však měla sotva čas dokončit, protože brzy po válce nastoupil komunistický režim. To však už patří do jiné kapitoly maďarských a církevních dějin.

Prameny a literatura

Prameny

- ANONYM, Helyzetjelentés a lelki frontról [Zpráva z duchovní fronty], Református Egyházi Értesítő, 16. září 1941.
- B. J. [BOROS, Jenő], A szabadulás napja [Den vysvobození], Szatmári Református Híradó, 4. září 1943.
- BOGDÁN, Gyula, A szemünk előtti csodák [Zázraky před našima očima], Egyházi Híradó, květen 1941.
- CSAJÁGHY, Károly, (příspěvek), in: A Veszprémi Református Egyházmegye 1942, évi augusztus hó 27-én Veszprém városában tartott rendes közgyűlésének jegyzőkönyve [Záznam z valné hromady reformní diecéze ve Veszprému 27. srpna 1942], KOVÁCS, Lajos (ed.), Pápa 1943, s. 7.
- CSOMÁR, Zoltán, A hadbavonultak és hozzátartozóik pásztori gondozása [Duchovní rada vojákům a jejich příbuzným], Lelkészegyesület, 26. června 1943.

---

²³ Az Őrségi Református Egyházmegye 1944, évi augusztus hó 23. napján Körmentden tartott évi rendes közgyűlésének jegyzőkönyve [Zázpis z valného zasedání reformní diecéze v Őrségu 23. srpna 1944], VÖRÖS, Lajos (ed.), Zalaegerszeg, s. 5.

²⁴ KÖVÉR, Pál, Az aktuális ige [Aktuální biblické verše], Sárospataki Református Lapok, 3. června 1944, s. 89–90.

- DEMJÉN, István, Isten kezében [V náruči Boží], Egyházi Híradó, červen 1940.
- ENYEDY, Andor, Pásztorlevél a tisztáninneri református egyházkerület gyülekezeteihez és tagjaihoz [Pastýřský list členům reformní diecéze zatemešvárské], Református Egyházi Értesítő, 15. ledna 1943.
- FEJES, Gábor, (proslov), in: Az Őrségi Református Egyházmegye 1944, évi augusztus hó 23. napján Körmenen tartott évi rendes közgyűlésének jegyzőkönyve [Zápis z valného zasedání reformní diecéze v Őrségu 23. srpna 1944], VÖRÖS, Lajos (ed.), Zalaegerszeg, s. 5.
- GÁL, Lajos, Az új világhelyzet mennyiben érinti egyházunk nemzeti misszióját? [Jak se nová situace ve světě týká národního poslání naší církve?], Lelkészegegyesület, 5. dubna 1941, s. 53–55.
- JÓKAY-IHÁSZ, Miklós, (proslov), A Pápai Református Egyházmegye Pápán, 1942, évi augusztus hó 7-én tartott évi rendes közgyűlésének jegyzőkönyve [Záznam z valné hromady reformní diecéze ve městě Pápa 27. srpna 1942], LAMPÉRT, Lajos (ed.), Pápa 1942, s. 5–6.
- KÖVÉR, Pál, Az aktuális ige [Aktuální biblické verše], Sárospataki Református Lapok, 3. června 1944, s. 89–90.
- KÖVÉR, Pál, Kereszteshadjárat [Křižácká výprava], Sárospataki Református Lapok, 20. září 1941.
- KOZMA, Tibor, A háború, mint igehirdetésünket meghatározó alkalomrendszer [Válka jako příležitost. Systém církevního kázání], Lelkészegegyesület, 9. dubna 1943, s. 50–51.
- N. S. B. [NAGY, Sándor Béla], A Békesség Fejedelme [Vládce pokoje], in: Világosság. Lelkipásztori üzenet a Sátoraljaújhelyi Református Egyházközség tagjaihoz, 1942. Karácsony [Světlo. Pastýřské poselství členům kalvínské kongregace města Sátoraljaújhely], Vánoce 1942.

Literatura

- BALOGH, Margit, A Horthy-korszak egyházai [Círke za Horthyho éry], in: Magyarország a XX. században, II. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság [Maďarsko ve 20. století. II. Životní prostředí, populace a společnost, církve a denominace, hospodářství], KOLLEGA-TARSOLY, István (ed.), Szekszárd: Babits 1997, s. 337–385.
- BANK, Jan – GEVERS, Lieve, Churches and Religion in the Second World War, DOYLE, Brian (transl.), London – Oxford – New York: Bloomsbury 2016.
- BRAHAM, Randolph L., The Politics of Genocide. The Holocaust in Hungary, New York: Columbia University Press 1981.
- DÁNYI, Dezső, Magyarország népessége [Populace Maďarska], in: Magyarország a XX. században, II. Természeti környezet, népesség és társadalom, egyházak és felekezetek, gazdaság [Maďarsko ve 20. století. II. Životní prostředí, populace a společnost, církve a denominace, hospodářství], KOLLEGA-TARSOLY, István (ed.), Szekszárd: Babits 1997, s. 147–171.
- ERDŐS, Zoltán, The Jewry as reflected by the ecclesiastical press of Southern Transdanubia (1919–1944), in: Churches – Holocaust, TÖRZSÖK, Erika (ed.), Budapest: Civitas Europica Centralis 2016, s. 119–150.
- FAZEKAS, Csaba, The Roman Catholic Church and the Extreme Right-wing Ideologies in Hungary, 1920–1945, in: Catholicism and Fascism in Europe, 1918–1945, NELIS, Jan – MORELLI, Anne – PRAET, Danny (edd.), Hildesheim: Georg Olms Verlag 2015, s. 367–378.
- HANEBRINK, Paul A., In Defense of Christian Hungary. Religion, Nationalism, and Antisemitism, 1890–1944, London: Ithaca 2006.
- JAKAB, Attila, The perception of Jews in the Hungarian Catholic and Reformed churches' press and their attitude towards the Jewish community between 1919 and 1944, in: Churches – Holocaust, TÖRZSÖK, Erika (ed.), Budapest: Civitas Europica Centralis 2016, s. 7–50.
- LUKACS, John, The Last European War. September 1939 – December 1941, New Haven – London: Yale University Press 2001 (2. vydání).

POKYNY PRO AUTORY

Tyto ***Pokyny pro autory*** platí pro autory veškerých textů, které vydává Národní zemědělské muzeum s.p.o., v rámci své ediční činnosti (odborný článek, monografie, recenze, zprávy aj.). Redakce přijímá pouze původní práce vniklé na základě badatelské činnosti autora. **Všichni autoři předkládají svá díla redakci jako články původní a potvrzují, že předložené práce nebyly zkopírovány nebo plagiovány zcela nebo zčásti z děl jiných autorů či vlastních (autoplagiát).**

Pokyny pro úpravu rukopisu

1. Příspěvky dodávejte v jednom výtisku a na označeném CD/DVD nebo zašlete elektronicky na adresu redakce: **redakce@nzm.cz** ve formátu .doc (tj. vytvořené editorem WORD). Používejte list A4, standardní styl Normal, písmo Times New Roman při zadání velikosti písma 12 bodů, řádkování 1,5, okraje 2,5. Text neformátujte! Nepoužívejte zvětšení mezer mezi odstavci ani tabulátor na jejich začátcích, příp. změny proložení znaků; odstavce, titulky, podtitulky graficky neupravujte a necentrujte, neboť grafická úprava bude provedena jednotně. Tučné písmo (bold), kurzíva (italic) či podtržení v textu budou respektovány.
2. K textu článku a monografie přiložte abstrakt (do 600 znaků),¹ klíčová slova, resumé (rozsah od 800 znaků do 5 normostran dle typu rukopisu), to vše v českém jazyce, případně v anglickém jazyce. V případě vypracování recenze je třeba připojit stručný medailonek autora (jméno, narození, vzdělání, současné zaměstnání, odborná specializace, výběr z díla – rozsah do 500 znaků).
3. Rozsah textu by neměl převýšit počet normostran dohodnutý s vedoucím redaktorem. Rozsah textu a počet příloh může být ve výjimečných případech překročen, ale pouze po konzultaci s vedoucím redaktorem. Články do časopisu *Prameny a studie*: rozsah max. 15 NS + seznam použitých zdrojů + ev. seznam zkratk + popisky k obrázkům v samostatném souboru + seznam příloh v samostatném souboru + přílohy v samostatném souboru.
4. Za text, tabulky a grafy odpovídají autoři. Autoři jsou plně odpovědní za autorská a reprodukční práva. Rukopisy projdou recenzním řízením; konečnou úpravu rukopisu si vyhrazuje redakce (formální stránku).
5. Po vydání se poskytují autorské výtisky.

---

¹ Doporučení jak koncipovat *abstrakt* naleznete v Příloze č. 3 těchto Pokynů pro autory.

6. Odpovědný redaktor si vyhrazuje právo zásahu do textu v rámci korektur, eventuálně právo vyloučit příspěvek z důvodu odborné či jiné nedostatečnosti. Autor bude v takovém případě vyzván k nápravě. K případným změnám v textu se bude autor moci vyjádřit v rámci autorských korektur.

7. Dodržujte následující pokyny v textu:

- název příspěvku
- uvedení grantové či jiné podpory včetně institucionální afiliace
- abstrakt (v rozsahu do 600 znaků)
- text (nadpisy jednotlivých kapitol, podkapitol možné)
- seznam použitých pramenů a literatury dle citační normy uvádějte na závěr textu (nečíslovaný a v abecedním pořadí)
- v případě užití zkratk v textu nutno dodat seznam zkratk
- na konci příspěvku uveďte korespondenční adresu (jméno a příjmení s tituly, název a adresa pracoviště, e-mailová adresa)
- typografická pravidla: po čárce a tečce používejte vždy mezeru, rozlišujte mezi pomlčkou (–) a spojovníkem (-), v případě rozmezí letopočtů, dat a stránek, používejte výhradně pomlčku bez mezer (např. 1962–1967, 22.–26. května 1964, s. 1–5); klávesová zkratka Alt + 0150; znak „%“ odděluje od číslice mezerou
- další doporučení viz přílohy těchto Pokynů pro autory.

8. Příprava obrázků, tabulek, grafů a popisků

U všech obrazových příloh musí být uveden jejich zdroj, jméno autora obrazové přílohy, jedná-li se o dílo autorské (např. fotografie nebo kresba), a rovněž musí být opatřeny obsahovými popisky, případně originálním/oficiálním názvem (pokud takový existuje), jinak nebudou otištěny. U fotografií bude označení typu „fotoarchiv autora“ akceptováno pouze tehdy, pokud je autor držitelem autentického originálu. V opačném případě je **povinností autora uvést originální zdroj. Ošetření případných autorských a reprodukčních práv k daným vyobrazením je povinností autorů příspěvků.** Přílohy se předávají buď v elektronické podobě (e-mailem), nebo umístěné na vhodném nosiči dat, např. CD/DVD/USB flash disk. V takovém případě je třeba jednotlivé soubory umístěné na CD/DVD/USB flash disku přehledně a srozumitelně pojmenovat.

- Obrázky dodávat v elektronické podobě jako samostatné, zřetelně označené soubory zvlášť, mimo text, a to jako soubory jpg nebo tiff.
- Fotografie z digitálních fotoaparátů dodávat v nejlepší možné kvalitě bez úprav.
- Černobílé obrázky (pérovky) dodávat v rozlišení minimálně 600 dpi, obrázky barevné a v odstínech šedi v rozlišení minimálně 300 dpi.
- Obrázky číslovat v pořadí tak, jak požadujete jejich umístění v textu; důležitý je zřetelný odkaz v textu, a to tímto způsobem: (obr. 1), (tab. 3).
- Grafy a tabulky tvořit v editoru EXCEL nebo v textovém editoru WORD.
- Popisky k obrázkům, tabulkám a grafům dodávat zvlášť mimo text, identicky označené k příslušnému obrázku, nejlépe číslicí, opět neformátovaný text.
- Za poslední větou popisku dělat tečku.

9. V textu používejte následující úpravu:

Povinný poznámkový aparát k textu uvádějte pod čarou, nikoliv na konci textu. Poznámky vytvářejte pomocí funkce *Poznámka pod čarou* v MS Word. Každá poznámka začíná velkým písmenem a končí tečkou. Poznámkový aparát má trojí funkci:

1. bibliografický záznam, odkud citát pochází – pramen nebo zdroj informace;
2. vysvětlení, komentování nebo podrobnější vysvětlení a rozvedení určité myšlenky z textu (které by v textu působilo nesourodě), je možné uvést i další díla, která se příslušným problémem blíže zabývají;
3. odkázání na ty pasáže v textu, které s myšlenkou souvisejí.

Pro citace z pramenů a literatury používejte následujících pravidel a vzorů:

Citační pravidla:

- příjmení a jméno oddělujte čárkou; příjmení pište velkými písmeny. Mezi údajem o autorovi a údaji o názvu používáme čárku, autoři se oddělují pomlčkou;
- pro citaci článku ze sborníku či kapitoly z monografie je nutné použít před údaji o zdrojové publikaci slovo „in“, za kterým následuje dvojtečka;
- název monografie, článku ve sborníku či periodiku je oddělen čárkou;
- u monografií a sborníků vždy uvádíme místo vydání, rok vydání a odkaz na stranu, ze které citujeme (v seznamu literatury odkaz na citovanou stranu nahrazujeme rozsahem zdrojového článku ze sborníku nebo kapitoly z monografie);
- u periodik vždy píšeme rok vydání, ročník, číslo (pokud takové existují) a odkaz na stranu, ze které citujeme (v seznamu literatury odkaz na citovanou stranu nahrazujeme rozsahem zdrojového článku);
- u dokumentů z webového zdroje uvádíme příslušný hypertextový odkaz ve špičatých závorkách, k němuž připojujeme v hranatých závorkách údaj o časovém přístupu ke zdroji;
- v případě vícero po sobě jdoucích citací od stejného autora se používá velkým písmem TÝŽ, TÁŽ, TÍŽ;
- zkrácenou formu úplného jména autora (PEKAŘ, J.) a zkratky časopisu, archivu, fondu uvádějte až po první úplné citaci, přičemž u ní je nutné uvést v závorce dále používanou zkratku: Český časopis historický (dále jen ČČH), Státní okresní archiv Náchod (dále jen SOKA Náchod). Způsob citací a zkracování musí být v celém rukopise jednotný;
- používat zkratku srov., ne srv.

Citace archivního pramene:

Archiv, fond Název fondu, ukládací jednotka, číslo ukládací jednotky, inventární číslo (pokud takové existuje), signatura (pokud taková existuje), co nejbližší specifikace dokumentu.

Používejte přesný název archivního fondu. Můžete ho nalézt na adrese:

<<http://aplikace.mvcr.cz/archivni-fondy-cr/default.aspx>>

Příklad:

Národní archiv Praha (dále jen NA Praha), fond Úřad říšského protektora, Praha, k. č. 11, inv. č. 117/f, sign. 746, dokument z 13. května 1943.

Státní oblastní archiv v Zámrsku (dále jen SOA Zámorsk), fond Rodinný archiv Šliků, k. č. 25, inv. č. 371, sign. VII.1., Vidimus z r. 1475 o podělení Matese a Václava Šliků.

Citace v seznamu pramenů:

Národní archiv Praha, fond Úřad říšského protektora, Praha.

Státní oblastní archiv v Zámrsku, fond Rodinný archiv Šliků.

Citace monografie:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název monografie, Místo vydání rok vydání, citovaná strana.

Příklad:

PEKAŘ, Josef, Bílá hora. Její příčiny a následky, Praha 1921, s. 19.

KUBŮ, Eduard – PÁTEK, Jaroslav, Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, Praha 2000, s. 167.

Opakovaná citace:

PEKAŘ, J., Bílá hora, c. d., s. 19.

Citace v seznamu literatury a pramenů:

PEKAŘ, Josef, Bílá hora. Její příčiny a následky, Praha: Vesmír 1921.

KUBŮ, Eduard – PÁTEK, Jaroslav, Mýtus a realita hospodářské vyspělosti Československa mezi světovými válkami, Praha: Karolinum 2000.

Citace kapitoly v kolektivní monografii:

Příklad:

LOZOVIUK, Petr, Etnografie jako národní věda, in: KAISEROVÁ, Kristina – KUNŠTÁT, Miroslav (edd.), Hledání centra. Vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a v první polovině 20. století, Ústí nad Labem 2001, s. 77.

Citace v seznamu literatury:

LOZOVIUK, Petr, Etnografie jako národní věda, in: KAISEROVÁ, Kristina – KUNŠTÁT, Miroslav (edd.), Hledání centra. Vědecké a vzdělávací instituce Němců v Čechách v 19. a v první polovině 20. století, Ústí nad Labem: Albis International, UJEP – Ústav slovansko-germánských studií FF 2001, s. 59–98.

Citace článku v periodiku:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název článku, Název časopisu, rok vydání, ročník, číslo, citovaná strana.

Příklad:

KUČERA, Jaroslav, Mezi Wilhelmstrasse a Thunovskou (finanční podpora Německé říše Sudetoněmecké straně v letech 1935–1938), Český časopis historický (dále jen ČČH), 1997, 95, 2, s. 399.

Opakovaná citace: KUČERA, J., Mezi Wilhelmstrasse, c. d., s. 398.

Citace v seznamu literatury:

KUČERA, Jaroslav, Mezi Wilhelmstrasse a Thunovskou (finanční podpora Německé říše Sudetoněmecké straně v letech 1935–1938), Český časopis historický, 1997, 95, č. 2, s. 387–410.

Citace článku ve sborníku:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název článku, in: Název sborníku, EDITOR, Jméno (ed.), Místo vydání rok vydání, citovaná strana.

Příklad:

KOTISOVÁ, Markéta, Patscheiderův proces, in: Opava. Sborník k dějinám města 3, Opava 2003, s. 90.

LEMBERG, Hans, Von den Deutschböhmen zu den Sudetendeutschen. Der Beitrag der Geschichtswissenschaften und Geschichtspolitik, in: BRENNER, Christiane – FRANZEN, Erik – HASLINGER, Peter – LUFT, Robert (edd.), Geschichtsschreibung in den böhmischen Ländern im 20. Jahrhundert. Wissenschaftstraditionen – Institutionen – Diskurse, München 2006, s. 101.

Opakovaná citace: KOTISOVÁ, M., Patscheiderův proces, c. d., s. 89.

Citace v seznamu literatury:

KOTISOVÁ, Markéta, Patscheiderův proces, in: Opava. Sborník k dějinám města 3, Opava: Maticе Slezská 2003, s. 90–91.

LEMBERG, Hans, Von den Deutschböhmen zu den Sudetendeutschen. Der Beitrag der Geschichtswissenschaften und Geschichtspolitik, in: BRENNER, Christiane – FRANZEN, Erik – HASLINGER, Peter – LUFT, Robert (edd.), Geschichtsschreibung in den böhmischen Ländern im 20. Jahrhundert. Wissenschaftstraditionen – Institutionen – Diskurse, München: Oldenbourg 2006, s. 95–108.

Citace akademické práce:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název. Údaje o typu práce. Místo vzniku: školící pracoviště rok vzniku, citovaná strana.

Příklad:

KNOTEK, Petr, Kultura jako péče o duši. Nepublikovaná diplomová práce. Praha: katedra andragogiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 1999, s. 53. + ev. odkaz na internetový zdroj.

Opakovaná citace: KNOTEK, P., Kultura, c. d., s. 15.

Citace v seznamu literatury:

KNOTEK, Petr, Kultura jako péče o duši. Diplomová práce. Praha: katedra andragogiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy 1999.

Citace hesla ve slovnících, lexikonech, příručkách apod.:

Příklad:

Heslo Práce: Velký sociologický slovník, II., Praha 1996, s. 824.

Opakovaná citace: Heslo Práce: Velký sociologický slovník, c. d., s. 825.

Citace v seznamu literatury:

Velký sociologický slovník, II., Praha: Karolinum 1996.

Zdroj na internetu:

PŘÍJMENÍ, Jméno, Název dokumentu, dostupné online: <hypertextový odkaz> [dd. mm. rrrr].

Příklad:

KOPEC, Jakub, Architektura je řeč. Daniel Libeskind v Ostravě, dostupné online: <<http://www.archiweb.cz/news.php?action=show&id=9320&type=6>> [11. 4. 2010].

Poslanecká sněmovna N. S. R. 1922, I. volební období, 6. zasedání, dostupné online: <http://www.psp.cz/archiv/1920ns/ps/tisky/T3808_01htm> [11. 12. 2009].

Opakovaná citace: KOPEC, J., Architektura, c. d.

Příspěvky zasílejte na adresu redakce:

Redakce

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.

Kostelní 44

170 00 Praha 7

nebo elektronicky na e-mail: redakce@nzm.cz

KRITÉRIA VĚDECKÉHO VÝZKUMU

1. Jasně definované a vymezené téma. Předmětem výzkumu je poznatelný či identifikovatelný předmět, jenž musí být označován a definován tak, aby byl poznatelným a identifikovatelným rovněž pro ostatní. Pojmenovat předmět znamená určit podmínky, za nichž o něm můžeme mluvit, a to na základě pravidel, která stanovíme nebo která stanovili jiní, již dříve. Určíme-li pravidla, máme k dispozici nástroje, které činí náš předmět poznatelným a identifikovatelným.
2. Výzkum se musí dopracovat k tomu, aby o předmětu našeho zájmu sdělil věci, které ještě řečeny nebyly, anebo aby se podíval novým pohledem na věci, které již řečeny byly. I kompilační dílo může mít určitý vědecký smysl, pokud ještě nic podobného v daném oboru neexistuje. Kompilátor shromažďuje a organicky spojuje názory, které byly vysloveny různými badateli na dané téma. Kompilace ovšem bývá (ve většině případů opodstatněně) jako vědecký produkt často zpochybňována.
3. Výzkum musí být užitečný a prospěšný pro ostatní.
4. Výzkum musí poskytnout předpoklady pro potvrzení nebo vyvrácení předpokladů, z nichž vychází. Nesmí znemožnit to, aby kdokoliv jiný mohl v uvedeném bádání pokračovat.
5. Vědecké dílo musí dodržovat terminologické standardy příslušného oboru. Jazyk díla by měl být živý, pestrý. Vyjadřovací styl však musí být věcný, seriózní, neurážející dobrý vkus.
6. Autor by měl dodržovat etiku vědecké práce, tj. soustavu mravních zásad. Cílem etiky ve výzkumu je zajistit, aby nikomu nebylo ublíženo a nikdo netrpěl důsledky našeho výzkumu.

PŮVODNÍ ČLÁNEK V ODBORNÉM PERIODIKU (ČASOPISE)

Článkem se rozumí odborná studie zveřejněná v odborném periodiku bez ohledu na stát vydavatele. Prezentuje původní výsledky výzkumu, který byl uskutečněn autorem nebo týmem, jehož byl autor členem. Jedná se o celé texty prací s členěním podle požadavků vydavatelů periodika na strukturu vědecké práce (nejčastěji souhrn, úvod, přehled literatury, pramenný materiál a metody, výsledky, diskuze, závěr) s v časopise obvyklým (zpravidla předepsaným) způsobem citování zdrojů, nejčastěji v poznámkovém aparátu.

Odborným periodikem je vědecký časopis, který je recenzován, je vydáván jako periodická publikace v tištěné nebo elektronické podobě a má přidělen ISSN kód (mezinárodní standardní číslo seriálové publikace). Odborným periodikem není denní tisk ani populárně naučný časopis.

Články v odborném periodiku (časopise) se člení na:

Jimp – článek v odborném periodiku, který je obsažen v databázi Web of Science společností Thomson Reuters s příznakem „Article“, „Review“, „Proceedings Paper“ nebo „Letter“, a je publikován v periodiku, jehož impaktní faktor je každoročně zveřejňován v databázi Journal Citation Report (JCR) společností Thomson Reuters.

Jneimp – článek v odborném periodiku, který je obsažen ve světově uznávané databázi ERIH nebo SCOPUS.

Jrec – článek v odborném periodiku, které je zařazeno v Seznamu neimpaktovaných recenzovaných periodik vydávaných v České republice (zveřejněno na www.vyzkum.cz).

Článkem v odborném periodiku nejsou:

- abstrakt vědeckého příspěvku (např. na konferenci);
- texty pouze informativního charakteru;
- ediční materiály, třebaže publikované v odborném periodiku.

U volby časopisu pro zveřejnění studie je třeba dát pozor, zda se nejedná o **podvodného vydavatele**. V poslední době se objevuje praxe:

- uvádění **falešného impakt faktoru**,
- vytvoření **falešných internetových stránek** impaktovaného časopisu, který ve skutečnosti vlastní stránky vůbec nemusí mít (tzv. hijacking). Často se jedná o úzce zaměřené časopisy původně publikující v jiném než anglickém jazyce, které se „nově staly“ multidisciplinárně zaměřenými a publikují v angličtině,
- na trhu fungují tzv. **predátorské časopisy**, které lákají k uveřejňování textů nezkušené vědce, či akademiky, kteří chtějí snadno a rychle vykázat publikační aktivitu. V tom jim vydavatelé rádi vycházejí vstříc, neboť za publikaci od nich inkasují poplatky a vydělávají. Kvalita vydávaných „odborných“ textů je to poslední, co je zajímavé.

Jazyk, frekvenci vydávání, ISSN a skutečný vědecký obor časopisu můžete zkontrolovat podle Journal Citation Reports na stránkách *Web of Science*.

Doporučená struktura odborného článku:²

Název

Název článku by měl vyjadřovat obsah celé práce. Jedna ze základních rešeršních metod totiž je založena na vyhledávání klíčových slov v titulku.

---

² Navrhnutá struktura umožňuje další variace v souladu s tématem a požadavky redakce.

Autoři

V práci se uvádí všichni autoři, kteří se rozhodujícím způsobem podíleli na daném výzkumném úkolu a sepsání článku. Uvádí se pracoviště autorů a kontaktní informace, vč. e-mailové adresy. Nedílnou součástí článku je uvedení grantové či jiné podpory včetně institucionální afiliace.

Abstrakt

Srov. samostatná příloha „Pokynů pro autory“. Abstrakt je vůbec nejdůležitější část publikace. Je to jakási miniatura celého článku. V abstraktu nesmí být obsaženo to, co není ve vlastním textu článku. Abstrakt by měl obsahovat všechna důležitá klíčová slova – usnadní se tak nalezení článku při jeho budoucím fulltextovém vyhledávání. Abstrakt se uvádí jak v českém, tak v anglickém jazyce.

Klíčová slova

Klíčová slova se uvádějí samostatně, jako obligatorní a nedílná součást abstraktu, a to v českém a anglickém jazyce.

Úvod

Uvést, na co se v článku navazuje, vymezit předmět výzkumu, proč je nutné jej řešit, co je cílem výzkumu, uvést stanovené hypotézy, z nichž se při výzkumu vycházelo.

Stav výzkumu a pramenů, použité metody

Analýza literatury by měla představovat kritickou rešerši; analýza pramenů částečně stanoví metody výzkumu. U metod obecně známých stačí zmínka, u méně běžných je nutný odkaz na odbornou literaturu a zvláště je popsat, rovněž tak jako metody vzácné nebo námi modifikované.

Výsledky

Přehledně zpracované rezultáty všech analýz, pokusů a pozorování. Nedílnou součástí by měly být prostředky vizuální komunikace (tabulky, grafy, statistiky). Třebaže je to nesmírně těžké, uvádí se i výsledky, které nepodporují naši hypotézu. Jednak je to mravné, jednak to paradoxně přispěje evaluaci validity naší práce ze strany kolegů odborníků.

Diskuze

Diskuze slouží ke konfrontaci námi dosažených výsledků s tím, co uvádí dosavadní vědecká teorie a praxe. Máme zde možnost vysvětlit i případné výše uvedené „záporné“ výsledky. Diskuze by měla končit potvrzením (úplným, částečným, podmíněným) nebo naopak nepotvrzením původní hypotézy.

Seznam pramenů a literatury

Jedná se o citování informačních zdrojů. Na seznam primárních pramenů navazuje seznam literatury. Uvádíme české i zahraniční autory, kteří mají nějaký významný vztah k probíranému problému a z jejichž prací jsme čerpali nebo přímo citovali. Ze seznamu by mělo být na první pohled patrné, jakou pozornost jsme věnovali přípravě řešení – jak jsme obeznámeni s dosavadním stavem v daném oboru, jaký prostor věnujeme i opozičním názorům, atd. Formální úprava citací vychází z požadavků redakce.

Dalšími částmi klasického článku může být **obrazová příloha, seznam použitých zkratk** aj.

ABSTRAKT

Abstrakt spolu s názvem vědecké práce a seznamem klíčových slov slouží k prvotní informaci o vědecké práci, odborném článku či studii. Sděluje, jaký je stanoven cíl, jaký byl zvolen způsob jeho dosažení a jaký je přínos práce k řešenému tématu (tj. co z dané problematiky předkládaná práce pokrývá, co nikoli a co je v ní původní). Autor může vyjádřit účel svého textu i v jedné nebo dvou větách o několika slovech. V tomto případě platí, čím stručněji, tím lépe. Nutné je vyhnout se vágním formulacím. Koncipování abstraktu autorovi pomůže ujasnit si podstatné momenty v textu a smysl své vědecké práce.

Doporučená struktura abstraktu:

Abstrakt vědecké práce se zpravidla skládá ze čtyř částí, přičemž každá část má jednu až tři věty a třetí část se obvykle prolíná se čtvrtou částí. Tyto čtyři části nabízejí stručné odpovědi na následující čtyři otázky: 1. **Jaký problém se řeší?** 2. **Jaké řešení práce nabízí?** 3. **Jaké jsou přesně výsledky?** 4. **Jaký je význam práce?**

Na začátek abstraktu je možné vložit stručné uvedení do kontextu, ve kterém se problematika odehrává. Není to však nutností:

Práce/článek/studie je řešena v kontextu...

Práce/článek/studie staví na ... výsledcích... (odkaz na aktuální historiografii)

I. část – Jaký se řeší problém? Jaké je téma? Jaký je cíl?

Tato práce/článek/studie řeší...

Cílem této práce/článku/studie je...

Práce/článek/studie se zaměřuje na...

II. část – Jak je problém řešen? Jak je dosaženo cíle?

Zvolený problém je řešen za pomoci ... / aplikací...

V řešení bylo použito ... metody /... postupu /... analýzy...

Při zpracování dat bylo použito ... nástrojů...

Provedeno bylo ... vyhodnocení...

(možno charakterizovat použité prameny)

III. část – Jaké jsou konkrétní výsledky? Jak dobře je problém vyřešen?

Během výzkumu byl vytvořen systém, který...

Nabízené řešení poskytuje ... možnosti...

Provedeným výzkumem bylo zjištěno...

IV. část – Čím jsou výsledky práce užitečné.

Přínosem této práce/článku/studie je...

Hlavním zjištěním je...

Hlavním výsledkem je...

Na základě zjištěných údajů je možné...

Výsledky této práce/článku/studie/analýzy umožňují...

REDAKČNÍ RADA

PhDr. JITKA BALCAROVÁ, Ph.D.
Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
Kostelní 44
170 00 Praha 7
jitka.balcarova@nzm.cz

prof. Ing. IVANA BOHÁČKOVÁ, CSc.
Česká zemědělská univerzita Praha
Kamýcká 129
165 21 Praha 6 – Suchdol
bohackiv@pef.czu.cz

prof. PhDr. JANA BUREŠOVÁ, CSc.
Katedra historie FF UP
Na Hradě 5
771 80 Olomouc
jana.buresova@upol.cz

PhDr. PAVEL DOUŠA, Ph.D.
Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
zámek Kačina – Muzeum českého venkova
Svatý Mikuláš 51
284 01 Kutná Hora
pavel.dousa@nzm.cz

PhDr. MILOŠ HOŘEJŠ
Národní technické muzeum
Kostelní 42
170 00 Praha 7
milos.horejs@ntm.cz

prof. PhDr. IRENA KORBELÁŘOVÁ, Dr.
Slezská univerzita v Opavě
Filozoficko-přírodovědecká fakulta
Ústav historických věd
Masarykova třída 343/37
746 01 Opava
irena.korbelarova@fpf.slu.cz

Mgr. LUCIE KUBÁSKOVÁ
Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
Kostelní 44
170 00 Praha 7
lucie.kubaskova@nzm.cz

prof. PhDr. EDUARD KUBŮ, CSc.
Ústav hospodářských a sociálních dějin FF UK
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
eduard.kubu@ff.cuni.cz

Ing. MICHAL PLAČEK, Ph.D., CSc.
Soukromá vysoká škola ekonomická Znojmo
Studijní středisko Znojmo
Loucká 656/21
669 02 Znojmo
placek@svse.cz

doc. PhDr. JIŘÍ ŠOUŠA, CSc.
Katedra pomocných věd historických
a archivního studia FF UK
nám. Jana Palacha 2
116 38 Praha 1
doc.sousa@seznam.cz

doc. PhDr. MIROSLAV VÁLKA, Ph.D.
Ústav evropské etnologie
FF Masarykovy univerzity
Arna Nováka 1/1
602 00 Brno
valka@phil.muni.cz

AUTOŘI TEXTŮ

Bc. HANA KULÍKOVÁ

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
hankakulikova@seznam.cz

Ing. ZBYNĚK KUNA, Ph.D.

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
kuna@pef.czu.cz

PhDr. PAVEL NOVÁK, CSc.

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
zámek Kačina – Muzeum českého venkova
pavel.novak@nzm.cz

Mgr. MILAN ŠIMANDL, DiS.

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.
milan.simandl@gmail.com

Dr. CSABA FAZEKAS

Miskolc University, BTK Department,
Bölcsészettudományi Kar
Dékáni Hivatal
3515 Miskolc
bolfazek@uni-miskolc.hu

prameny & studie 61

Redakce:

Vedoucí redaktor: prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc.

Výkonný redaktor: PhDr. Miloš Hořejš

Redakční rada:

PhDr. Jitka Balcarová, Ph.D., prof. Ing. Ivana Boháčková, CSc., prof. PhDr. Jana Burešová, CSc.,

PhDr. Pavel Douša, Ph.D., PhDr. Miloš Hořejš, prof. PhDr. Irena Korbelářová, Dr.,

Mgr. Lucie Kubásková, prof. PhDr. Eduard Kubů, CSc., Ing. Michal Plaček, Ph.D., M.Sc.,

doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc., doc. PhDr. Miroslav Válka, Ph.D.

Adresa redakce:

Národní zemědělské muzeum, s. p. o.

Kostelní 44

170 78 Praha 7

E-mail: redakce@nzm.cz

Web: <http://www.nzm.cz/prameny-a-studie/>

Recenzovali:

prof. JUDr. Milan Damohorský, DrSc.

PhDr. Pavel Dufek, Ph.D.

doc. JUDr. Ilona Jančářová, Ph.D.

prof. PhDr. Luboš Kropáček, CSc.

PhDr. Jaroslav Rokoský, Ph.D.

PhDr. Miroslav Sabol, Ph.D.

Jazykové korektury: PhDr. Lucie Zikmundová

Návrh obálky: Martin Feikus

Sazba a grafická úprava: Kateřina Řezáčová, akad. malířka

Překlady: Anna Pilátová, Ph.D.

ISSN 0862-8483

Vydalo: Národní zemědělské muzeum, s. p. o.

Tisk: ASTRON Studio CZ, a. s., Praha – Letňany

Prameny a studie č. 61

2017

OBSAH

ODBORNÉ ČLÁNKY

- Milionářská dávka a postavení zemědělců v letech po druhé světové válce na Kutnohorsku
- Soukromoprávní úprava nakládání s dřevinami v České republice
- Péče o památné stromy a jejich financování: příklad Domažlicka
- Ozbrojené konikty a hladomor v Africkém rohu

MATERIÁLY A ZPRÁVY

- Interpretace druhé světové války v kalvínské (reformované) církvi na maďarském venkově

www.nzm.cz

ISSN 8062-8483

